

الحجرات مثنائ الحقن الحقن

شيخ اياز

کھات سٹان کھنگھور کھتا یہ

گہات مٲان گمنگمور گہتا یم

شیخ ایاز

نیو فیلڈس پبلیکیشنس

تندو ولی محمد حیدر آباد سندھ.

1996ع

نيو فيلڊس پبليڪيشنس جو ڪتاب نمبر ٻه سؤ هڪ

نيو فيلڊس پبليڪيشنس ڇپائيندڙ

ٽنڊو ولي محمد، حيدرآباد، سنڌ.

نيو فيمس پرنٽنگ پريس، حيدرآباد. ڇپيندڙ

عبدالبرادرس، ليزر ڪمپوزنگ ڪمپيوٽر ڪمپوزرس

سسٽم، لڄپت روڊ، حيدرآباد.

پهريون ايڊيشن جون 1996ع

قيمت 70/- روپيا

(سڀ حق ۽ واسطا قائم)

GHAT MATHAN GHANGHOR GHATA MAIN. By. SHAIKH AYAZ
Published by New Fields Publications, Tando Wali Mohammad,
Hyderabad, Sindh, Pakistan. First Edition June 1996.

Price Per Copy Rs. 70/-

Stock No. 201

انتساب

پاسترناڪ، سولزنيٽس ۽ ٻين شاعرن ۽ اديبن جي نالي، جنهن
يو- ايس- ايس- آر ۾ آمريت جي ڊونگ کي وائڪو ڪيو ۽ انهن ٻين روسي
اديبن جي نالي جن جيءَ جو جوڪو ڪشي به ايتري گهٽ ۽ هوسات جي دؤر ۾
آزاديءَ ۾ ساھ ڪنيو ۽ ماريو يا جلاوطن ڪيا ويا.

آن چنان زي که گر از حادثه برباد روى،

حسنِ معنى نه گذارد که تو از ياد آوي.

(قاسم خان تبریزی)

ترجمو: ان طرح جيءَ جو - ماڻهو توکي برباد به ڪري ڇڏي،

تو به تنهنجي معنيٰ ۾ ايترو حسن هجي جو تون ياد تان نه لهين.

شيخ اياز

1- فيبروري 1996

بیاڪه قانده آسمان بگردانیم،
قضا به گردشِ رطلِ گراں بگردانیم.

”غالب“

ترجمو: اچ ته آسمان جو قائدو ڦيرايون،
۽ قضا کي ڳري پيالي جي ڦيري ۾ چڪر کائايائون.

دل پهر طوافِ کوٽي ملامت ڪو جائے ھے،
پندار ڪا صنم ڪده ويران ڪٽي هونے.
”غالب“

ترجمو: دل وري ٺٺوليءَ جي گهٽيءَ ۾ وڃي رهي آهي،
پنهنجي هٿ جو بت خانو اجاڙ ڪري.

طمع مدار ز حاسد فروغِ دل فيضي،
سفالِ تيره ڪجا جامِ آفتاب ڪجا.
”فيضي“

ترجمو: اي فيضي! حاسد مان ڪشاده دليءَ جي لوڙ نه رک،
هڪ ڪارو ٿانءُ ڪيڏانهن، سج جو پيالو ڪيڏانهن.

نيو فيلدس طرفان شيخ اياز جي ڇپيل ڪتابن جي فهرست

اڀر چنڊ پس پرين (شاعري)	چنڊ چنبيليءَ ول (شاعري)
پتڻ ٿو پور ڪري (شاعري)	رڻ تي رم جهر (شاعري)
هينئڙو ڏاڙهونءَ گل جڻن (شاعري)	ساهيوال جيل جي ڊائري
خط، انٽرويو ۽ تقريرون (ياڳو 2)	ڀڳت سنگھ کي ڦاسي
ٽڪرا ٽٽل صليب جا (شاعري)	ڪپر ٿو ڪن ڪري (شاعري)
واٽون ڦلن ڇانئون (شاعري)	ڪي جو ٻيڄل ٻوليو (شاعري)
الوداعي گيت (شاعري)	خط، انٽرويو ۽ تقريرون (ياڳو 1)
ڪٽين ڪر موڙيا جڏهن (ياڳو 1)	راج - گهاٽ تي چنڊ (شاعري)
ڪٽين ڪر موڙيا جڏهن (ياڳو 2)	لڙيو سج لکن ۾ (شاعري)
ننڍ وليون (شاعري)	بڙ جي ڇانو آڳي کان گهاٽي (شاعري)
سر لوهيڙا ڳپيا (شاعري)	آڪن نيرا ڦليا (شاعري)
سورج مڪيءَ سانجهه (شاعري)	ڪراچيءَ جا ڏينهن ۽ راتيون
جر - ڏيئا جهمڪن (شاعري)	ڀونر پري آڪاس (شاعري)
هرڻ آڪي ڪيڏانهن (شاعري)	جهر نيشان نه لهي (شاعري)
ڪٿي ته پيڄو ٿڪ مسافر (آٽر ڪهاڻي)	وڇون وسڻ آئون (شاعري)
چنڊ ڳليون (شاعري)	پنهل کان پوءِ
گهاٽ مٿان گهنگهور گهاٽ ۾	جڳ مڙيوئي سڀنو

مهاڳ

فيروز احمد ميمڻ مون وٽ آيو هو ۽ چيو هئائين: ”اوهان وڌيڪ نثر لکو، ڇو ته ان جي وڌيڪ ضرورت آهي.“ مون کيس چيو ته: ”مان نظم لکندو آهيان، نثر مون کي لکندو آهي.“ منهنجي سڄي زندگيءَ جا مشاهدا، تجربا، اندروني جذبا ۽ احساس نثر ۾ ئي ته ڇڻيا آهن. مون روزاني ’برسات‘ جي مختصر ايڊيٽر شپ ۾ ايترو لکيو جو ائين لڳو ته نثر مون تي برسات جيان لٿو آهي. ايڊيٽوريل، دعائون، نثري نظم جي ڪڏهن بيت وانگر ننڍا هئا، پر بيت کان وڌيڪ موثر هئا ۽ طبيعت جي ناچاڪائي جي باوجود، مان مسلسل لکندو هيس، ڇڻ ته ٻئي ڏينهن جو اعتبار ڪونه هو ته مان ننڊ مان آئندس يا نه!

اهي نثري نظم به مون ائين ننڊ ۾ لکيا آهن جيئن پنهنجي منظوم شاعري، منهنجي تحت الشعور جو اظهار آهي. شاعر اڪثر تحت الشعور ۽ شعور جي وچ تي لکندا آهن، پر هي نثري نظم به مون لاشعور ۽ تحت الشعور جي سرحد تي لکيا آهن. جڏهن مختصر عرصي جي لاءِ، مان روزانو ”برسات“ جو ايڊيٽر هوس ته تڏهن مان صبح شام نثر لکندو هوس. ايڊيٽوريل ته منهنجي شعوري ڪوشش هيا، باقي نثري چوڻيون ۽ نثري نظم مون تي ائين الهام وانگر نازل ٿيندا ها، جيئن منظوم شاعري ٿيندي هئي. مان رات جو جاڳي جنهن وقت لکندو هوس، ان وقت بتي نه هاريندو هوس ۽ نوٽ بوڪ منهنجي ڀرسان رکيا هوندا هئا، ڪنهن وقت ته مان هڪ ٻئي مٿان به لکي ويندو هوس. ڪنهن وقت نوٽ بوڪ ايتوڻي ويندو هو ۽ ڪنهن وقت ٻين جي ٻب به ايتي ٿي ويندي هئي ته نوٽ بوڪ تي فقط رهڙا اچي ويندا ها، جي قاضي منظر حيات ٻئي ڏينهن تي نقل ڪندو هو ۽ انهن تي چاڪ ڀري اکر لکندو هو. وقت کي برهر پٿرا ۽ سنڌوءَ وارو چوهم هوندو هو ۽ ڏينهن ڪنهن خواب وانگر گذرندو ويندو هو.

مان اشتراڪيت جو همسفر رهيو هوس. گوربچوف جي ڪتاب پيرس

ٽروٽڪا جي اشاعت ۽ يو- ايس- ايس- آر جي شڪست و ريخت انسان جي معاشي ۽ اقتصادي برابريءَ جو خواب خواب پريشان بڻائي ڇڏيو. چين ۽ روس ۾ ايتري رت پياڪ ڪشيدگي ڏسي، واضح ٿي ويو ته انسان رت پياڪ درندو آهي ۽ فرينچ انقلاب جي محنت ڪش عوام جو برادريءَ وارو تصور ڊانوان ڊول ٿي چڪو هو. جمهوريت ڪيتري به بري هجي، پر مون کي هر آمريت کان چڱي لڳندي آهي. پوءِ اها پرولتاري آمريت ٿي ڇو نه هجي. ڇو ته پرولتاريت جي حڪومت هڪ فريب هئي.

پرولتاريت تي ڪميونسٽ پارٽيءَ جي حڪومت هئي، ڪميونسٽ پارٽيءَ تي ان جي پالٽ بيورو جي حڪومت هئي، جنهن تي اسٽالن هڪ ڊڪٽيٽر وانگر راڄ ڪري رهيو هو. سارو رت رائيسگان ويو هو، جيڪو انقلاب ۾ وهايو ويو هو.

ڪجهه منهنجي ذاتي زندگيءَ ۾ به اهڙا واقعا ٿيا جو منهنجو دل جو آئينو پور پور ٿي پيو ۽ مان ان نتيجي تي پهتس ته جيستائين صاحبِ ڪردار شخص اقتدار ۾ نه ٿا اچن، تيستائين اقتصادي تبديلي ڪوئي انقلاب آڻي نه ٿي سگهي. اها ڳالهه جڏهن مون تحرير ۾ ٿي آندي ته مون کي بار بار غالب جو هڪ سوريلي (Surrealistic) شعر ياد ايندو هو.

هم نه مجنون به لڙڪين ميس اسد،
سنگ اٽهايا تها كه سر ياد آيا.

”غالب“

منهنجي زندگيءَ ۾ ڪميونزم سان وابستگي، ۽ ان ازلي حقيقت سان وابستگيءَ ۾ بدلجي وئي، جا قضا ۽ قدر تي حاوي آهي. مون دنيا کي ڄڻ آئينو، سڪندر ۽ جابر جبر ڏٺو ته ان جي صورت ٻي نظر آئي. منهنجي انهيءَ فريب نظر مان آزاديءَ مون ۾ جا اٽل پتل پيدا ڪئي، اها هن ڪتاب ۾ شدت سان اظهاري وئي آهي. ايترو ڏينهن ۽ راتين جي محنت منهنجي دل تي ايترو بوجھ وڌو جو مان ڄڻ ٻه اڌ ٿي پيس. ان وقت بيهوشيءَ ۾ مون کي اسٽريچر تي مڊ ايست اسپتال ۾ وٺي ويا، پر ٻئي ڏينهن تي مون کي معلوم ٿيو ته هڪ سيڪنڊ منهنجي نبض ۽ منهنجي دل بيهي چڪي هئي ۽ جڏهن

منهنجي دل کي زور سان جهٽڪا ڏنا ويا تڏهن ان ۾ ڊڪ ڊڪ واپس آئي. منهنجي بيماريءَ جي رات اتفاق سان منهنجا ٻئي پٽ موجود هئا، جي هونءِ هوندا ئي ناهن. منهنجو هڪ پٽ سليم ڊاڪٽر آهي، جيڪو پاڻ دل جي مرضن جو ماهر آهي، ڪنهن بيمار بيوه جو مفت ۾ علاج ڪندو هو، جنهن جو پٽ ايڏي ايمبولينس ۾ ڊرائيور آهي، جنهن کي گهر تي ايڏيءَ وارن فون به هڻائي ڏنو آهي ۽ هن جي گهر ۾ هڪ ايمبولينس به بيهاري ڇڏي آئون، منهنجي پٽ ڊاڪٽر سليم هن کي فون ڪيو ته هو هڪدم پهچي ويو ۽ مون کي بيهوشيءَ جي حالت ۾ اسٽريچر تي لاهي اسپتال پهتا. جيڪڏهن ان وقت لغت بند ٿي وڃي ها ۽ مان اسپتال ۾ ٻه منٽ دير سان پهچان ها ته مري وڃان ها. اتفاق سان ڊاڪٽر حق هارٽ اسپيشلسٽ، مريضن جي گهڻائيءَ ڪري اسپتال ۾ موجود هو ۽ معمول مطابق گهر نه ويو هو. هن فرشته صفت انسان منهنجي زندگي بچائي ورتي. جڏهن مان سترهن ڏينهن کان پوءِ اسپتال مان نڪتس ته مون کي ڊاڪٽر حق چيو ته لکڻ منهنجي دل تي ٻوجهه ٿو وڃي ۽ مان ڪافي عرصي لاءِ لکڻ ڇڏي ڏيان. مون ’برسات‘ مان ته استعيفا ڏئي ڇڏي، پر ان عرصي ۾ ڪيئي ڪتاب لکيم. جن ۾ ’چنڊ ڳليون‘، ’ڪٿي ته پڇبو ٿڪ مسافر‘ ۽ سوين بيت ۽ وائيون، نظرم، هائيڪو، ٽرائيل، سلطان باهوءَ جي طرز تي چؤسٽا ۽ آتم ڪهاڻي جو پهريون حصو ’ڪٿي ته پڇبو ٿڪ مسافر‘ لکيم. شاعري مان ڪجهه حصا رسالن ۾ ڇپجي چڪا آهن. آتم ڪهاڻيءَ جو ٻيو حصو، ’ڪٿي نه پڇبو ٿڪ مسافر‘ جا يارنهن سؤ صفا لکي چڪو آهيان. مون سوچيو آهي ته آتم ڪهاڻيءَ جي ٽئين حصي جو نالو ’ڪٿي نه پڇبو ٿڪ مسافر‘ رکندس. جي زندگيءَ وٽي ڏني ته آتم ڪهاڻيءَ جا باقي ٽي حصا به لکندس.

الاڻي ڇو مون کي اهو الڪو آهي ته زندگي بي اعتبار آهي ۽ جيترو ٿي سگهي اوترو جلدي لکي وٺان. پٽائيءَ جي هڪ سٺ آهي ته: ’ٻڌندي ٻوڙن ۾، ڪي هاتڪ هٿ وجهن‘. ٻوڙا اڃا ته منهنجي هٿن ۾ آهن، پر ڏسجي ته ڪيستائين ٿا سٺ جهلن ۽ درياھ مون کي ڪڏهن ٿو لوڙهي وڃي. هڪ ڀيري مان پنهنجي ڌيءَ ڊاڪٽر روحيءَ وٽ ڀڄي عيدن ۾ لٿل هوس ۽ هن جي

بنگلي جي ٻاهران، چانڊوڪي رات ۾ سُڪل گوار جي کيت ڀرسان گهمي
رهيو هوس ته اوچتو مون کي خيال آيو ته منهنجي شاعري به انهيءَ
چانڊوڪيءَ وانگر رهجي ويندي.

هي چوڻيون ۽ نثري نظم، ننڍا ۽ وڏا، خليل جبران، ٽئگور،
آسڪروائيٽلڊ ايگريز فلسفي بيڪن (Bacon) ۽ فرينچ اديبن مئٽرلنڪ
(Materlink) ۽ آلبرٽ ڪاموءَ، جرمن ڊاڪٽر آلبرٽ شوائيٽزر ۽ يونائيٽيڊ
نيشنس جي سيڪريٽري جنرل ڊئگ هئمر شولڊ وانگر يا گورڪيءَ جي
تالسٽاءَ ۽ چيمخوف جي باري ۾ نوٽن وغيره وانگر آهن پر انهن تي ڪنهن
به مٿي ذڪر ڪيل يا ٻئي ڪنهن اديب جو تاثر نه آهي انهن ۾ فقط منهنجا
ذاتي مشاهدا ۽ تجربا ڏنا ويا آهن.

شيخ اياز

گہات مٲان گھنگھور گھٲا یم

• جو ایس۔ ایس۔ آر ٹی وٹی۔ آئی لاء جاتی حد تک ۔۔۔

ختم یارن ۔۔۔ آمی۔

.....

- سرڪاري چاڙتو. سڀ کان وڏي چيڙ ڪندو آهي.
- مون تي منڙ ڪرڻ وارا! ڄاڻين ٿو ته قدرت توکان ان طنز جي ڪيتري قيمت وصول ڪندي؟
- ذات ۽ ذات؟ ڀلو آهين.
- زندگيءَ کي ائين چچر ٿي نه چنبرڙا پوپٽ ٿي، ڀر ڪول!
- مان انهي وڳ ۾ شريڪ ٿيڻ نه ٿو چاهيان جو تو مقبرن ۾ واڙيو آهي.
- رڳو شب خوابي ڪافي نه آهي، روح جي شب تابي به ضروري آهي.

- ڇا شراب نوشيءَ ’حافظ‘ جي بزرگيءَ ۾ فرق آندو هو؟
- شبلبي نعمانيءَ ڏارهيءَ تي هٿ ڦيريندي چيو. ”عطيه فيضي ڪيتري نه خوبصورت آهي!“ ۽ پوءِ هن کان ديوبند جو سارو علم وسري ويو.
- فيضي رحمين! جيتري بيقدري تنهنجي ڪئي وئي آهي، اوتري جي منهنجي ڪئي وڃا ها ته مان موت کان پوءِ به خودڪشي ڪيان ها!
- ڇا موت فقط هڪ لفظ آهي؟ ماڻهو مري ڪونه ٿو؟

- هاڻي قوم پرستي هر ڦورو، ڪپٽي ۽ ڪوٽي ماڻهوءَ لاءِ آڙ ٿي پئي آهي، هن کي پنهنجيءَ تيز هائي ۽ ڏنگائيءَ کي لڪائڻ ۾ مدد ڏئي ٿي ۽ هو آسانيءَ سان سنڌ جي نالي ۾ نه رڳو ڪروڙ ڦٽائي وڃي ٿو پر پنهنجي ويريءَ تي وار به ڪري سگهي ٿو. اهڙو هر ڪو ماڻهو ٻاهران تن-تياڻو، ڦڙت ۽ اديوگي توڻي ڀر ۾ جو اندر ڪينٿرو آهي، ڪنهن وقت هو پنهنجي ڪڏائي ۽ ڪماتهي کي لڪائڻ لاءِ ’شاهه‘، ’سچل‘ ۽ ’ساميءَ‘ جون ڪجهه سٽون ڏئي، فرضي نالن سان پنهنجي نيچ پٽي ۽ اوچائي جو اظهار ڪندو رهي ٿو ۽ ان مان هن جي اذيت پسند طبيعت کي تسلي ملي ٿي. مون اهڙا ڪيئي ماڻهو ڏٺا آهن، جي پنهنجيءَ حرامخوري ۽ هيچ تي ڍڪ رکڻ لاءِ سنڌ سنڌ ڪندا وڃن ٿا ۽ اخبارن ۾ ڪالم ڪارا ڪن ٿا. انهن کان دور رهو! اهي اندر جا ڪارا ماڻهو آهن. بليت ۽ اوهان کي رڻ ۾ روئي رهيا آهن.

● سڙندڙ جا رباب ڪن مٽي ڪوئي مذهب آهي؟

- خدا ڪائنات جو عظيم ترين موسيقار آهي. ڏس، ڪيڏا ستارا ستار هلائي رهيا آهن ۽ ساگر انهن سان طيلي تي سنگ ڪري رهيو آهي.
 - اڃان سرائي تي روح کي تڪو ڪري رهيو آهي؟ نه ڄاڻان هن ساري اسرار کي ڪڏهن اوچتو ڇهڪ ڏيندين؟
 - موت ڦٽجي آهي يا سلائي جي مشين آهي يا پٽي آهي؟
 - ڪوبلا، ٺيٺ سنڌي لفظ آهي جو گهم بلا، مان نڪتو آهي. پلو ٽپو ڏئي چڪي ۾ رکيل ڪير جو لوٽو پٽ تي ڪيرائي ته سگهندو آهي پر ان کي واپس چڪي ۾ رکي نه سگهندو آهي!
 - مون توکي پڇ ٻڌي مهري ڪرڻ چاهيو پر تون لاڏو هئين ۽ تون پنهنجي پرولتاريٽ نه ڇڏي!
 - فلاڻو هائي وڃي لاڻو رهيو آهي، جنهن کي آهي ڇانگا چري رهيا آهن جن ڪاڪ ڪنڌي ڪڏهن به نه ڏئي آهي!
 - ترس! نديون ڏنيءَ ڪني وهنديون! تيسٽائين هماليه جي برف کي گهور ۽ منڊ بدل لاءِ دعا گهر!
 - تو جهڙا ڪميونسٽ مون ماسڪو جي گهر گهر گهٽيءَ گهٽيءَ ۾ ڏنا ها ۽ ڪيترن کي ايترا رُوبل به نه هئا جو آئيس ڪريم وٺي سگهن! مون ڏٺو هو ته هو سستو ڪواس (روسي پير) وٺي پي رهيا ها.
 - پولڙن کي مطمئن ڪري رهيو آهي ته تون هنومان آهي! پنهنجي تري ته ڏيکار! ڇا ان تي نانگا پرڀت ڪندين!
 - مون کي پنهنجو ’مان‘ ٿيڻ ڏيندين يا نه؟ مان تنهنجو ’تون‘ ٿيڻ لاءِ تيار نه آهيان! ٻڌي جي ڪٽ وانگر وڇڙي ويو آهيان!
 - ڪامريڊ! مرڻ کان پوءِ رک گنگا ۾ پرواه ڪندين يا وولگا ۾؟
 - تاشقند ۾ مون ابي سينا جي مدرسي ٻاهران هڪ فارسي شعر لکيل ڏٺو، جنهن جو مطلب آهي:
- ”هي دنيا هڪ سراءِ وانگر آهي جنهن کي فقط هڪ دروازو آهي، سراءِ ۾ سراءِ جي سراءِ ۾ سراءِ آهي ۽ ائين سلسلو ڪٽي ڪٽي نه ٿو. هو هڪ سراءِ مان ٻي سراءِ ۾ نه وڃي سگهي ٿو؟“

● تنهنجو هر ڪتاب اشوڪ اسٽمپ آهي. اها ٻي ڳالهه آهي ته تون ڀڳوان ٻڌ نه آهين؟

● ”ڇا مري ڪوئي موتي آهي؟ مان جو ٻيو آهيان؟“
 ● ”قبر ۾ آرام ڪرڻ جو نه ٿو چاهين؟“ هان؟ ٿو منجهي. ٻاهر ڪڍي نه بپاري هوا لڳي رهي آهي، جنهن ۾ املتاس جا گل ڇڻي رهيا آهن؟
 ● ”گل مهر جا سڀ پن ڇڻي ويا آهن؟“ ”اهائي ته بسنت جي اچڻ جي نشاني آهي؟“

● ميان هيءَ رباعي آهي، ڇوڙ جي راند آهي؟
 ● نٿولين! موت هر ڪنهن جي ايلبا آهي.
 ● شيڪسپيئر کي ويسٽ منسٽرائي جي ساري ڇپر کلي لڳ ڇو پوريو اٿائون؟

● ڇا ڏيئي ۾ آڙيون مقدر ڦاسائيندو آهي؟
 ● شاعر! تون ته ائين وڃي رهيو آهين ڇڻ ڪويل جي ڪوڪ ڪيسي ۾ کڻي وڃي رهيو آهين!

● مون لنڊن برج تي هڪ ماڻهوءَ کي گهمندي ڏٺو ۽ هن کي ڏسي مون کي ٿي ايس اليت جو گمان ٿيو. ڇا هو سچ پچ ٿي. ايس. اليت هيو؟
 ● پوپٽ جا پَر نه پٽ! پوپٽ خدا جي امانت آهي.
 ● ايتريون پنيوريون نه ڦاساءَ جو انهن جي گنجار تنهنجي نڊ حرام ڪري ڇڏي.

● ستون ته آسمان ۾ لکيون وينديون آهن، توکي ته تحفي طور مليون آهن!

● ذات مون کي خدا ڏني آهي، تون ڇو ٿو سڙين؟
 ● وڃي خدا کان ٺيڄ ته منهنجي بدران توکي شاعر ڇو نه ڪيائين؟
 ● ڇا تون سمجهين ٿو ته سعديءَ مون کي ممت ۾ ملي آهي! نه ميان، سارو دنيا ڏسي ورتي آهي.

● سمند جي ڪناري تي جيترا ستر آهن اوترا ئي شعر ڪائنات ۾ سحر ڪندا آهن. هاڻي ڪنهن به توکي اهي ڪتا ڪون نه ٿا اچن!

- غالب! هي ساحل تنهنجي والد بزرگوار جي ملڪيت ته نه آهي، جيترا موتي ڪٺا ڪيا اٿي، اڌ مون کي ڏي!
- ڇا جن ميرٿ مان ڪاهيو هو ۽ ماريا ويا ها، انهن ۾ تون منهنجو لاش سڃاڻي سگهين ها؟
- مير صادق! توهان سازش رڳو ٽيپو سلطان خلاف نه، منهنجي خلاف به ڪئي هئي.
- فن جي تخليق هڪ معجزو آهي. مٿان ان کي لاف سمجهين! مان ان جو زندهه ثبوت آهيان.
- منهنجي ننڊ وٺ، شاعري ڏي، اي وقت! نه تون خساري ۾ ويندين، نه مان ويندس.
- ساريون راتيون لکي مون ڄاتو آهي ته وان گوگ مصوريءَ ڪيئن ڪندو هو.
- هاڻي سمهي پو! رات جا ٻه لڳا آهن. ڇپرن مان ننڊ جون پريل ڳوٺيون ڪري نه پون!
- ايتري اڃ آهي جو ساري مانسروور پي وڃان!
- شاعر! ڇا پوري خدائي تو ڪٺڻ چاهين؟ هاڻي ته بس ڪر!
- تون ڇا تو سمجهين؟ ڇا توکان پوءِ ڪوئي شاعر نه ايندو؟ تون خدا جي تذڪري ۾ آخري نالو آهين؟
- ”لڙ تو اچي، ڪٿي فساد ٿيو آهي.“
- ”تون ٻولي غلط ٿو ڳالهائين. فساد ٿيندو نه آهي. ڪرايو ويندو آهي.“
- ”تنهنجيءَ ڳالهه ۾ تضاد آهي. تون پنهنجي اڳئين چئي تان ڦري ٿو وڃين.“
- ”تضاد تجربي جي نشاني ٿيندو آهي.“
- دندان ساز عقل هوڙ ته نه وجهي سگهندو!
- آءُ ته سڀ سنگ ميل آکاڙي ڦٽي ڪيون! سفر آسان ٿي پوندو.
- منهنجو هر ڪتاب موت جو سنگ لحد آهي.
- زندگيءَ جي ڪتاب لاءِ قبر رحل وانگر کوٽجانءِ.

● ڊج، انهيءَ وچ کان ڊج، جا اڪيرا جلائيندي آهي!
ڊج، انهيءَ طوفان کان ڊج، جو هر شيءِ کي ڪڪ پڻ وانگر اڏائي
ڇڏيندو آهي!

ڊج، انهيءَ جوالا کان ڊج، جو اوچتو ڦاٽ کائيندو آهي!
تون جو خدا کان نه ٿو ڊجين جو جبار ۽ قهار آهي، تون ان جي مادي
صورت کان ته ڊج جا سڀني جا چهره مسخ ڪري سگهندي آهي!
● فاشزم کي ابديت آهي، ڪميونزم فاني هئي. انسان مان ظلم ۽
جهالت ڪڍڻ به نه وڃي آهي.

● هي سڀ حقيقت پسند خواب خرام آهن، بلهي شاهه ڪافيءَ وانگر
دنيا جا طالب پنهنجو حصو ڪڍڻ ٿا، اوڳاڇڻ ٿا ۽ نيٺ الٽيون ڪري مرن ٿا.
دراصل سڀني جي ڏوند ۾ موت جا ڏند ڪٿا پيا آهن پر هو اهو چائڻ نه ٿا.
● هومر جي ڪردارن وانگر هو جهازن ۾ لنگرانداز ٿين ٿا، شراب
جا خم خالي ڪن ٿا، ۽ جهازن سوڌا ٻڏي وڃن ٿا ۽ تحت السرا ۾ ڪنهن
جو پتو نه آهي ته ڪير جهاز ران هو، ڪير خلاصي هو، ڪير سڙه تي اوجو
چڙهي ساحل لاءِ دورين مان تازيندو هو! وڏا مڇ هنن جا هڏا ائين رڙڪي وڃن
ٿا جيئن ٻار ريوڙيون کائيندا آهن.

● تاريخ کي پڙه ته توکي پتو پوي ته تو وانگر ڪروڙين آيا ۽
موت جا گرھ ٿي ويا. موت وڏو مفت خور آهي. هن ڪيڏي ڍڙ تي ڪاڌو
آهي، پوءِ به هن کي الٽي نه اٿي آهي!

● اي موت! نه تو مڙين؟ ڇڳو مان توتي هجو تو لکان. شاعر جو ٻيو
پلئ ڪهڙو ٿي سگهي ٿو!

● اڄ مون کي پنهنجا جوان ڇپ ڏي، جوان اڪيون ڏي ۽ ٽوڪي ڏس
ته منهنجي رک ۾ ڪيتريون چڻنگون آهن!

● ڪامريڊ! توکي چيو ڪنهن آهي ته مون کي سياسي آدرش
سمجهه! ائين ته نه آهي ته تنهنجي تحت الشعور ۾ اهو خوف آهي ته مان
سياسي آدرش ٿي سگهان ٿو؟

● مٿان مون تي وڏو مقبرو اڏائين! مان تارازيءَ جي ساڳي پڙ ۾
پنهنجيءَ شاعريءَ سان گڏ مقبرو به وجهڻ نه ٿو چاهيان. منهنجي شاعري

تورين ته سنئين ٻڌي ٿو!

● ميان، جوانيءَ جي وهه ۾ وهي نه وڃ! ان وقت جي باري ۾ به سوچ جڏهن تنهنجي ديد جهڪي ۽ ڪن گهٻرا ٿي ويندا ۽ تنهنجا گوڏا تنهنجو چيو نه ڪندا! اهو وقت به توتي اچڻو آهي، جيستائين خدا توتي رحمت ڪري ۽ توکي ڍو ڪان اڳ دسترخوان تان اٿاري ڇڏي!

● نڪ تائين پيٽ نه ڀر! ڏلهو نه ٿي! بک ۾ وڏو سک آهي! جي تون ”رکو سڪو ڪاڻي، ٿڌو پاڻي پي سگهين ۽ پرائيءَ چوپڙيءَ ڏي نه واجهائين“، ته تون خواجھ فرید ٿي ٿو سگهين.

● جي خدا منهنجو محافظ آهي ته مون کي ٻي محافظ جي ڪهڙي ضرورت آهي؟

● مون کي به تو وانگر جوانيءَ تي غرور رهيو آهي. دراصل اها عمر ئي انا پرستيءَ جي آهي. جي تون منهنجي عمر تي پهچي ايڏيون ڇپون پاڻيءَ ۾ اُحلي. ولوڙا پيدا ڪيا ته توکي فخر جي گنجائش ته رهندي پر پوءِ به غرور جي نه رهندي، ڇو ته زندگي بي اعتبار آهي، انت خاڪ آهي ۽ لحد جي اندازيءَ سراءِ ۾ توکي شمع ڳولي نه ليندي.

● مان توکي بڙائيءَ جو جواب نه ڏيندس، قدرت تنهنجي لاءِ پاڻ ئي ڪوڙ کي اڏيندي.

● احساس ڪمٽريءَ سبب مون کان ڪيترا دوست جدا ٿيا،

جيتوڻيڪ مون انهن جي باري ۾ احساس برتريءَ جو اظهار به نه ڪيو هو!

● ڇا ڪٽو لوڙ جي کل پائيندو ته هن جي سڃاڻ نه ٿي سگهندي؟

● ڪنگن ڪالورا نه ڏس! ونجهه ڪجهه تڪيرا هلا!

● ’مٿان مينهن وسن‘، يٿاڻي اهو ڪهڙي پرينءَ کي پاسي ۾ ڏسي

چيو هو؟ *

● مُريد مُرشد کان عظيم ٿي سگهندو آهي پر پوءِ به هن جا پير نه

ڇڏيندو آهي ۽ هن جي اڳيان انڪسار جو اظهار ڪندو آهي ڇو ته هن کي اها عظمت مُرشد کان سواءِ ڪيئن نصيب ٿئي ها!

● موت به تنهنجي وس ۾، زندگي به تنهنجي وس ۾، زندگيءَ کان

موت تائين هر شيءِ تنهنجي وس ۾! رهيا منهنجا پير، اهي به منهنجي وس ۾

نه آهن. اهي به تنهنجيءَ مرضيءَ کان سوا وڪ کي نه ٿا سگهن!
 • اي خدا! هن گهايل ڪونج جي ٻڃي ڏٺي اٿي؟ ڇا تون ئي چاهيو
 نه هوءَ اهو گهاءَ سهي؟ ڇا مون کي گستاخي معاف ڪندين جي توکان پڇان
 ته تون ايئن چو ٿي چاهيو؟
 • اي ڪٽ خلق! منهنجي جان ڇڏ! مان تو مان ڏاڍو ڪڪ ٿي پيو
 آهيان!

• ڪامريڊ! جي تون استالن جي دؤر ۾ هجين ها ته توکي بخارن سان
 گذ گولي هٿن ها.
 • جڳو بابا، مان سنڌي شاعري ڇڏي ٿو ڏيان، تون ئي خوش ٿي.
 • ڀلي ته ٻڙا وسن! انسان جي انا لاءِ ڪيئي ڇٽا آهن!
 • تو وٽ نظريات تي رڳو ڍونگ آهي، هونءَ ٻيو سڀ ڪجهه ذات آهي.
 • جڳو ميان، مان ڪجهه نه آهيان، هاڻي ته خوش ٿيڻ؟ دراصل اها
 ڳالهه ته منهنجي فلسفي جو آدرش آهي.
 • مان ڄاڻان ٿو ته تون دشمن جي ڪفن مان احرام ٺاهڻ وارو
 آهين.

• مان ان لاءِ ته نه مرنديس ته منهنجي موت کان پوءِ تون منهنجو
 قدر ڪرين! جي تو ائين سمجهو آهي ته ڀلو آهين!
 • ايتري نراسائي! ايتري نراسائي ته ان ۾ به نه هوندي آهي جنهن تي
 ڪو به مان حڪمي ڪڍيو آهي! ان جون اکيون به پاڻيءَ مان ستارن جا ڪجهه
 پاڇا کڻي اينديون آهن.
 • جي تون مائهوءَ جي من کي سمجهي سگهين ته ڪائنات کي
 سمجهڻ مشڪل نه آهي.
 • منهنجا پير اڃا ته گهايل نه ٿيا آهن! ڀؤ آهي ته ڪٿي پل صراط
 ٽٽي نه پوي!

• ”ڪيڏانهن ٿو وڃين؟“

”بهشت ڏانهن.“

”هيءَ رابيل جي ڪنڍي پاڻي وڃ، گهوٽ وانگر!“

• اڄ ته دوزخ جي دريءَ مان ڏسون! بهشت پري ته نه آهي!

● هيءَ تنهنجي ڪوٺڙيءَ تنهن ۾ پلي آهي. پر سنڌو ڪا به شيءِ

هئي!

● ”تو کي خدا ۾ اعتبار آهي؟“

”هاڻو“

”پوءِ تو کي ڪوئي ڀڄو ڀولو نه آهي.“

● جوش مليح آباديءَ جو نظم ”تو اگر واپس نه آئي بحر هيبت ناک

سے“ جهڙو حيرت انگيز نظم مون ورلي پڙهيو آهي. لاشڪ اهو نظم هن جي لاشعور جي تخليق آهي.

● جوش منيخ آباديءَ جو ’پيرزن ليگ‘ جهڙو سياسي نظم اردو جي

پوريءَ سياسي شاعريءَ ۾ ورلي آهي.

● هن کي ماريندو به خدا، جياريندو به خدا. تون ڪير ٿيندو آهي

وڃ ۾ ٽپي پوڻ وارو؟

● تون ڏاهو آهين؟ تون ته رڳو ڄاهو آهين، ڪنڊا ڪٽي ڪڍيا اٿئي!

● ڪير ٿو چوي ته موت اٿل آهي؟ موت تري سگهندو آهي، پر

ڪجهه وقت لاءِ.

● هر عظيم آرٽسٽ عظيم انسان به هجي ها ته خدا فرشتا ڇو خلقي

ها؟

● آرٽ جي عظمت انسانيت جي عظمت کان وڏي شيءِ آهي.

● يورپ جي ساري ازم نه وسطي کان مائڪل اينجيلو وڏو آهي.

● ڊاڪٽر عبدالسلام! تون قادياني هئين ته ڇا؟ تون منهنجو دوست

هئين، آهين ۽ رهندين.

● تون خدا جي وجود ۾ اعتبار کان سواءِ نيڪيءَ لاءِ ڪوئي جواز

ڏئي سگهين، ته پلي ڏي!

● خدا ۾ اعتبار تو کي نيڪي ڏانهن نه ڇڪي، اها بهي ڳالهه آهي. پر

ان صورت ۾ پڪ ڄاڻ ته تنهنجو خدا ۾ اعتبار نه آهي.

● نهج البلاغه ۾ حضرت علي، مارڪس آريليس کان وڌيڪ سياڻو

ٿولڳي.

● تو ته پاڇاوان ڏسي به ان ڳالهه کي لنوايو آهي ته رات ڪڏهن به

اوچتو اچي سگهي ٿي.

● ڪوڙ بدوڙ تي نه گهار. ڊاڙ لٻاڙ کان پاسو ڪر. پنهنجي پورهئي ۾ جيءَ جان سان جنبي وڃ ۽ اُن مان ڪوئي لوپ لالچ نه رک! مان ڀانيان ٿو ته خدا تنهنجي پاسي هوندو ۽ ڪڏهن به توکي ڪڍڳ نه لائيندو.

● ڪنهن جي موت تي خوش نه ٿي! توکي به هُن وانگر مرڻو آهي.
● نادان! جي موت اٿل آهي ته اُن کان وڌيڪ اهم ڪهڙي شيءِ ٿي سگهي ٿي؟

● تون جو پاڻ کي دانش ور ٿو سمجهين، ٻڌائي سگهندين ته علام آءِ آءِ قاضي خودڪشي ڇو ڪئي هئي؟
● آءِ ته ابي سينا جو دروازو ڪڙڪايون! اڄ رات سندس مهمان آهيون.

● فارابي! تو ۽ مان ساڳيءَ ڪمسمبرسيءَ مان گذريا آهيون ۽ ساڳيءَ روشنيءَ ۾ پڙهيو آهي!
● منصور جي دار مان ڪمرڪش ٿو بڻائين؟
● المتيبي! تو ۽ ۾ مون ۾ فقط اهو فرق آهي ته اسان جا دؤر مختلف آهن.

● مون به هڪ ڳاڙهي روپ مٽي هٿ ڪري، راڄڌاني وڃائي.
● مان ڀانيان ٿو ته توکي پاڻ لاءِ مون پٺر جنم ۾ ڀروسو ڪيو آهي!
جسم جي تشنگي سوين سراب پيدا ڪري ٿي.
● مٿان موت کان پوءِ مون کي رستي تي سڃاڻين ته اجنبي وانگر منهن موڙي وڃين!

● ٺا..... سيني ۾ گولي! اڌ دم، پورو دم يا سوال جي نشاني؟
ڪيئن چئجي! تقدير کي اڃا تائين ڪوئي پڙهي نه سگهيو آهي.
● مقدر ڪو موهن جي دڙي جي ٻولي ته نه آهي! ڇو ٿو اِن تي مٿو هڻين؟ اهو تنهنجي سمجهه ۾ نه ايندو!

● جي تو اڳيئي لکي ڇڏيو آهي ته مون تي ڪهڙو ميار آهي!
● سمجهه ۾ نه ٿو اچي ته توکي لحد ۾ ڪيئن لائڻو هوندائون؟ تو ته زندگيءَ جي مهد ۾ پورا جهڙوٽا به نه کاڌا ها.

● ٽڪي جا ماڻهو! توکي توهين عدالت جو ڀڄهڪ هٿ ۾ هو ۽ ان ڪري مون توکي ڪجهه نه چيو. نه ته تون ۽ عدالت جي ڪُسيءَ تي، تون جو سراسر جهالت آهين.

● وڏو وڪيل آهين! ڪتاب مان ڪيوتر اڏائي ٿو ڏيکارين!
● وڪيل صاحب ڏيوالي کان به ڪيس جي في ورتي ۽ هن کي اها موٽي نه ڏنائين ته قرض خواجهن ۾ ورهائي ڏي!
● مُنصف! ڇا تون ساڳيو ڏوھ نه ڪرين ها جي تنهنجون حالتون به اهڙيون هجن ها، جهڙيون ڏوھ وقت ملزم جون هيون؟

● بوقلمون جادوگر! اهي ڪارا جبا ڏيکاري مون تي رعب نه رک! مان تنهنجي ساري قانون کي سڃاڻان، اهو گوهي تڏهن ڪندو آهي جڏهن سوٽو ساڻ نه هوندو آهي.

● مون هڪ سيشن جج جي هن جي رٽائرمينٽ کان پوءِ دعوت ڪئي. دعوت تي مون کي اوچتو احساس ٿيو ته هو ڊينڊو آهي. مون هن وٽ ڪيئي سال وڪالت ڪئي هئي ۽ اڪثر هن کي اسٽيج تي رکيل ڪُسيءَ تي ويٺل ڏٺو هو. ان وقت ڪڏهن به محسوس نه ڪيو هو ته هو ڊينڊو آهي، جيڪو هو سچ پچ هيو.

● آه! مون ڪهڙا ڪهڙا جج ڏٺا! منهنجي ساري زندگي ڪليلا دمنا جو داستان آهي.

● هي ڊينڊو، ڊٽو، ڊيمڪڻو مئجسٽريٽ جڏهن ڪُسي تي ويهي ٿو، تڏهن آسمان سان لائون ٿو لهي!
● وڪيل صاحب! رڳو فيءَ سان ڪم ڪندين يا في سبيل الله به ڪم ڪندين!

● تون ڪتاب مان مون کي سنڌ ڏيکاري رهيو آهين ۽ مان چوان ٿو ته اهو قانون ئي بڪواس آهي جنهن تي اها سنڌ ٻڌل آهي.
● ٻڌائي سگهندين ته جي ڪاٺي شيءِ قابل توهين هجي ته ان جي تحسين به ٿي سگهندي آهي ڇا؟

● سکر ۾ سادوارام نالي وڪيل هوندو هو. هن وٽ جڏهن ڪوئي اصل تي ڏينهن جو اچي در کڙڪائيندو هو ته هو مٿين، ماڙيءَ تان کانئس

پڇندو هو، ”في آندي اٿي؟“

جي هن جو اصيل چوندو هو ته ”نه“ ته هو کيس مٿان ئي چوندو هو، ”ڏينهن تڻل آهي، ساڌو هيٺ نه لهندو.“ پر جي هن جو اصيل چوندو هو ته في آندي اٿم ته ساڌوارام چوندو هو:

”بابا، ڇانو ٿي وئي. هاڻي ته ساڌو جو پيءُ به لهندو.“

● تون لاش کي مڙھ ڇو، مٿ ڇو جنازو ڇو! نالو ڪهڙو به ڏينس پر لاش لاش آهي، اُچر، اٿموت، سَمڪ کان سوا، سُن ۾ آيل، ڇا پنهنجي پاڻ مان هو ڪوئي دروازو کولي نڪري ويو؟ هو ڪيڏو نه ڳالهين جو ڳهيري هو؟ ڪيڏي دير تائين ڪچهريون ڪندو هو! هاڻي ڪيڏو نه خاموش آهي!

● وڃ، ڳولينس جي ڳولي سگهينس! هو کيس مٽيءَ ۾ پوري آيا آهن ۽ مٽي گونگي به ٿيندي آهي، ٻوڙي به ٿيندي آهي!

● ميان ايڏي تڪڙ! نه رستي تي مانجهاندو ڪٿي، نه ساهي پٽيءَ! ڇا تقدير سان معاهدي ۾ توکي ايترو ميعاد به نه هو؟

● ميان! ٻي جي موت جو ٻڌي خوش نه ٿي! تنهنجي پوئين غسل لاءِ به پاڻي گرم ٿي رهيو آهي.

● مون کي مرحوم سان ڳالهائيندي ائين لڳندو هو ته وڪالت تصوف جي ڪا آخري ڪڙي آهي. شريعت، طريقت، حقيقت، معرفت، وڪالت اڳتي ڪجهه به نه آهي.

● دشمن جي خون کان پوءِ انسان کي آرام جي ننڊ ايندي آهي ۽ هن کي اهو پڻ نه رهندو آهي ته مٿان هو پڪڙجي پوي ۽ هن کي ڪٿي جو ڪيتو ڏيڻو پوي.

● دشمن جو قتل دراصل قاتل جي خودڪشي آهي.

● پني عاقل جو هڪ جاگيرائي، جنهن اڳ ۾ سورنهن خون ڪيا ها ۽ هر ڪيس ۾ ڇٽي ويو هو، منهنجي سامهون هڪ نئين ڪيس ۾ ڇٽي ويو هو. هن جو آواز ايترو مٿو هو جو گمان ٿي نه ٿي آيو ته هن ڪوئي خون ڪيو آهي. مون جڏهن هن جو ان ڳالهه ڏانهن ڌيان ڇڪايو تڏهن هن چيو: ”بابا! دشمن کي ماري ختم ڪيو اٿم. دل تان وڏو بار لهي پيو آهي.“

● رن تي جهيڙو ته هابل ۽ قابيل کان وٺي شروع ٿيو آهي ۽ ڪنهن به مهذب سماج ۾ ختم نه ٿيو آهي.

● خيام مٽيءَ جي ڪوڙي ۾ انساني مٿو ڏٺو هو، مان هن کان گهٽ ديوانو نه آهيان!

● ميان تون به ماڻهو آهين! تون چيڙهون ته لڳين ٿو، ماڻهو نه آهين!

● انسان ٿي؟ سان ٿي جيئن جو ٿو چاهين؟ تونا ڇو ٿو هڻين؟

● تون پائين ٿو ته تون موت کي وساري ڇڏيندين ته موت به توکي وساري ڇڏيندو!

● تون هن جي موت تي نه روئي رهيو آهين، پنهنجي موت تي روئي رهيو آهين، جو انت اچڻو آهي، اُڻ- ٿر آهي.

● اي انسان! ان خدا اڳيان سجدو ريز ٿي، جنهن هيءَ ساري ڪائنات ٺاهي آهي. تون ته مريخ تي به نه پهتو آهين جو گراڻ پٽڻ تي آهي.

● تهذيب جي معنيٰ ڇا آهي؟ صارفين لاءِ گهڻي ۾ گهڻيون شيون، عارفين لاءِ ٿوري ۾ ٿوريون شيون!

● خوشي اڳي ته ڪنهن پرندي جو نالو هوندو هو، هاڻي درندي جو نالو آهي، جو هر ڪنهن جا هڏا ڇڙي رهيو آهي.

● موت دونهن وانگر آهي جو منظر ته ڏندلائي ٿو ڇڏي پر ان تان مچر به سڀ ڀڄي وڃن ٿا.

● هي ايئر ڪنڊيشنر، ٽي ويون، ڊسراينٽينا، ٽيليفون، سارو اليڪٽرانڪ- سرو سامان تون ڪر! مون کي سانوڻ جي جهڙو ڦر هيٺان واڻ واري ڪٽ موٽائي ڏي ته پاڻيءَ جي ڀڃڪار ۾، رليءَ کان سواءِ، هير جي جهلڪي تي سمهي پوان!

● انسان کي تمدن ايئن وڪوڙيو آهي جيئن ارڙ نانگ ڪنهن کي وڪوڙيندو آهي ۽ هن کي سگهه نه هوندي آهي ته ان مان جان ڇڏائي سگهي!

● گانڌيءَ ۽ ٽالسٽاءِ صحيح ها. هيءَ صنعتي تهذيب ساري جڪ آهي. من جي آند مائڊ ۽ چين جي ڦرلٽ آهي!

● ڪٿي جي وات ۾ هڏو وجهه ته هو ٻڙنڪي نه سگهي.

● ميان، تون به اٺ کي ڪلفي ٿو ڪارائين! هي ڊگهو بيوقوف تنهنجي

ڪهڙي ڪم ايندو؟

● هر ڪوئي جيڪو مُرلي وڄائيندو آهي. ان تي گوپيون نه هرڪيون آهن.

● اڄ رات برسات پئي آهي. پورو آسمان هڪ نيري گل وانگر لڳي رهيو آهي جنهن تان ماڪ ڦڙا ڇڪي رهيا آهن.

● ڇا ڪڏهن گل گل سان حسد ڪندو آهي؟ گل ته هير ۾ ائين لڳندا آهن جن گڏجي ڪنهن حواليءَ تي ڪنڌ ڌوئي رهيا آهن!

● شفق ۾ گل اشرفي ته ڏس! ايئن ٿو لڳي جن پيلو خدا جو رنگ آهي.

● رنگ! رنگ! رنگ! بيرنگي مان تنهنجا ڪهڙا رنگ ڏسان!

● ڏس! هي سمندر ڪنهن مصور جي دل وانگر چوليون هڻي رهيو آهي! هو ستارا ڪيئن نه اچرج مان اکيون چڻي رهيا آهن!

● تون هوا جي جهوٽي وانگر اڇي هلي ويٺيءَ! هوا جي جهوٽي کان ڪير پڇي سگهندو ته هو ڇو هليو ويندو آهي؟

● تنهنجيءَ سونهن مون کان ڏان گهريو، مون ان کي پنهنجي نند ڏئي ڇڏي.

● منهنجي جادوگري ڏسندين؟ هان، مان توکي شفق مان هي گل چڻي ٿو ڏيان!

● پيغمبر چوندا ها ته شاعري ساحري آهي. ڀلا شفق کي سورج مکيءَ جو ڪيت ساحري ٿي ته بنائي سگهندي آهي!

● وڃ! وڃ ڌرتيءَ سان وابستگي رکڻ وارا! آسمان سان وابستگي رک، جيڏانهن تون وڃڻو آهين، ڌرتيءَ ۾ ته رکو تنهنجا هڏا وڃي رهندا!

● ڇا هيءَ ڪائنات خدا جو اوجهاڻ آهي يا خدا ان جو اوجهاڻ آهي؟
● هي سرنگهوءَ جو وڻ جو ڪائنات جي ڪئنواس تي تخليق ڪيو

ويو آهي، ان کان وڌيڪ توکي خدا جي وجود جو ڪهڙو ثبوت گهرجي؟
● آءٌ مجاز جي ڀل ٺاهيون! حقيقت ته درياھ آهي، ان ۾ ٻڏي ويندين.

● اي خوبصورت اکين واري! ڪڏهن سوچيو اٿي ته هرئين کي موت تائين عينڪ نه ٻاڻي پوندي آهي!

- اي ٻياري عورت! مان تنهنجو ڪيستائين انتظار ڪيان؟ تولا،
تڪيندي ته صديون گذري ويون آهن!
- تقدير تير وانگر پوري نشاني تي پهچي ٿي. ڇا تون تير کي تڪ
پر موڙي سگهندين؟
- اي روسي ڊگا! تو ته ٿونا هٿ ڇڏي ڏنا پر هر نه ٿو ڪاهين! اڃا
بيو ٻنيءَ تي ڪر ڪرڙين!
- پاڇاريءَ مان ڪنڌ ٿو ڪڍائين؟ ڏسجانءِ ته ڪنڌ جي هڏي نه
پڇي بويئي!
- ڪنڌ ائين ٿو ڏکئي جيئن سر اتر واءِ ۾ ڏکندا آهن ۽ نيٺ ٿئي
پوندا آهن.

- شاعري مقصد بالذات آهي. ان لاءِ ٻيو ڪهڙو مقصد گهرجيئي؟
- منزل گاهه ۾ وڃي گاهه ٿو رهي، منزل گم ٿي وڃي ٿي!
- ڪنارا هڪڙا اچن ٿا، ٻيا وڃن ٿا، ندي وهندي ٿي رهي!
- هو ته هليو ويو. اوهان روئو ڪنهن لاءِ ٿا؟
- پاڻ سان ايترو ڪڻ، جيترو ڪو به پيما ڪندو آهي. هر غير ضروري
شيءَ تري وٽ ڇڏي ڏي!
- مان قطب نما آهيان، جيڪڏهن توکي منزل گهرجي ته منهنجي پٺ
تان آءُ!

- ميان زلزلي ماپ جو اوزار زلزلو روڪي ته نه سگهندو آهي!
- انتظار کان موت سؤلو آهي.
- زندگيءَ جي ڊرامي جي آخري سين جيترو مختصر هجي اوترو بهتر.
- مهاڻا ٻڌا، بيماري، ٻڌاپو، موت - واقعي انسان جون آخري
حقيقتون ته، اهي ئي آهن!
- ننڊ، ادب دشمن! هاڻي ته هتي وڃ! مان لکي رهيو آهيان.
- ننڊ! مون کي زوريءَ اغوا ڪري رهي آهيان، مون کي تولا وقت
ڪٿي آهي؟

- وقت ڪٽخسرو ۽ ڪٽيباد اڏائي ڇڏيا، تون ته ردي ڪاغذ آهيان!
- آءُ جي جامِ جرم آئينءَ سڪندر ۾ پاڻ ڏسڻ چاهين! منهنجو

ڪتاب حاضر آهي!

● منهنجي ننڊ نه ڦٽاءُ شاعري! مان ڪڏهن اهڙو سمهندو سانءِ جو وري نه اٿندو سانءِ!

● ڳالهين جو ڳڪهين آهين، پر ڪنهن ڳالهه ۾ ڪوئي ڳڻ به اٿي؟ ڪنهن ڳالهه جو ڪوئي ٻڻ به اٿي؟ رڳو گهن وانگر وقت کي ڪاٽي رهيو آهين!

● منهنجو هر لفظ هڪ ڪهاڻي آهي. ميان محقق! مون تولا ڪافي مواد ڇڏيو آهي.

● منهنجي شاعري کي ڌيان سان پڙه! اها اهو ميوو آهي جو آدم ۽ حوا جي اولاد کي بهشت موٽائي ڏنو آهي.

● نفرت سان نفرت ڪريءَ محبت سان محبت ڪر ته تو ۾ ماڻهپو اچي.

● ڪيڏو نه ڏٺلڪو آهي! هندو ڪش ڀهار ڪش هتي رهيو آهي!
● مان هڪ مداريءَ وانگر ٻوليءَ کي ڪلاپازيون نه ڏياريندو رهيو آهيان. ان ۾ رڳو ڪلا آهي. ان کي ڌيان سان پڙهي ڏس!

● هيءَ ست مون چنڊ جي سونهري مس مان قلم ٻوڙي لکي آهي.
● هو آواز ڪيڏانهن سڏي رهيو آهي؟ جي توکي شاعري پياري آهي ته توکي اوڏانهن وڃڻو آهي.

● خدا ان کي چنڊ ۽ ستارا آسمان جي پنڊيءَ تي رکي ڏنا پوءِ به تنهنجي شاعريءَ کي ڍو نه ٿيو!

● تون ٿو چئين تقدير ڪاٽي شيءِ نه آهي، مان ان جو مجسم ثبوت آهيان. خدا ساريءَ ڪائنات جي دولت منهنجن پيرن ۾ ڦٽي ڪئي آهي.
● اي ڪاٺ ڪٿا! منهنجي شاعريءَ سان پنهنجا پير مٽائيندين؟

● هُءُ هُءُ تنهنجيءَ قسمت ۾ ڪلنگي هئي، ڪويل جي قسمت ۾ گيت هيا. ان تي مان ڇا ٿو چئي سگهان!

● ايڏو نه ٿڪاءُ، پاڻ کي ايڏو نه نڪاءُ! ستار جي نار کي ايڏو به نه تان جو اها تني پوي!

● برف رجي وئو! مڙن وٽيس جاتسڙ جي خارج جڏيندي، اليا

- اهرن برگ وانگر چيو، 'نيٺ برف رجي وئي.'
- مون کي خبر آهي ته تون ناشتو ئي ڪوڙ سان ڪندو آهين پر ان ۾ ڪهڙيون پليٽون هونديون آهن؟
 - سڀ ڌر بند ڪر! جڏهن هوا خوشبو ڪڍي اچي، تڏهن کولجان!
 - وعدي فراموش! توکان ملاقات جو وعدو فراموش ٿي وڃي ته ڇڳو! مون کي ڪجهه وقت بچي پوندو.
 - تاريخ ۾ جيسترو عوام کي ٺڳيو ويو آهي، اوترو ڪنهن کي به نه ٺڳيو ويو آهي.
 - عوام ۽ قوام، ٻئي هر قافيه آهن. عوام جي ذهني ۽ قوام جي ڪيفيت ۾ ٿورو فرق آهي.
 - هيءَ صدي رڳو بدي آهي ان ۾ چڱي ڳالهه ته ڪا ٻڌاءِ!
 - سان وانگر ٿونا نه هن! مٿان ڪاسائيءَ جي وڙ چڙهي وڃين!
 - هن ڪٽ خلق مان مڪت ڪر! باقي مان سمجهي وٺندس.
 - ٿر ۾ هڪ ڪاري ڪڪر پيرسان چنڊ پيل جي گوڪروءَ وانگر لڳي رهيو هو.
 - جي مڪاريءَ کان سوا ڪوئي مڪتبہءِ فڪر ناهي وٺين، ته تون خدا جو منتخب انسان آهين.
 - همٿي! آءُ ته سوداءَ ورهايون. مان ته هي سڀ اڪيلي سر برداشت ڪري نه ٿو سگهان!
 - هي سٺ کان مٿي سائڙيا گاڏڙيا اڃا سمجهي نه سگهيا آهن ته ايڪيهين صديءَ جا مسئلا ڪهڙا آهن!
 - هي فون ڪال آهي، يا انت ڪال آهي؟ ڪيتري دير ڪئي اٿائين!
 - ڪشي، نشي ۽ نشي وارا دوست پاسي رک! آهي تنهنجو اڃايو وقت ٿا وڃائن.
 - ٽڪر سان ٽڪر نه هن، مٿو نه ڦاٽي پوي!
 - مان ڄاتان ٿو ته جبل مٿان جُج آهي پر ڇا اهو ڳچ پنڌ تي آهي؟
 - اترڙو ٿو لڳي! پر ڪنهنجي لاءِ! انءُ ته سدا گلاب آهيان.
 - دال ماني ڪاءِ! دنيا جي منهن ۾ ڦوڙ وجهه! هوا کان وڌيڪ

آزاد ره!

● دنيا ڏوندي ٿي طالب ڪٿي، - بلهه شاهه! هاڻي ته دنيا جا طالب بگهڙ ٿي ويا آهن.

- پيرين اگهڙو گهمين سگهين ته ڌرتيءَ کي منهن ۾ جوٽو نه هُن!
- ڪاڪ ڪوڙو طلسم ته هئي! رڳو مينڌري کي ڊوڙائي ماريو هُئائين!
- اهڙي ٻي ڪا هار، جو هار تي چنيسر مٽائين؟
- موڪلي! جي ٽنهنجي مٿ ۾ سڀ هو ته متارا ڇو ماراين؟
- سهڻي! درياھ ۾ ڇا لاءِ ٻڌين؟ کير چُڪي ته ڌم به پئي ڏنن!
- ڪُنڊا! ڄاڻي ٿو ته تون ڇو سڪو آهين؟ سڀ دور- ڌڻي ڌوڪو

هيا.

- سنڌي ڪلاسيڪي ادب ساڳي ماني ساڳ سان آهي.
- سهڻي! جي ڪنگ ٿي تنهنجا ڪانڌي ٿيڻا ها ته ڇا ميهار لاءِ ٻڌڻ ضروري هو؟

● رانجهو! توکي جهنگ سيال ۾ مرڻو هو نه ته هير سان تنهنجو پلڻ نه اٽڪي ها.

- ساليءَ لاءِ قحط سالي نه ٿيندي آهي.
- فيض، نروڊا، ناظم حڪمت! چڱو جو اوهان يو ايس ايس آر جي تئن کان اول مري ويٺ ۽ اوهان کي ايوٽو شينڪو ۽ ووژنيسينسڪي ۽ وانگر گلا جو گهانگهو پائڻو نه پيو!

- لورڪا! اسپين ائين پئي هلندي. ڏاند کي چُڪاري، هُن جي سيني ۾ تلوار کوڙي ويندي. تون ڇا لاءِ مٿين، لورڪا!
- حافظ! شاخ نبات (حافظ جي محبوبا) ڀڄي رهي آهي ته انهيءَ ديوان مان تنهنجي جان ڪڏهن چئندي؟

- مصور جا ڪپڙ پير چمي رهيو آهين! منهن لالئون لال ٿي ويو اٿي!
- مهدي جون پوري! چيچڙي ۾ هڪ ماڻهو ڪافي نه آهي. شاهه بلاول سان گڏ مون کي به چيچڙي وجه! ڪجهه خون ته پيڙجي نڪري!
- شاهه عنايت! توکي خبر آهي ته منهنجو سر گهڻا ڀيرا اڏي ٿي

ڏس. ڏسائون؟

- نور محمد ڪلهوڙا! تنهنجا پُٽ ته موٽي آيا، مان اڃا تائين نادر شاه وٽ يرغمال آهيان!
- مون کي ڪرڙيءَ جي ميدان ۾ مرڻو هو. مان ڪراچيءَ ڇو ڀڄي آيو آهيان!
- جي جوانيءَ ۾ مرندين ته تنهنجو فوتو ڪڏهن به پوڙهو نه ٿيندو.
- توکي ته خبر آهي ته منهنجي هٿ ۾ لڪڻ نه آهي، عصائي موسوي آهي جا درياءَ نيٺ به اڌ ڪري سگهندي آهي.
- آڙي امارو! آءُ ته هن جي اکين لاءِ ڪائي تشبيهه گڏجي سوچون! مون اڪيلي کي ته سوچ ۾ نه ٿي اچي!
- غالب! تون شراب مان استعارا هٿ ڪرڻ لاءِ شراب پيئندو هئين يا تون سچ بچ شرابي هئين؟
- ڇا مان به سهرو رديءَ وانگر واجب القتل آهيان؟
- حضرت نظام الدين اوليا! مان جڏهن تنهنجي درگاهه تي آيو هوس تڏهن توکي مون ۾ امير خسرو نظر نه آيو هو؟
- ملتان آندو لهي يا سڄو لهي پر شيخ بهاء الدين ذڪريا جي مزار کي ڏسڻ لاءِ اکيون گهرجن جي هر ڪنهن کي نه آهن.
- حصرت مجدد الف ثاني! مان ڪيتري قدر تزڪِ جهانگيري تي اعتبار ڪري سگهان ٿو؟
- اڄ ته ڪنڊڙيءَ تي ڏيئو جلائي اچون! جي روجل وسامي ويو ته هيءَ ڌرتي وسامي ويندي.
- جگر مُراد آبادي! تڪير! تو ڪيئن سمجهو ته پنجاب ۾ تنهنجو قدر ٿيندو؟
- ڇا خدا ساريءَ ڪائنات لاءِ هڪ آهي يا تنهنجي ديس ۾ ٻيو آهي ۽ منهنجي ديس ۾ ٻيو آهي؟
- ڪنهن به ٻار جي منهن تي مُرڪ ڏس! توکي ڪائنات رابيل جي گل وانگر تڙندي نظر ايندي!
- ڀلي نه هو هٿ ۾ مٺيءَ جو رانديڪو ڏسي مُرڪي! ٻار جي مُرڪ ڪائنات جو سڙايو آهي.

● جي ٻار ۽ گل نه هجن ها، ته هن ڪائنات جي تخليق بي معنيٰ

هئي.

● ڇا هر رهن ڪنهن وقت ٻار هو ۽ پيڻيون پڪڙيندو هو؟
 ● پٺاڻي ڪيئي سال مونن ۾ منهن وجهي، ڇا ٿي ڏٺو؟
 ● ڇسا سسا! تون آيو آهين مون کي پوڻيون پڙهائڻ! جن مان
 تنهنجي اندر جي آرسی ڏسي نه ٿو سگهان جا ڀڄي پورا ٿي پئي آهي!
 ● ڪيڏي ڳيڙي ٿو هئين؟ ڪيڙي ڪنهن جي فرصت به نه ٿي مليئي!
 ● ڪوڙ! ڪوڙ! ڪوڙ! تون سارو ڪوڙ! ۽ تنهنجي ڪوڙ کي سچ جو
 ذريعو سمجهڻ سڀ کان وڏو ڪوڙ!

● ڳوٺيون نوتن جون ٿي پريائين جي اڃا سڀي به نه سگهيو هو ته
 موت مٿانئس اچي ڪڙڪيو ۽ سندس لاش قبر ۾ لٽي ڇڏيائين!
 ● جي تون منهنجي دشمن جو به دوست آهين، ته منهنجو دوست
 ڪيئن ٿي سگهندين؟

هي مُرڪ ۾ ڪهڙو ڇرو لڪايو ٿو ڦرين؟
 تون جو ناشتو ئي ڪوڙ سان ڪندو آهين، ڪڏهن تو منهنجا خومچا
 آزمايا آهن، جن جي لذت اُور آهي ۽ جن مان ڪنهنجو به ڍاڪئون هٽائيندين
 ته توکي سچ سوا ڪجهه نه ملندو!
 ● ڪوڙ فقط انسان ڳالهائيندو آهي، ٻي ڪنهن به حيوان جي ڪردار
 ۾ گفتار ۾ ڪوڙ نه هوندو آهي.

● لومڙ جي اولاد! شينهن سان مشق ڪري رهيو آهين؟
 ● سائيبيريا مان پکي هر سال ڪيئن ٿا ڊگ ڳولي لهن، اهو چئي
 سگهندين؟

● ڪٺليءَ کي ڪَن ڪيئن ٿي ملي، تون اهو نه سمجهي سگهيو آهين،
 تون خدا جي حقيقت کي سمجهڻ ٿو چاهين؟
 ● تو چيو، ”خدا وڏو آهي، اٽل نه آهي.“

مون جواب ڏنو، ”تو خدا جو سارو ڏٺو ئي ڪٿي آهي؟ اهو ته بهار
 ٿي ڪندو آهي.“

● جنهن ڪري ماڻهو ڪو به ڪم نه ڪري ٿو، ان کي فاضي

قازن کان گهڻو عقل هو.

- شاهه لطيف ترقي پسند هو؟ هن پرولتاري انقلاب ٿي آندو؟ ميان، يا ته تون چريو آهين، يا مان چريو آهيان!
- تون هڪ درويش جي خرقن مان دستر خوان جو ڪرڻو وٺين!
- شاهه جي شاعريءَ کي پنهنجيءَ سياست لاءِ استعمال نه ڪرين ته بهتر ٿيندو!
- ڀاڻو، راجي راجي ٿيڻ سولو آهي، راجي راجي ڪرڻ ڏکيو آهي!
- ڇا خدا کي طيش ايندو آهي؟ جي هائو، ته ٻي طوفان نوح لاءِ وقت ويجهو آهي.

- پيرا کولي ڇڏ! ڇڏ ته پڪي هير جي هندوري ۾ جهولي!
- خدا رڳو گردن کان ويجهو آهي پر اي علم بدن جا ماهر، اها ڳالهه تنهنجيءَ سمجهه کان مٿي آهي!
- اي آزادي! مون ته طوطي جي ڪنڀي کي به غلاميءَ جو طوق سمجهيو آهي!

- هر ڪوئي آزاد ڄايو آهي ۽ موت هن کي زندگيءَ جي غلاميءَ مان آزاد ڪيو آهي ڇو ته زندگيءَ هن کي پرايو نه ته پنهنجو غلام بڻايو آهي.
- پٽ ڪٻار ۾ ڪير وانگر لڳندي آهي.
- ٻي ڪري تهڪ ٿو ڏين يا تقدير کي جهڪ ٿو ڏين، جا ڪڏهن ڪاوڙجي، تنهنجا تارا ڪڍي وجهندي!
- نادر به نادر آهي پر قادر به قادر آهي، پر جيستائين قادر تحرڪ ۾ اچي، پادر به پادر آهي!

- تو ڪروبي ڏٺا آهن؟ آءٌ هيءَ منهنجي ننڍڙي ڏوهتي ڏس!
- تولا ته دروغ گوئي ذريعو به ناهي، مقصد بالذات آهي.
- اياگو! ڇا تون آٽيلو کي سمجهي سگهيو آهين؟
- مان مڃان ٿو ته برائيءَ تولا ڇڳائي ٿي سگهندي آهي، پر ڪيستائين؟

- تون ته ائين ٿو لڳين ڄڻ تون ڪراما ڪاتين کي به ٺڳي ويندين ۽ هو تنهنجي ڪوڙ کي سچ لکندا!
- خدا جي اسرار کي ڇو ٿو ڄاڻن چاهين؟ خدا کي ان سان هٿ

- ڇراند نه وڻندي آهي ڏسجانءِ، متان اهو توکي نيسٽ و نابود ڪري ڇڏي!
- خدا توکي ڊگهي رسي ڏني آهي! ڪنهن وقت پاڻ ئي چوندءِ ته ان کي ڪپ ۽ تون پاڻ کي ائين ڪرڻ تي بيوس پائيندين!
 - تون منهنجي ڪٿي ٿو ٻڌين! ڌوڪ ڌوڪان ۾ آهين!
 - پير اڳتي ته ڪاهي آهي، اونهي ڪڏ، جنهنجو ڪوئي ترو نه آهي ۽ جنهن ۾ ڪري ڪوئي ٻاهر نه نڪتو آهي.
 - منهنجو رنج تو ڪئين، مان جو نانگا پربت کان ڳوڙو آهيان ۽ تون هڻومان به نه آهين!
 - رات هڪ ازلي شيديءَ وانگر ساريءَ ڪائنات کي پنهنجي مگر مان تي نڪائي رهي هئي!
 - وڃ! مان توکي دعا ٿو ڪيان! تنهنجا پير ڏسي نانگ ۾ ڀر لڪي ويندو!
 - ماءُ جي دُعا ڪٿ ڪٿ تي ويهه! تون پٽ تي ڪڏهن به نه ڪرندين!
 - ماءُ بي بي مريم آهي، پُٽ کان مٿانهين آهي، پوءِ هن جو پٽ بيمبر ئي ڇو نه هجي!
 - ماءُ جي پيرن هيٺان بهشت آهي، ايترو هيٺ، جيترو ڌرتي آسمان کان هيٺ آهي.
 - ماءُ جا پير ڄم، آهي توکي وري نه ملندا!
 - هن جي خاڪ تي روئيندين ته ڇا ٿيندو؟
 - سڪندر ماءُ کي چيو، ”آمان، هي ساريون سلطنتون تنهنجي پيرن جي خاڪ برابر نه آهن!“
 - ماءُ جي تخليق هر آرٽسٽ جي تخليق کان عظيم تر آهي.
 - تو جيئري هن جو خيال نه ڪيو! وڃ، ماءُ جي قبر تي رو!
 - پنهنجون اکيون ائين اوت جو انهن ۾ هڪ لڙڪ نه بچي!
 - جڏهن خدا ڪائنات جي هڪ جهڙائي ڏسي پر ٿي پيو، تڏهن هن ماءُ خلقي.
 - ماءُ جي آغوش جهڙي عالم پناهه ڪائي نه آهي!

- انسان جي دل خدا جو تار- ڪهر آهي، ان مان هر مدعا تار وانگر وڃي ٿي ۽ منزل مقصود تي پهچي ٿي.
- تو مون کي منهنجي چوڻي ياد ڏياري جا مون به ڪٿي پڙهي هئي ته، 'پهاڙ جون چوڻيون ئي هڪ ٻئي کي ڏسنديون آهن.' ان تي مون جواب ڏنو، 'تڏهن به ايوريست ۽ ائناپورنا برابر ته نه هونديون آهن.
- ڪاوڙ به ڪو وڙ نه آهي. ڪاوڙ ڪوراڙ وانگر ونگيندي به آهي. ڏنگيندي به آهي.
- ڏوڪڙ کي ڪڙ نه ٿيندي آهي، توکي چولين ۾ ڇلائيندا ويندا.
- هر انسان ٻئي کي فاني ٿو سمجهي. پاڻ کي فاني نه ٿو سمجهي.
- زندگيءَ سان مذاق ته هر ڪوئي ڪري سگهندو آهي. ڪڙو جر ڪوئي موت سان مذاق ڪري ڏيکاري.
- تو خب الوطنيءَ جو جرمر ڪيو آهي، مان توکي جنم ٽيپ ٿو ڏيان.
- قدرت مون کي زندگي ڏني، مون تي احسان ڪيو آهي، يا مون قدرت کي شاعري ڏني، ان تي احسان ڪيو آهي ۽ ان جو فيصلو ته سڀاڻو ڪندو جڏهن ان نه هوندس.
- تون ڇا ٿو سمجهين ته جنهن شاعريءَ جي تخليق ۾ مون سٺ ورهيه صرف ڪيا آهن، ان تي تحقيق ۾ توکي اوترا ورهيه به نه لڳندا؟ تون ڇا ٿو سمجهين ته رسالا پڙهي، ان تائين رسائي حاصل ڪري سگهندين؟
- جنهن وقت به ڪوئي انقلاب انسان دشمن ثابت ٿئي ٿو، تنهن وقت منهنجو ڪردار انقلاب دشمن آهي ۽ ٿيڻ به گهرجي.
- جي تون به انقلابي آهين ته انقلاب ۾ ڪا برائي ضرور آهي.
- تازي ٻه هتي هلندي آهي. مان ته هڪ هٿ سان بچو به ورلي ڏئي سگهندو آهيان!
- ڇا اڳي ڪاڻي اهڙي صدي ٿي آهي جو ڪٿو پونڪيو نه آهي؟
- اکين ٻوٽ! تون سج سان اکيون ملائي سگهندين؟
- مون توسان چڱائي ڪئي، موت ۾ تو برائي ڏني. ٻئي پنهنجيءَ پنهنجيءَ فطرت کان مجبور آهيون!

- انقلاب جي مذهب ۾ دروغ گوئي گناه نه آهي.
- ڇا ڪٿي ڪي به عقل هوڙ نڪرندي آهي؟
- تون مون کي ڳار ڏئي سگهين ٿو، مان توکي ڳار ڪري سگهان ٿو.
- منهنجيءَ جُپ مان ائين نه سمجهه ته مان لاجواب ٿي ويو آهيان.
- مان گفتار جو عادي آهيان. پوئڪار جو نه!
- يا خدا! مون کي صبر ايوب ڏي! هو فالج زده ڪٿو به مون تي پوئڪڻ لڳو آهي.
- هر ماڻهوءَ کي پاءُ سمجهه! ساري سنسار سان رشتو پيدا ڪر.
- ماڻهو ته ڇا هر وڻ جي ٿڌ سان پاڪر پاءُ ۽ ان جون ٿاريون ڳلي لاءِ اهو به تنهنجو پاءُ آهي.
- مٽيءَ جي عزت ڪر! مٽي ابدي ماءُ آهي، آخر انهيءَ جي گود توکي ڪم ايندي.
- پاڙي کان وٺڻ نه وڃ! پاڙو ابو امڙ آهي. پاڙي کان پنڌ شروع ڪر، سنسار جي توڙ تي پهچي وڃ!
- تون ننڊ ۾ ڪجهه چوين ٿو، مان جاڳي ٿو پوان ته جيئن اهو لکي ڇڏيان. ڪجهه ياد اچي ٿو، ڪجهه وسري وڃي ٿو.
- جبريل ترنم ڇهڪا- جوش مليح آباديءَ جو هڪ استعارو آهي.
- نقاد ان کي لفاظي ٿا سمجهن. مون کي ته اهو حقيقت ٿو لڳي.
- شاعري ابتدا آهي، نثر انتها آهي. بشرطيڪ نثر پٺيان شاعريءَ وارو جذبو ڪار فرما هجي.
- رسول اڪرم ﷺ ٽيهٺ ورهين جي عمر ۾ گذاري ويو، بزرگي انهيءَ عمر تي ختم ٿي. باقي درازيءَ عمر آهي.
- جي خدا تنهنجو ساٿي آهي ته توکي ٻي ڪهڙي سائيءَ جي ضرورت آهي؟
- بيت آيت سان پنجو آزمايو آهي. ڏس. ڪجهه ڏوڏا تڙڪي رهيا آهن!
- اي وڏن وارن واري! ڪاش تنهنجا وار منهنجيءَ ڄمار کان به وڏا
- مين. ۽ منهنجي پوئين دم تائين تنهنجا دام وڃايل رهن!

- تون چئي سگهندين ته تنهنجا سڀ سياست دان ڀٽائيءَ ۽ داتا گنج بخش تي بڙ ڇو ٿا چاڙهن! سڪندر مرزا ۽ ايوب خان تي ڇو نه ٿا چاڙهن!
- ”نصيب در تي بيٺو آهي!“
- ”چئيس ته ڪجهه وقت رکي اچي، مان لکي رهيو آهيان.“
- ”تقدير کي لتاڙي رهيو آهين!“
- ”پلٽ ٿو ڪيانس.“
- هڪ دشمن تنهنجي اندر ۾ به آهي. ان سان ويڙهه جاري رک! تنهنجا ٻيا دشمن ته موت ماري ڇڏيندو، ان کي فقط تون ماري ٿو سگهين!
- لين جو ميوزم بند ڪري تاريخ سان مذاق نه ڪيو ويو آهي، مذاق جي تاريخ مڪمل ڪئي وئي آهي.
- اي فرانس! تنهنجي اندو چائنا ۾ شڪست ميري ائٽونيت جي رت جي هڪ به ڦڙيءَ جو بدلو نه چڪايو آهي. اڃا ته ترس! اڃا پورو انصاف ڪٿي ٿيو آهي!
- ”ميان! تنهنجو ڳوٺ ڪهڙو آهي؟“
- ”پريان لوءِ.“
- ”پوءِ ته ساري ڪائنات تنهنجو ڳوٺ آهي!“
- ”تون موري جي آهين؟“
- ”هاڻو.“
- ”تڏهن ته لوڪ گيت وانگر سڀ جي آهين!“
- منهنجون اکيون چشمي وانگر تنهنجو آئينو آهن، تون جا انهن ۾ ڇنڊ جي پاڇي وانگر آهين.“
- ڇا تون ڄاڻين ٿي ته منهنجي در تي تون پنهنجون ٻه اکيون ڇڏي وئي آهين؟
- هي ساري ڪائنات مون کي تنهنجن اکين وانگر گهوري رهي آهي.
- مون کي نه ويڙهو هو. مان موت کي ڌڪي تنهنجي ملاقات لاءِ ترسي پيس. تون ڪيڏانهن هلي وئين؟
- گوربي! ڇا تون آمريڪا جو ايجنٽ هئين؟ ايڏيءَ وڏي سلطنت جو سربراهه ڪنهن جو ايجنٽ ڪيئن ٿو ٿي سگهي! تو وٽ ڇا جي ڪمي هئي.

روح جي چئن کان سواءِ!

- انصاف وڪڻين ٿو؟ خدا جي امانت ۾ خيانت ڪرين ٿو؟
- ايترا نوٽ ڇا ڪندين؟ ڪراما ڪاتبين ڳڻي ٿڪجي پوندا ۽ تنهنجي حساب ڪتاب ۾ دير ٿي ويندي.
- ميان، خالي هٿين سفر ڪيڏو نه سٽائو آهي؟ رستي تي ڪيڏي نه الڪي سواند اچي وڃي ٿي!
- ڪيڏانهن ويا سومناٽ جا هيرا؟ ڪيڏانهن ويو محمود غزنوي؟ ڪجهه هٿ ڪي جهل ڪجهه پاڻ ڪي پل!
- آءُ، منهنجو قانون ٻاسي ڪري ڏس! جيڪي ڪٿو اٿي، ڪن!
- پيسي هن ڪي سقراط بڻائي ڇڏيو هو، هاڻي پيسو ويو ته هو سڪرات ۾ آهي!
- جتي انصاف صاف نه آهي، اتي ڪجهه به صاف نه رهندو.
- نياڻ جي تارازيءَ ۾ ڪاڻ نه وجهو! نياڻ اندو ته ٿي سگهي ٿو، ڪاٺو نه ٿو ٿي سگهي.
- نياڻ تي ٽڪو نه لاءِ! نياڻ سڪي تي نه مٽيءَ، چاهي اهو سونو چو نه هجي!
- هو چوي ٿو ته، ”مان سياسي ماڻهو آهيان.“ مان چوان ٿو ته ”پهرين ان ڳالهه تي اچون ته تون ماڻهو آهين يا نه، پوءِ ان تي اچون ته تون سياسي ماڻهو آهين يا نه!“
- ميان ايڏو ضرور مٿي تي قطب مينار ڪٿي ٿو هلين!
- ماڻهوءَ کان ته بچي وئين، خدا کان ڪيستائين بچيندين؟
- جيستائين مون سان تنهنجي نيت سڄي هئي، تنهنجو وار ونگو نه ٿيو، جڏهن اها ڦري تنهنجا ڏينهن ڏنگا ٿيا.
- ايفل ٽاور وانگر نه ٿي! تو جهڙن ماڻهن کي بئسٽائيل ۾ وجهندا آهن.
- ”ڳوٺ ڪهڙو آئي؟“
- ”ملا ڪاتيار.“
- ”ملا ڪاتيار، ملاقات ٻار ۾ ڪيڏو نه فرق آهي؟“

● مون کي طعنا ڏيڻ وارا! دستر خوان ڪشادو رک! ائين نه ٿئي ته مون کان اڳ موت اچي تنهنجو مهمان ٿئي!

● اکين ٻوٽ نه ٿي! ائين نه ٿئي ته تنهنجون اکيون سدائين لاءِ ٻوٽجي وڃن!

● ماڻهوءَ جو وڏي ۾ وڏو ادرش ماڻهو آهي.

● هاڻي ته مٿي جا وار وڌيڪ اڇا ٿي ويا اٿي، کير نانگن وانگر!

● پلٽ ٿي ڪرين! افسوس، مون ته ٽولاءِ سڄي ڪائنات جهوليءَ ۾

جهلي هئي!

● پراڻا يار پراڻي مٺ وانگر وڻن ٿا، اها ٻي ڳالهه آهي ته موڪيءَ جي

ڪنهن ڪنهن مٺ جي وهه وهائي ٿي ڇڏي!

● هي تنهنجا ئي هٿ ته آهن جي منهنجي بنسريءَ تي رکيا آهن.

● آيو ڪڍي ڇڏ ته ٻوڙهاڻو پاڻ ئي ختم ٿي ويندو.

● ماءُ ماءُ ٿيندي آهي، پوءِ اها ڪنهنجي به ماءُ هجي! هن جي پيرن

تي هٿ رک!

پيڻ پيڻ ٿيندي آهي، پوءِ اها ڪنهنجي به پيڻ هجي!

هن جي مٿي تي هٿ رک!

ديس ديس ٿيندو آهي، پوءِ اهو ڪنهنجي به ديس هجي!

ان جي مٿيءَ ۽ پاڻيءَ کي خدا ٺاهيندو آهي، پوءِ اهو ڪنهنجي به خدا

چو نه هجي!

پيار پيار ٿيندو آهي. دين مذاهب ان سان ٻڃي نه ٿا سگهن، ان جي

جاءِ اوجي ۾ اوجي آسمان تي آهي. پيار جو بندو ٿي! پاڻ تان سڀ بند لاهي

ڇڏ!

● رباب تي پيري نه ايندي آهي.

● اي عورت! تنهنجي پيار ۾ موتي جي خوشبو آهي. ان جو ڪهڙو

ڪٽ ته اها ڪيتري دير هلي!

خوشبو گل جي شاعري آهي.

● منهنجي موت کان پوءِ تنهنجي صحن ۾ ڪوئي گلاب جو گل

ڪري نه ائين سمجهجانءِ ته مان توڏي موتي آيو آهيان!

- شاعر! توکي غصي لاءِ وقت به آهي ڇا؟
- ميان! شراب جو جام اڳيئي چٽڪي رهيو آهي. ان ۾ جاءِ ڪٿي آهي ته وڌيڪ وه وجهين؟
- وڃ، مون توکي معاف ڪيو، ڪنهنجي ڪري، اهو توکي ڇا ٻڌايان!
- تو مهمان سراءِ کي پيءُ جي اوطاق سمجهيو آهي! لٽا چنڊي، هلندو ٿي!
- مان توکي گڙڪيتي جي مٽ به نه ٿو ڀانيان ۽ تون سمجهين ٿو ته تون سارو رستو روشن ڪري سگهين ٿو!
- ميان موت جو مهمان ته تون آهين. مون وٽ ته اڃا هن جو دعوت نامون ئي نه پهتو آهي.
- 'رات ڏٺائين روجه، ڀانءِ ڪه اوئي آيا! (پٺاڻي)
- ڇا روجه اوئي ٿي سگهن ٿا؟ ڇا پٺاڻي دنيا جو پهريون سرٿيلست شاعر هو؟
- شاعر آهين؟ اکين ۾ آگر اٿي؟ روجه اڳيئي اڃايل آهن.
- آءُ، بوريءَ انسان ذات جي ڀاران ڳوڙها ڳاڙا صليب تنهنجي انتظار ۾ آهي.
- ڏهر ۾ ڏيئا ٿر ٿر ڪري رهيا آهن، واريءَ تي آسمان لهي آيو آهي.
- ميان! غيب ۾ ڪوئي عيب ته نه آهي؟ جو اهو تنهنجي ساٿ هجي، ته ڪهڙو هرج آهي؟
- سرءُ جي سانجهي بهار جي باڪ کان وڌيڪ خوبصورت ٿيندي آهي. پيلا پٺن ساون پٺن کان وڌيڪ من لڻائيندا آهن.
- اي عمر! شهر زاد وانگر ٿي! هر رات نئين ڪهاڻيءَ جو اضافو ڪندي ره.
- تلوار کي اڪيون نه ٿينديون آهن. اها پنهنجو پراڻو نه ڏسندي آهي.
- 'راتيون جاڳن جي، سي انءُ ڪندڙي سين' - پٺاڻي! مون کان وڌيڪ شاعريءَ لاءِ راتيون ڪير جاڳيو هوندو؟

- نظري لاءِ نظر شرط اٿل آهي.
- ڇا سوريءَ تي ٽهنجا پير ايترا ٿڌا ٿي ويندا، جو منهنجا چپ انهن کي چمي ڏيندي گهٻرائيندا؟
- ننڍي ڪويل! تنهنجي گلي ۾ به ساڳيو ئي گيت آهي، جهڙو وڏيءَ ڪويل جي گلي ۾. ان ڪري تنهنجن پرن تي هٿ ڦيريندي مون کي تو ۾ ۽ هن ۾ فرق محسوس نه ٿيو آهي.
- هي جنگ جو نفاڙو فرشتن جا ڪن ڦاڙي ڇڏيندو هوندو!
- قلندر جي ڌمال تي نچون يا قلندر جي ڌمال ۾ نچون؟
- هوءَ رابعه بصريءَ وانگر آهي ۽ جڏهن هن جي سهيلي هن سان گڏ هوندي آهي ته هوءَ سڄو قلندر لڳندي آهي.
- اي عورت! تنهنجي پيار ۾ موتي جي خوشبو آهي. ان جو ڪهڙو ڪٽ آهي ته اها ڪيترو وقت هلي!
- منهنجي موت کان پوءِ، هر ڪويل کي غور سان ڏسجانءِ! مٿان اها منهنجو نئون جنم هجي!
- هر گل شاعر آهي. اها ٻي ڳالهه آهي ته تون ان جا گيت ٻڌي نه ٿو سگهين.
- هر پن قدرت جي رباعي، مخمس يا مسدس آهي. وٺن ۾ نظر مورا نه ٿيندو آهي. ها، هوا آزاد نظر وانگر گهلندي آهي. ان تي پابندي آڄائي آهي.
- منهنجي شاعري تهجد کان اڳ شروع ٿيندي آهي.
- مون کي سڀ کان وڏو قطب قطب تارو لڳندو آهي.
- تو ڪڏهن ميري ماجدلين صليب تي ڏٺي آهي؟ ڪڏهن هن لاءِ يسوع کي روئيندو ڏٺو آهي؟
- ميان، ناموس لاءِ ايترو ڇٽو به نه ٿي! ناموس به فانوس وانگر ٻري ٻري وسامي ويندو آهي.
- وچ ڙي وچ! مون کي تو دنيا جي حقيقت سمجهائين! ڇا دنيا جي به ڪا حقيقت آهي!
- نئين نازي ازم يا جرمنيءَ ۾ هٽلر واري نازي ازم کي اڀاري سگهي

● میان 'ارورا ڪروزر' تان بالیشیوڪ جهنڊو هٽايو ويو آهي. اهو فقط تنهنجي روح ۾ ڦڙ ڦڙائي رهيو آهي ۽ توکان فيض جي پيغمبران ست وري وٺي آهي.

● دل چوي ٿي ته ناظم حڪمت تي ايترو روئان جو ڏسيو ندي
پڄي، چلڪي پئي!

● ائين نه آهي ته مان مايوسي تو ڦهلايان. مان اجائي آس جو مني
کان ويري رهيو آهيان.

● حسن بن صباح جي بهشت ۽ ڪميونزم ۾ مون کي ڪوئي فرق نظر نه ٿو اچي.

● وڻ جي چوٽيءَ تي نه ويهه ته چاڙهاڪي جي شڪار ۾ نه ماريو

● منهنجو انسان مان اعتبار ڪيڏ وارا! ڪيترا نه انسان دوستيءَ تي
پري رهيو آهيڻ!

● تون مون کان نفرت ان لاءِ ٿو ڪرين جو توکي محسوس ٿيو آهي ته هي مون کي سمجهي ويو آهي. رڳو ڪنهن سبب ڪري منهن تي سڄ نه ٿو چوي!

مئون هن کي جواب ڏنو، ”هن جو منهن ته ڪارو ڪري نه ٿو
رڳو بنا ٿي ڪارا ڪري ٿو سگهي.“

... ..

مان اعتبار ڪري وڌو آهي!

- تو جهڙي مُرڪ سڄي ٿي نه ٿي سگهي.
- هاڻي آدرشي جيستائين رشي نه آهي، هن مان ويساهه ڪجي ويو آهي.

- قيامت فقط مڪافات عمل جو علامتي نالو آهي.
- هن کي سزا ڏيندي پاڻ اهڙو ڏوهه نه ڪر جو هن ڪيو آهي.
- ڏاهو ۽ ڦاهو، لفظ هر قافيه جو آهن؟
- ”بهو هارڻ“، انقلابيءَ جو پراڻو ڌنڌو آهي.
- دوستي هڪ ذاتي قدر آهي ۽ هر نظرياتي قدر کان مٿي آهي.
- بي مقصد حياتيءَ کان بامقصد موت چڱو آهي.
- مقصد لاءِ مرن وارو! پهريون اهو ته طئي ڪر ته زندگيءَ جو مقصد

ڪهڙو آهي!

- اسلامي بنياد پرست! تو سنڌ ۾ ”بغداد ٿي ويو“ محاورو ٻڌو آهي؟
- ميان، ويهين صدي اچي پوري ٿي آهي، تون ان جي شروعات ۾ تو رهين، جن اڃا ٽرائسڪي سماليءَ ۾ تقرير ڪري رهيو آهي!
- عوام ايئن بڙ بڙ ٿيا، بي چٽا ۽ ڪنور هاڻي ٿيا يا اهي شروع کان آهن؟ ڇو ٿو پئرس ڪميون دهرائڻ چاهين؟

- پو ڍاوا! پئسي توکي مٿي جي آفري ڏئي ڇڏي آهي.
- فننگ لزي، جي مان ننهنجي جاءِ تي هجان ها ته بيجنگ ۾ ائين ئي ڪيان ها جيئن تو ڪيو آهي.
- ماڻهوزي تنگ! قاتل! انقلاب جي ڪهڙي قتل تي پردو وجهي،

ڪهڙي تي وجهين؟

- ناديزدا! اسپ مينڊانسٽام جي خون جو حساب ڪهڙي کاتي ۾ وڌو ويندو؟ بس، اهوئي ڪيو اٿائون نه ته هن جي شاعريءَ تان بندش لائي اٿائون!

- اليا اهرن برگ اسٽالن توکي ڪنهن ڳالهه جي ڪري ڇڏي ڏنو يا تو هن کي بيوقوف بڻائي وئڻ؟
- ميان! هلن هارن سان چڱو هل! اهي اڳتي وري توکي ملن ٿا.

ڪيئن چئجي، مٿان تنهنجي راهه ٻي هجي!

● چري! دل ڇو توڙيه؟ اها ته تنهنجو آئينو هئي جنهن ۾ تون پاڻ کي ڏسندي هئين!

● مسافر! سوچي لنگهه! هن سراءِ جو پويون دروازو ڪهڙي وقت به کلي سگهي ٿو. ان کان ٻاهر گهٽيءَ ۾ ڇا آهي، اهو ڪوئي به نه ٿو ڄاڻي!

● زندگيءَ جي ڪتاب تي موت مهر وانگر آهي، تون اها مهر ڦڪي هئين يا چئي هئين، اها ڳالهه توتي منحصر آهي.

● زندگي هڪ قلعو آهي. بهتر ٿيندو ته ان کي چوڌاري عشق جي اوچي ديوار ڏين ۽ ڪافي وقت لاءِ موت جو مقابلو ڪري سگهين

پر اهو نه وسار ته موت جو ڪمند ان جي ڪنگري تي ڪنهن وقت به اچي اٿڪي!

● مان زندگيءَ جو شاعر آهيان ۽ ان جي هر گل کي محبوبه جي رخسار وانگر ڏٺو اٿم. موت جو ذڪر ڪري، مان تو ۾ ڪاڻي مايوسي پيدا ڪرڻ نه ٿو چاهيان. رڳو توکي چؤڪس رکڻ ٿو چاهيان ته جنهن وقت به ڪوچ جو نقارو وڃي، تنهن وقت تون تيار هجين ۽ تنهنجو هڪ پير اڳيئي رکاب ۾ هجي!

● زندگيءَ جي ديوار ۾ سوراخ ڪري، ڪنهن به ان جي ٻي پار نه ڏٺو آهي!

● مومن جي وڏي ۾ وڏي نشاني اها آهي ته هو هڪ ڀل لاءِ به موت کي فراموش نه ڪندو آهي. اهڙي فراموشيءَ لاءِ زندگيءَ سان محبت ڇڏڻ ضروري نه آهي. دراصل موت جي اها يادگيري ته اهو ڪنهن وقت به اچڻو آهي، زندگيءَ سان محبت کي وڌائي ٿي.

● زندگيءَ جي ڳنڍ ڪڍي ڏاڳي وانگر رک! جيئن اها ٿئي ته افسوس نه ٿئي!

● موت کان ڊڄ نه! موت سان محبت به نه ڪر! پر جي ان کان نفرت کي پاسي رکي سگهين ته تولا ڇڳو آهي.

● زندگيءَ سان پيار! ڏاڍو ڇڳو! پر اهڙيءَ طرح جو ان کي ڇڏيندي توکي اک ۾ ڳور هو نه اچي!

- هو لڪاپتي هو پر سکر ۾ هن کي ”ٿڳڙي شاهه“ ڪوٺيندا هئا!
- ڪهڙو نه بامعني نالو آهي. سکر بئريج ڏانهن ويندي توکي هن جو مڪان نظر ايندو. ويران لڳو پيو آهي ۽ ڪاٺي ٿڳڙي به ڳولي نه ٿي ٿي.
- سراء وارو حيران آهي ته تون زندگيءَ جي خالي ٿيل صراحيءَ کي حسرت سان ڇو ڏسي رهيو آهين! اها ته هن جي ملڪيت آهي!
- هر فرعون لاءِ وقت دريا: نيل آهي.
- ڇا موت کان پوءِ توکي شاعريءَ لاءِ وجهه ملندو؟ پر موت خود به ته شاعري آهي ۽ هو هر انسان کي هر- قافيه بڻائي ٿو ڇڏي ۽ ساڳي ردفي ڏئي ٿو.
- بحر طويل ۾ هجي يا بحر حفيف ۾، پر پنهي صورتن ۾ زندگي مترنم هجڻ گهرجي. ترنم کان سواءِ زندگي ڪهڙي؟
- بربط ڪڻ ۽ خيام جي ربابي ٻڌ!
- ڀلا چنگيز ۽ هلاڪو۽ جو دؤر پيو ڪهڙي طرح گذاري ٿو سگهجي؟
- ڪبابيءَ جي دڪان تي ابوالعلا معريءَ جو ديوان پڙهي رهيو آهين!
- وڃين ٿو؟ ڀلي وڃ! مون کي روئاري ڇو ٿو وڃين؟
- منهنجو هڪ دوست ڏندرو هو. مون هن کي چرچي ۾ چيو ”تون ڇپ آهين ته ڇڻ مَرڪين ٿو، مَرڪين ٿو ته ڇڻ ڪلين ٿو، ڪلين ٿو ته ڇڻ هوڙ ٿو ڪيائين!“
- هو پنهنجو وڏو ڏند ڪيائي، پٿر جو ڏند وجهائي آيو ۽ مون کي ائين محسوس ٿيو ته مون خدا جي اسٽوڊيو ۾ هن جي اجازت کان سوا گهري، هن جي تصوير سان هٿ چُراند ڪئي!
- منهنجو دوست کلڻ وقت، جڏهن وڏي ڏند کي لڪائيندو هو، تڏهن ڪيڏو نه خوبصورت لڳندو هو!
- ميان! جامر کي تري تائين ته پيتو اٿي. لڳي ايئن ٿو ته ان جو شيشو به چاڙهي ويندين!
- تون ته ڪچي پنڊي هئين، مون توتي ڊڳڙ رکي احسان ڪيو هو.
- هر سوشلسٽ اڌيت پرست آهي. اسٽالن ۽ بيريا جي اولاد اڃا مٽي نه آهي. ناري ڪڙي وئي آهي.

● ڇڏ يارا! مان تنهنجي قد ڪاٺ کي سڃاڻان! جيئن تنهنجي ڪاٺ کي سُرُو ٺڪي ويو آهي، تيئن تنهنجي قد تي طرو وڌي ويو آهي.

● ”يا خدا! منهنجي ديس کي امن ۽ آزاديءَ ۾ آڻارا! شايد اهي لفظ ٽڻگور جا آهن. ان دعا ۾ ڪهڙو اضافو ٿي سگهي ٿو؟

● جن مائن پينمبر پيدا ڪيا، اهي پهرين تو وانگر الهڙ ڇوڪريون هيون.

● اي مهمان! خدا تنهنجو رزق توسان گڏ موڪلي ٿو.

● چونستان، ٿر جي ريگستان کان وڌيڪ غريب آهي. مٿان ان سان نفرت ڪرين! غريب غريبن سان نفرت نه ڪندا آهن ۽ نه حسد! غريبي هڪ قدر مشترڪ آهي ۽ نيڪيءَ جو باعث آهي.

● تون ممڪنات مان نه آهين. توکي سمجهڻ لاءِ ناممڪنات جي تهه تائين پهچڻو پوندو.

● مباحثا، فلسفا، لفظي آزاد خيالي ۽ مذهبي تعصب کان نجات ڪافي نه آهي. جي مان قاضيءَ انقضات هجان ها ته اٽارڪليءَ بدران اڪبر کي ديوار ۾ بورايان ها!

● عشق ڪيو نه ويندو آهي، ٿي ويندو آهي.

● پُرڻ ۾ سگهه اٿي ته اڏام! آسمان جي وسعت لامحدود آهي.

● هل ته کوٽي جي قبر تي هلون ۽ هن کان پڇون، ”علامه اقبال کي سڃاڻين؟“

● جا ڪنهن وٽ امڙو رندو آهي جو لوح محفوظ کي چٽي صاف ڪري ڇڏي ۽ ان تي ڪاٺي تحرير نه رهي؟

● انقلابي! تنهنجي اگر مگر تي مان اگر تڪر ناس ڪري چُڪو آهيان. وري ساڳيءَ طرح چٽي چٽي ڳالهائي رهيو آهيان!

● گهوڙو به ٻڌڻ ڪونه ڏيندين! وٺ ته ڪبي ڪونه ٿو وڃان!

● هن کي ڪا خبر نه آهي ته هن جا ڪيترا مذاح اچي مڙيا آهن، هن تنهنجي صحت مند نظريي جي وجود، هن جي حساباتي بجائي نه ٿي سگهي.

● ته ڪيسر جي لشت ۾ سو آهي جنهن ۾ خد ڪان سو . سو

ڪوئي نه آهي.

- سوين اچن ٿا، سوين وڃن ٿا. وقت جو درياه وھندو رھي ٿو، پنھنجي رفتار ۾ مست ۽ ڪڏھن به ٻڌن تي پاڪاري نه ٿو.
- ڇا ايڏي جدوجھد واري زندگي پوري ٿي وئي؟
- مٿا روشنيءَ جي رفتار کان به تيز ويندا آھن، پر پوءِ به هو توکان دؤر نه ھوندا آھن!

- خدا آھي ته سھين، اھا ٻي ڳالھ آھي ته توکي نظر نه ٿو اچي!
- ميان، ٻي جھان ڏانھن ٿو وڃين، پنھنجي ائڊريس ته ڇڏي وڃ!
- مان هنن کي گھڻو ٿو چوان ته اسين دڳ ڀلجي ويا آھيون، پر هو مون تي الر ڪري چون ٿا ته تون ٿڪجي پيو آھين ۽ ان ڪري دڳ کي ڪڍڳ ڪوئي رھيو آھين.
- ايڏي ھوڙيائي! ايڏي ڌوڪ ڌوڪاڻ! ڏس ته سھين ته دنيا ۾ ڇا وھي واپري رھيو آھي!

- ميان، هي ڳالھ ته ھيري جي ڪٿي وانگر آھي پر وينجھارڪو ويڙھو ويجهي چڪ ۾ نظر نه ٿو اچي. تون چاھين ته اھا پنھنجي ويندي ۾ وجھي سگھين ٿو. مان توکي مفت ۾ ٿو ڏيان!

- ھاڻيءَ جي ھوديءَ ۾ ويھي، اتي ڏڪر راند نه کيڏبي آھي؟
- بوليئر پنھنجي تباهي آندي پر فرانس کي ته اڏي ڇڏيائين!
- هيءَ پکيءَ جي ڪٺني آھي، ڳچيءَ جو ٻُٽ نه آھي.
- ”گنديون منجھم گندير، مون من ماروئڙن سين“ - گندير جون گنديون چوڙي ته نه ٿو سگھين، ڪي سگھين ٿو!
- موت! تون، هڪ اگري حقيقت آھين، دل چوي ٿي ته آرٽ جي دنيا ۾ ايترو محو ٿيان جو تون صفا وسري وڃين.

- جھونا ڳڙھ جھري چڪو آھي ۽ راءِ ڏياچ جو سر پنھنجو ڌڙ ڳولي رھيو آھي.

- کڙ ڪھيٽا ڦاسائي سگھندين، چانڊوٽا ڦاسائي نه سگھندين! شاعري ايتري آسانيءَ سان مٺ ۾ نه ايندي آھي!
- ايڏي پنھنجيائي! اڄ ته ملي آھين پر ڇن صدين کان واقف آھين!

اهو اکين ۾ جا لڪايو آهي؟

● مون ٽنهنجن اکين ۾ ڪڪر ڪارونپار ڏسي توکي اوڙڪن کان آڳ ٻڌي ڇڏيو ته مون وٽ چئو نه آهي!

● هو مرڪزي حڪومت ۾ سيڪريٽري هو. ڪالهه هن اسلام آباد ۾ مون کي جاءِ تي گهر گهرايو هو ۽ دعوت ٿي آب پاره ۾ ڪنهن بيڪري مان ڪيڪ ورتو هئائين. اڄ هو مري چڪو آهي. اب پاره ۾ اها بيڪري اتيئي آهي. امر جليل! ڇا اها پوري ڪهاڻي نه آهي؟ ڇا ان جي ڦهلاءِ جي ضرورت آهي؟

● ڪوڙڪيءَ مان هر تي پير ڇڏائي رهي آهي ۽ چنڊ کي روئڻ اچي رهيو آهي.

● موت بگهڙ آهي. هن جي پوءِ کان ٺوڙهي کي ٻنڌو ڏيڻ اجايو آهي. هو سڀ لوڙها ٽپي سگهندو آهي.

● ميان. سيڪڙو ته سوين، سوال آهي ته سير ڪير ٿو ڏئي؟

● منهنجي من کي ايترو تڪو به نه ڪر ته چاقو سرن کي ڪٽي نه ڇڏي!

● چڱي سيڪٽ ڏني آهي، وري سنگت ۾ ويساهه نه ويهندو!

● پٺاڻي هي ساڳي سگري ڪير وڃائي رهيو آهي ڇا اڳ مون ڪراڙ جي ڪپ تي ٻڌي هئي؟

● هن جي ڪلهن تي ڪارا وار ڏسي مڙس ڪڪجي پيو آهي. هو ۽ سانوري، سلوتي هن کان وسري نه ٿي وسري!

● ڪسڪين چو ٿو، ڪسٽيو ٿي ته آهي. ڪوئي ٽپ لاءِ ڪاڙهو ته نه آهي! اتيئي ويٺو هوندين ته آپ گهمي ايندين! ڪڪر رت تيار ڪيون بيٺا آهن.

● ڪرڪريا! اينرو ڪرڪرو! هو سٺو پيو آهي جنهن ساري رات لکيو آهي ۽ فرشتا هن تي مورنڪ ٺوڏي رهيا آهن.

● ڪا ٻي ڪٽڙي رهيو آهي ۽ هو ترڪن ۾ باقي رهيل تير ٻئي

پيو آهي

● ڪالهه هو ڪاري پاڻيءَ ڏانهن ويندي، پاڻيءَ جي جهاز تي ڳائي رهيا ها.

”مون کي سارو سمنڊ، ڄڻ آزاديءَ آڻيو.“

۽ تيز چوليون جهاز سان ٽڪري هنن سان تال ملائي رهيون هيون. اڄ اهي ڪٿي آهن؟ انڊمان نڪوبار ۾ انهن جي هڏن تي ڇنڊ جا ڪرنا رات جي ڳوڙهن وانگر ڪري رهيا آهن!

● ڄامشوري جي سرءُ ۾ ڪانگن جا ڪانگيرا ٻڏي، دل ڪيڏي نه آداس ٿي ويندي آهي ۽ سانجهيءَ جون وڪون رات ڏانهن ويندي روڪجي وينديون آهن!

● جَت واري وقت کان پت رهجي آئي آهي. اڳتي به تنهنجو آسرو آهي!

● پڪاسو سگريٽ جا ٻه ڪش مٿي تصوير ڪڍي وٺندو هو. مان به ايتري وقت ۾ نظر لکي سگهندو آهيان.

● ”لکيو لوهاڻان ڪوٽ پڇي“ ڪيڏو نه پيغمبرانہ نشان آهي انهي ڪهاڻي کي!

● نادان! پنهنجي زبان کي لغام ڏي! ڄاڻين ٿو ته ڪٿي بيٺو آهين؟ هتي ته حافظ ڪورنش ڪندو آهي ۽ خيام سڦي ڪري ڪندي آهي ۽ نه سماڻبو آهي!

● هو پوڙهو ٿي چڪو آهي، هن جون اکيون جهانورجي ويون آهن ۽ هو اڃان فرينچ انقلاب لاءِ واجهائي رهيو آهي ۽ اهو ڏسي نه ٿو سگهي ته وڏيرو ڪهوڙي بدران پڇيرو جيپ ۾ وڃي رهيو آهي.

● گهوڙي جا نرا ايترا آيا به نه ڪر ته ان جا نعل نڪري وڃن! زمين ته ڏس! ڪيتري نه سنگلاخ آهي.

● ٺيڪ آ، موت کان خوف اڃايو آهي، ڇو ته موت آهي ئي ڪونه زندگي جاودان آهي، مسلسل آهي، پر ڇا تون مڪافات عمل کان به سو ڊڄين؟ ڇا تون اهو نه ٿو ڄاڻين ته انسان آسڪر وائيلڊ جو ڊورين ٿري به ٿي سگهندو آهي؟

● ٽمٽما ٻري رهيا آهن. عود ۽ لوبان جي خوشبو اچي رهي آهي.

محفل پنهنجي رنگ تي آهي. ڇا توکي معلوم نه آهي ته اهي رنگ رايون ڪيترو وقت آهن؟ ڇا تون اهو نه ٿو ڄاڻين ته هيءَ ڌرتي هڪ وڏي اجگر وانگر وات ٻٽي ويئي آهي؟ تون جو دسترخوان تي ايترو هٿاڻي ٻٽي وڻو آهي ته تهڪ ڏئي رهيو آهي، ڇا تون ڄاڻين ته تون خود موت جو هڪ گهر آهي؟

● تون خدا جو گناهگار آهي يا انسان جو؟ جي پهرين ڳالهه صحيح آهي ته تون ڪوئي خوف نه ڪر ڇو ته خدا غفار ۽ رحيم آهي. پر جي ٻي ڳالهه صحيح آهي ته خدا قهار آهي ۽ هن وٽ معافيءَ جي ڪاڻي گنجائش نه آهي.

● اڄ، ادب سان پير جهڪائي ويهه! تون آسمان جي اڳيان بيٺو آهي، تون ان جي اڳيان آهي، جنهن موت جي اسرار کي ڄاتو آهي.

● ڇا تو اڳ ٿوهر جي ڪنڊياريءَ تاريءَ ۾ ڳاڙها گل ڏٺا آهن؟ جي ها ته ڪجهه وقت ڏيرج ڇو نه ٿو ڪرين؟ نيٺ ته رت ڦري ويندي؟
● شفق جي ڳاڙهي رنگ ۾ ڦولاريل ٿوهر کان وسري ويندو آهي ته هن ۾ ڪنڊا به آهن.

● ڪنڊو ته ڪنڊو ئي آهي، پوءِ اهو گلاب جو هجي يا ٿوهر جو؟ يا ٻنهي ۾ ڪوئي فرق آهي؟

● نوري باز! ڪڏهن هڪڙي رات به شهر خموشان ۾ گذاري اٿي؟
● ڇا سڪ اهو پئجي آهي، جنهن کي ڪنهن به ڏٺو نه آهي. رڳو ان جون ٻوليون ٻڌيون آهن؟
● اي نيسرا بادل! ڇا منهنجي روح کي تو وانگر اطمينان اچي نه سگهندو؟

● ڇا تون ڪرامات جو قائل نه آهي؟ ڇا تون منهنجي شاعري نه پڙهي آهي؟

● لورڪا! تون نه خانو بدوش جا گيت ڳائيندو هئين! توکي هنن مٽيءَ جي گهر ۾ قيد جو ڪيو؟

● ناظر حڪمت! يو. ايس. ايس آر ٽنٽن کان پوءِ تون ٻڌائي سگهندين ته تو ڇا لاءِ ٺرڪيءَ ۾ نو سال قيد ڪاٽيو ۽ باقي عمر روس ۾

جلاوطنيءَ ۾ گذاري؟

● اي اديب! جي توکي ادب پيارو آهي ته تاريخ سان گهڻو نه وڇڙ ۽ جي وڇڙين به ته رڳو پنهنجي خطي سان وڇڙ! پورو ڌرتي جو گولو ڪلهي تي نه نه ڪڍ!

● پهرين پاڻ کي ته سڌار، هليو آهين دنيا کي سڌارڻ!
● تون پهريون پنهنجي پاڙيسريءَ سان ته چڱو هل! انسانذات ته وڏي ڳالهه آهي!

● اي خدا! مون کي شمس تبريز جون اکيون ڏي ته جڏهن ڪتابن ڏانهن ڏسان تڏهن انهن مان باهه جا آلا اڀرڻ لڳن!

● ڇڏ ته مان مينهوڳيءَ ۾ واريءَ جي ڌڙي تي مٿو رکي لپتي پوان!
انسانذات، مون کي ڪيڏي وڳوڙ ۾ وڌو اٿي!

● جي پاڳل خاني ۾ پاڳل آهن ته انهن کان اهي پاڳل وڌيڪ خطرناڪ آهن جي پاڳل خاني کان ٻاهر آهن.

● ويڃو ويڃو، اوهان لاءِ پوريءَ دنيا جيترو پاڳل خانو پيو آهي! ويڃو ان ۾ چوپڙ ڪڍو ۽ ڀارن بدران گوليون اڇلايو!

● ڇا تون وڏو ماڻهو آهين؟

تون وڏو ته آهين، ماڻهو ناهين.

● بيوقوف!

تيسٽائين تنهنجي هٿ ۾ خارش ٿيندي، جيستائين تون سج کي بچو نه ڏيندين.

● سقراط پنهنجي شاگرد کي چيو:

”جڏهن اوهان منهنجي لاش کي ڪشي هلندؤ، تڏهن مان اوهان جي پٺيان ايندس. رڳو اوهان ڏسي نه سگهندؤ!“

● منهنجي اکين مان لنگهڻ هڪ جوالا جي منهن ۾ پير رکڻ وانگر آهي.

● سڀ کان ڏکيو سوال، جنهن جو ڪوبه انسان هن وقت تائين

تسلي بخش جواب ڏئي نه سگهيو آهي، سو آهي: ”تون ڪير آهين؟“

• اي وسريل سدا ڇا تون منهنجي ازني حافظي ۾ ڪم ٿي وئين؟ ڇا مون کي ٻي زندگيءَ ۾ ياد ايندين؟

• يا خدا! مون کي تلوار نه ڪهرجي. مون لاءِ صليب بنا!

• چنگ جي وڃڻ اچي، ته ان کان وڌيڪ تڪو ڇرو ڪوبه نه آهي.

• توکي پريان ڦٽڪيءَ وانگر ٿو لڳي. هونءَ ته موت مصريءَ جي ٿڙ آهي.

• زندگي بصر جي ڪل وانگر آهي. ان کي ڏسي ڳوڙها اچي ٿا وڃن نه ته موت ايترو ٻرو به نه آهي!

• جي ٿوري ڳڙ مان ڪم نڪري ته تقرير کي ايترو ڳوڙائي ڇو ٿو بڻائين؟

• ڪڏهن خواب ۾ ٻليءَ کي پنهنجا ڇڙا به نظر آيا آهن؟

• آهوءَ! هن ڪوس گهر مٿان ڪيتريون نه هليون اچي مڙيون آهن!

• ڇا تون ڄاڻين ٿو ته خدا ڪيترو نه چڻ جاپ تنهنجي ڪڍ اچي رهيو آهي. رڳو تو منهن ورائي نه ڏٺو آهي.

• هر ماڻهوءَ جي ماس ۾ ڪيڙا انتظار ڪن ٿا.

• ڇا. جڏهن ماڻهو گگڙين ۽ گولاڙن کان وڃڻ وڃي ٿو تڏهن ئي مارئي نٿي ٿو؟

• تنهنجي ساري ڪائنات منهنجي ڪمري جي مٿ نه آهي. هي ان کان وڏو آهي.

• جميله هاشمي! ”دشت-سوس“ پڙهي مون کي عجب آيو ته تون مون سان فقط هڪ پيرو ڍاڪا ۾ ملي هئينءَ، تو منهنجي سوانح عمري ڪيئن لکي؟

• ٻارا! توکي ننڊ ۾ ياد ڪيري آهي ته ڇاڳ ۾ تون ٻڪيو هئين يا سڪو هئين؟

• ڏس! سسٽم منهنجي ڪمري ۾ بيٺي آيو آهي ۽ من جي ٺهڻ ۾ رهن رهيو آهي.

• تون ڇو مون کان منهنجي موت وانگر رسي وئين آهين؟

● واڳون هٿ ۾ ۽ پير رکاب ۾ رک ۽ اهو ڄاڻ ته عمر جي گهوڙي کي ڪٿي روڪڻو آهي.

● هن ننڍڙي کڙڪهيتي کي سمجهي سگهين ته سورج تنهنجي پهچ کان ٻاهر نه آهي.

● ارغون ڪٿي آهن؟ ترخان ڪٿي آهن؟ هي دؤر به گذري ويندو.

● ڪيڏي نه تڪڙ آهي مون کي؟ برسات ۾ ليار ۽ نديءَ کان به

وڌيڪ!

● طوفان اڃا هٽي تي نه ويٺو آ، اُن جو پير رکاب ۾ ئي آهي. مان

ڪو مصور هجان ته ان جي تصوير ڪڍي وٺان ها.

● مون ڪالهه پي ٽي اين تي ”ٽرانسڪيءَ جو موت“ فلم ڏسي،

سوچيو ته هڪ هر جي چوڻي ڪائنات کي به اڌ ڪري سگهي ٿي.

● جي مون کي ٻي جنم ۾ به شاعر ٿيڻو آهي ته منهنجي شاعري اتان

شروع ٿيندي جتي مان ڇڏيان ٿو. موت هڪ تسلسل آهي، هڪ قطع ڪلامي آهي، ٿوري وقت لاءِ.

● اُنءَ ازل کان اڪيلو پڪي هوس. خبر نه آهي ته مون کان ماڳ

ڪيئن وسري ويو ۽ سڌو چار ڏانهن ويس!

● هومر آڊيسيءَ ۾ چيو آهي:

هن پنهنجيءَ ڇاتيءَ تي ڌڪ هڻي پڙيو ۽ دل کي چيو: ”اڃا جڻاءُ ڪر!

تو هن کان به گهڻو وڌيڪ سٺو آهي.“

● برنارڊشا خدا کي ٺاهي رهيو آهي ۽ خدا مُرڪي هن کي ڊاهي رهيو

آهي.

● ميان! تون تاريخ مان سبق نه ٿو سکين؟ ڇا تون سڪندر کان به

وڏو آهين؟ ڇا تنهنجو ڪوئي ٻاڳل نه آهي؟

● ”دارا! هي دنيا پاڳل خانو آهي“ سرمد چيو، ”تون ان جي ڪڍ

لڳي مٿو وڃائيندين! هي اورنگزيب سڀ کان وڌيڪ پاڳل آهي ۽ انڪري تاج

تخت جو حقدار آهي.“

● ”گورباچوف! مان اڪيلو نه آهيان، ساري تاريخ ان غلطيءَ جي

قيمت ادا ڪري رهي آهي ته اُن بڪونن جي جاءِ تي مارڪس کي ليڊر جو

ڪيو؟“

● مان سنڌ ۾ پيدا ٿيو آهيان، شونهار جرمنيءَ ۾ پيدا ٿيو هو، جڏهن مان به هن وانگر مري ويندس. ته ان جي اهميت ڪهڙي رهندي ته ڪير ڪٿي پيدا ٿيو هو! جڏهن ڪيڏاريءَ جو تماشو پورو ٿئي ٿو. تڏهن ان ڳولا لاءِ جاکوڙ اجائي آهي ته ڪهڙي ڪٿ پتلي ڪٿي رکي وئي آهي.

● ڇا خدا کي ڄاڻڻ کانسواءِ هن کي ائين مڃي نه ٿو سگهين؟ ڇو پنهنجي ڪڍ پيو آهين؟

● ڇا اڄ تائين ڪنهن ڄاتو آهي ته ويڙهه کي ڏنگ مان ڪهڙو مزو ايندو آهي؟

● زندگي نجد جي صحرا وانگر آهي. ليليٰ فقط مجنونءَ جو تصور آهي.

● مَصور تصوير ۾ جان وجهي سگهي ته خدا ٿي وڃي.

● اجمير ۾ مان به اڪيون ڏٺيون. انهن منهنجين اکين ۾ ايتري آراڌنا سان ڏٺو جو انءَ پاڻ کي سچ پچ ڏسڻ وانگر سمجهه لڳس. جي هوءَ شڪنتلا هئي ته منهنجي جيون ۾ ڪيترو دير سان آئي هئي!

● ڇا زندگيءَ ۾ پوري خوشي نه آهي، فقط اُن جي آس آهي؟ ڇا انسان پاڇن پٺيان ڊوڙن ٿا؟ ۽ پاڇا جڏهن لهندڙ سچ جا آهن، تڏهن ٿڪجي بيهن ٿا.

● چوندا آهن: ”نيڪي ڪري درياھ ۾ وجهه“ درياھ ڪيڏو نه وڏو آهي ۽ درياھ ۾ پئي هر شيءِ درياھ ٿي وڃي ٿي.

● ڀرتري هريءَ کانسواءِ، ٻيو ڪوئي پئسي وارو ٻڌاءِ جو شاعري ڪري سگهيو آهي؟ نه وري ڀرتريءَ هريءَ ان ڪري شاعري ڪئي هئي جو هن وٽ پئسو هو.

● ميان! پئسو پٽ آهي، جنهن وٽ آهي اهو عذاب ۾ آهي.

● متعصب انسان! مان توکي چڱيءَ طرح سمجهان ٿو. نيٺ تون اجنتا ۽ ايلورا کي به سان اڏائيندين، شايد انهن سان گڏ تاج محل کي به.

● سکر بار روم ۾ ويٺا هي اسين. 1965ع واري جنگ ڇڙي چُڪي هئي. ريڊيو تي آيو ته، ”پاڪستان پاڻت، هندستان پاڻت تي حملو ڪيو ۽

”اس ڪي ڇهڪي ڇهڙا ديا“ مون تهڪ ڏئي چيو، ”هي جنگ ڪي اڃا چوڙڙ جي راند ٿا سمجهن. ڪيڏا نه بيوقوف آهن.“ ٻي ڏينهن تي مون ڪي ٽي مهينا جيل ۾ وڌائون.

● زندگي هڪ تبسم جو نانءُ آهي، پر اها به هر ڪنهن ڪي نصيب نه آهي.

● تنهنجي ٻئي موت جو چرو ڏسي نه ٿي سگهي، جو تنهنجي پويان ٿو اچي.

● توکي تقدير ۾ اعتبار نه آهي. مان ڀانيان ٿو ته اها ڳالهه به تنهنجي تقدير ۾ آهي.

● مون ڪي مرندي موت محسوس نه ٿيندو.

● لوئي آراگون ڪميونسٽ نه هجي ها ته بهتر شاعر هجي ها. حقيقت ته هڪ فريب آهي، جو ڪجهه آهي ماروا آهي.

● امريڪي انقلاب پنهنجي اقتصادي سامراجيت جي باوجود والٽ وٽمن ۽ رابرٽ فراسٽ پيدا ڪري سگهيو. ان ۾ ڪا به ڳالهه هئي!

● پاسترناڪ مري ويو. زواکو زنده آهي.

● ميان، مرندي ته تون تنهن هوندين. جماعت ته توسان فقط جنازي نماز تائين هوندي.

● ننڍي ۾ ننڍي جمهوريت وڏي ۾ وڏي آمريت کان چڱي آهي.

● غالب چيو آهي:

”ڪف افسوس ملنا، عهد تجديد تمنا هے“

ڇا الطاف پائي اها ڳالهه سمجهي سگهي ٿو؟

● ڪنهن سان ايتري سڪ به نه رک، جو ان ۾ سڪ ٿي وڃين!

● جي ماڻهوءَ ۽ نانگ ٻنهي ڪي کير پياريندين، ته توکي ٻنهي ۾ فقط هڪ فرق نظر ايندو. نانگ توکي ڏنگڻ مهل ان ڄاڻ کان وانجهي هوندو ته هو توکي ڏنگي رهيو آهي.

● هو توکي ڏسي سڙي رهيو آهي. ڀلي سڙي، آخر باهه تنهنجي ته نه آهي، هن جي پنهنجي آهي!

● مهائي سارو ڏينهن مڇيون وڪڻي چانديءَ جا سڪا ٻڪي رهي هئي.

- اڏيءَ تي پيل چلر هن تي ڪلي رهيا ها.
- ڪرسيءَ جون ٽنگون ڀڄنديون آهن ته انهن جي ملر پٽي نه ٿي سگهندي آهي.
 - هي تنهنجو لاش پيو آهي. رڳو تون ئي نه ٿو ڄاڻين ته هي تنهنجو لاش آهي! يا تون ڄاڻين ٿو؟
 - ڇا ٽرائسڪيءَ ۽ اسٽالن جي موت ۾ اڏيت ساڳي هئي؟
 - تون به ڪو ٿيڻ ٿو چاهين؟ چنگيز خان کي به ڪو ٿي ڇا مليو؟
 - ڇا تون خلا باز آهين يا فقط خلا آهين، نيٺ ته پوئين ڳالهه صحيح آهي، بازي ٿوري وقت لاءِ آهي.
 - مشتري ۽ مريخ ته ڏاڍو ڏور آهي. توکي انهن کان به پري ٿو ڏسان، پنهنجي پاڻ ۾.
 - جي منهنجي شاعري توکي خدا جي وجود جو ثبوت نه ٿي لڳي ته اڃا توکي ٻيو ڪهڙو ثبوت گهرجي.
 - فيض جيل ۾ نه هجي ها ته اها شاعري ڪري سگهي ها، جا هن دست صبا ۽ زندان نام ۾ ڪئي هئي؟
 - ڇا دست صبا ۽ زندان نام تخليق ٿيڻي هئي، ان ڪري فيض کي جيل ۾ وڃڻو پيو.
 - ڪاليداس، وڪرامجيت کان وڏو ماڻهو هيو، ڇا توکي ان ۾ ڪوئي شڪ آهي؟
 - تون استريءَ کي ديوي ٿو سڏين! استري ٽوڙي آهي، تڏو آهي، ڊاٻو آهي ۽ جي ديوي آهي ته رڳو تنهنجن اکين ۾ آهي.
 - ٽلسيءَ جي ٻوٽي کي پاڻي ڏئي رهيو آهين، صبح کي وڌيڪ اجرو ٿو ڪرين!
 - جي تون ڄاڻين ٿو ته ڪويل ڪوڪندي ڇو آهي، ته تون منهنجيءَ شاعريءَ جو ڀرپور اڀياس لکي سگهين ٿو.
 - پاڪستان ۾ بنياد پرست رات جو چمڙن وانگر اڏامندا آهن ۽ ڏينهن جو ان جي ڇت ۾ اونڌا لٽڪي پوندا آهن.
 - نيٺ ته ڪن پل لئه ننڊ ڪيڏي؟

موت جو ڏاڻو ڇڪي ورتو!

- يا خدا! ڪيستائين انسانن کي جانورن جي رعايا ٿيو پوندو؟
- فن جيسترو موت جي ويجهو اچي ٿو. اوترو پيلي گلاب جي گل وانگر ٽڙي پوي ٿو.

● جي هاڻي مونکي اهو احساس ٿئي ته تون ايتري پيار جي لائق نه هينءَ ته ڇا مان توکان ڏنل پيار موٽائي وٺي ٿو سگهان؟

● ڇا موت جي ويسر ۾ ڪاٺي اهڙي سار آهي جا ويسر واري نه ٿي سگهي؟

● تون چوين ٿو ته موت اتفاق آهي. مان چوان ٿو ته ان جو وقت ان مهل طئي ٿيو هو، جنهن وقت اڃان تون چايو نه هئين.

● ڇا روح ۽ شعور ساڳي ڳالهه آهي؟ يا شعور دماغ سان واڳيل آهي ۽ شعور جو خاتمو روح جو خاتمو نه آهي؟ يا شعور روح جو حصو آهي، جو موت کان پوءِ روح ٻي جسر ۾ ڪٿي وڃي ٿو؟ جي ها ته ڪيئن، ڪهڙيءَ طرح، ڪيتري حد تائين، ان جو جواب مشڪل آهي.

● موت کي ڪئلينڊر ته ڪونه هوندو آهي، ڪمپاس هوندي آهي.

● اشوڪ کان اڪبر تائين گهڻيون صديون گذريون؟ شايد وڃ واري تاريخ کي فالج ٿي پيو هو!

● فيض خوش نصيب هو، جو گلاسٽوسٽ ۽ پيرسٽروٿڪا کان اڳ ۾ گذاري ويو.

● موت جي قربت شايد حواس تيز خري ڇڏيندي آهي.

● هي دنيا هڪ سراءِ آهي، ان مان هر ڪنهن کي لڏڻو آهي. ان ڳالهه تي نه افسوس ٿيڻ گهرجي نه عجب، سياڻپ جي تقاضا اها آهي ته ان کي گهر نه سمجهين.

● تون ڪوڙ سان نپاءُ ڪري، ڪيڏو نه خوش لڳي. رهيو آهين! پر ڇا تون سچ پچ خوش آهين؟ ڇا تنهنجي چهري تي چمڪ پيداوار آهي؟ يا اها انهيءَ وچ جي چمڪ وانگر آهي، جا توتي نيٺ ڪري، توکي رک ڪري ڇڏيندي؟

● ڪنهن انگريز جج فتويٰ ڏني آهي ته، ”ٻنهنجي زال سان نه زنا ٿي

سگهندي آهي.

- ماڻهن کي عقل ڪيترو نه دير سان ٿو اچي!
- ماڻهن کي عقل هوڙ ويهارو ورهين کان پوءِ نڪرندي آهي، ڪنهن ڪنهن قوم کي پنهنجيءَ تباهي کان اڳ عقل هوڙ نه نڪرندي آهي.
- مان ته توکي به بچائڻ چاهيان، پر مان ڇا ڪيان توکي خودڪشيءَ جو شوق ڪنڀو پيو آهي.
- ڇا مزدڪ وري وري اڀري ايندو؟
- چون ٿا ته خودڪشيءَ جو به هڪ نظريو هوندو آهي!
- ٿو ڪڏهن ته ڦاٽي پيو. ان جي اندرين هوا ٻاهرين هوا لاءِ ڪيترو بي چئن آهي؟
- سڄا دوست ڇڏي تو ڪوڙا اپنايا آهن، جي تنهنجا ڪانڌي به ٿيندا، تنهنجي قبر به ٿيندا.
- تون جو ڪاڏب آهين، پنهنجي قبر تي پاڻ گل رکي رهيو آهين!
- مان ڏسان ٿو تنهنجو موت، جو تنهنجي ترو تازه جسر تي پيل گلاب جا گل سنگهي رهيو آهي!
- هو هوا ۾ معلق آهي، نظريي ۾ ٿو رهي.
- ڌرتي وڏي يا نظريو وڏو؟ ظاهر آهي ته وڏو اهو ٿيندو، جنهنجو دماغ بادلن ۾ هجي پوءِ هن جا پير ڌرتيءَ تي کٽل هجن يا نه.
- طنز ڏاڻو جي منهن تان رڻو لاهي وٺندي آهي.
- ڇا ڀڏي تي کلڻ طنز ۾ شامل آهي؟
- واه ڙي مستقبل جي تاريخ!
- سنگ پيو آهي، لحد ڪونهي!
- مونکي تخت تي نه ويهاريو تاج نه پهراو، توکي معلوم نه آهي ته تاج و تخت جي قسمت ايت پيرن ۾ هوندي آهي؟
- موت جڏهن ٺوڪر هڻندو آهي، تڏهن هڏا قبرن مان نڪري نڪرن پترن سان ملي ويندا آهن.
- موت اهو ملاح آهي جو ڪروڙين ڪشتيون ڪاهي ٿو، پر پوءِ به هن جا بازو نه ٿا ٽڪجن.

- موت ته هر ڪنهن کي ماري ٿو ڇڏي، افسوس آهي انهن تي جن کي زندگي ماري ٿي ڇڏي.
- ڇا مون توسان عشق ڪيو هو؟ يا پاڻ سان عشق ڪيو هو؟ يا عشق سان عشق ڪيو هو؟
- منهنجيءَ شاعريءَ مان تنهنجي اکين جي ڳالهه ڪڍي ڇڏجي ته باقي ڇا بچي؟
- پنهنجا زلف پيرن ۾ نه وٽ، نانگ ديوتا ٿيندا آهن.
- ائين ٿڌي ٿانهري آگرين جي ڏوڏن مان لڪا و نه ڪڍ، مٿان وڃ تڙڪاٽ ڪري رهي آهي!
- سارو جهنگ باهم ۾ وڪوڙجي ويو آهي. هاڻي ٻئي ٻارين به ته ڇا، نه ٻارين به ته ڇا؟
- ميان! موت ته ويجهو آهي، زندگي پري آهي!
- ميان توتيو ته جامر ٿو ملي، جي ناس پتو نه ٿو ملي!
- هاڻ ته ڪانون جا ٻچا عقاب ٿي پيا آهن!
- مان توتي دانهين آهيان اي ديس! مان توتي دانهين آهيان، نيٺ ته درٻار لڳندي، جنهن ۾ منهنجي دانهن ٻڌبي!
- ڌرتي! تون ڪهڙو جانور آهين؟ تنهنجي بچ بچ مان بوءِ اچي رهي آهي!
- اردو اخبارن کان ڪير وڌيڪ ڄاڻي ته تيليءَ مان ٽنپ ۽ ٽنپ مان تيلي ڪيئن ڪبي آهي!
- سڌائين ڪتي ته نه هوندي، سانوڻ نيٺ ته اچڻو آهي!
- تون ته چوڻ ٿو ته هن کي اونڌي کوپري آهي. مان پڇان ٿو ته هن کي کوپري آهي به سهي يا آهي ئي ڪونه؟
- ڇا 'ٿرڻلو' لفظ 'ٿر' مان نڪتو آهي. سنڌ جي تاريخ مان جواب جي انتظار ۾ آهيان؟
- صدام حسين! سنڌيءَ ۾ چوندا آهن: "اٺ جي چاڙهيءَ تي به لعنت، لاهيءَ تي به لعنت."
- شيوا جي! تنهنجو خنجر توکي لڳي ويو، افضل خان ڪراچيءَ اچي نڪتو.

- ڇا توکي معلوم آهي ته تاريخ ۾ ڪائي گهڙي صدين کان وڏي هوندي آهي؟
- اي لڪندڙ آگر! لک، هن وقت تائين، هن ديس کي ايتي پتي پڙهائي وئي آهي!
- اي سياست وارو! اوهان ڌرتيءَ جي فلسفي ۾ اعتبار نه ٿا ڪيو. اڃا تائين اوهان کي اپ ڏسڻ ۾ نٿو اچي!
- سنڌ جو پاڻي بند ڪرڻ ٿو چاهين! ڪٿي آڻو آڻڻ نه ٿي وڃين!
- موت سڀني کان ڏاڍو آهي ته به ڊڪٽيئر نه آهي، سڀني کي جمهوريت آچي ٿو.
- آڪن تي پارو، اکين کي ڪيترو نه وڻندو آهي. اها ٻي ڳالهه آهي ته آڪن جا پن سڪي سڙي ويندا آهن.
- ٻوٽو هوندءِ ته ٻاريندين! هيل ته ٻاري سڀ ٻوٽا سڪائي ڇڏيا آهن.
- ڇا هيءَ جبل جيڏي رات اچي پوري ٿي آهي؟
- مون کي سنج جهڙيون نگاهون آهن. تنهنجن اچن وارن جي برف رجي پوندي.
- نيرو، صدام کان ته چڱو هيو جو هن وانگر چريو هيو پر رڳو ستار هلائيندو هيو.
- سرمد! تيسائين موت جو پو ٿيندو آهي، جيستائين جلاد جي تلوار ڪردن تي ڪرندي آهي.
- سڳن آهوجا کان گني سامتاڻيءَ تائين سنڌ ورهاڱي ۾ ڇا نه وڃايو آهي!
- ڇا پوپتي، لاڏيءَ جو ٻيو جنم آهي؟
- اتر به سنڌ آهي، ڪميونسٽ آهي ته پو ڇا؟ متان مونسان ان جي ڪلا ڪرين!
- هري! ڇا تون منهنجي آڊيسيءَ ۾ هومر جو ڪوئي ڪردار آهين؟
- نرمل ۽ پرملا لاءِ ته مون ٻڌو آهي ته راجا ڏاهر جون ڌيئرو هيون، پر ڪنهن چيو ٿي ته هن کي سندريءَ نالي ٻين ڌيءَ به هئي.

● نند جو پري توڙي مان به شڪار پور ۾ پيدا ٿيو آهيان پر شڪار پور صحيح معنيٰ ۾ تو مون کي گهمائي آهي.

● شيام جنسنگهائي، اها تنهنجي گلائه آهي ته تون ٻي- ايڇ لارينس وانگر آهين.

● حشو ڪيولرامائيءَ کي الهاس نگر ۾ رات گذارڻ لاءِ ڪوئي گهر نه هوندو هو ته هو مسان جي وچ ۾ سمهندو هو. جتي ڪوئي هن کان پڇندو هو ته هو ائين ڇو ٿو ڪري ته جواب ۾ هو چوندو هو: "نيٺ ته اتي ئي وڃڻو آهي."

● ڪيرت ٻاٻاڻي: تنهنجي ڏاڙهي ڏسي مون کي الائي ڇو بخارڻ ٿو ياد اچي پر تون ته روسي گهٽ آهين، هندي وڌيڪ ۽ ان کان به وڌيڪ سنڌي آهين.

● ڇا موت هر ڪنهن کي ماري ٿو سگهي؟ نارائڻ شيام کي ته ماري ڏيکاري!

● اندرا پونا والا! پنهنجي دور جي تعصب سان پنجو اٽڪائڻ ڪيڏو نه ڏکيو آهي! ڇا تون روپ مٽيءَ جو ٻيو جنم آهين!

● تون سچ پچ ڏکيل آهين دوست! مون هڪ پيرو توکي سوامي نارائڻ ڪئمپ ۾ ڏنو هو. ڪاش! مان توکي هڪ پيرو ٻيهر ڏسي، تو کان پڇان ته تو سنڌ ۾ يون دان تحريڪ نه ڏٺي هئي ڇا؟

● ڇا لپين کي به ڌرم ٿيندا آهن؟

● اي هيٺين طبقي جا سنڌي ماستر! تنهنجي لاڙڪاڻي سان ايتري محبت ڏسي مون کي يقين اچي ويو ته توکي يار محمد ڪلهوڙي جو روح آهي.

● اي سنڌيو! اوهان مان جن جا نالا مون کان وسري ٿا وڃن، ائين سمجهو ته اوهان اها بنا نانو جي شبهه آهيو، جا سنڌ جي لوڪ گيتن کي آهي جن جي شاعرن جا نالا معلوم نه آهن.

● اي جڳت آڏواڻي! پرماتند ميوارام، پيرو مل، مهر چند، لعل چند، امر ڏنو مل، اهي سڀ ٺيڪ آهن پر سڀني کي تنهنجي جتي ويڪري لڳندي!

● ڪيٽل داس فاني! تو، اڃا باقي آهين، باقي رهندين، بقا ته منهنجي

پراڻي ڪنيز آهي. جا مان توکي ٿو ڏيان.

- ڪيڏانهن ٿو وڃين؟ اتي ته سوامي رام تيرٿ آپگهات ڪيو هو!
- چوندا آهن ته حسد کي پيليون اکيون ٿينديون آهن، پر تنهنجي اکين ۾ ته شيشا آهن. ڇا اهي به پيلا آهن؟
- سڱن آهوجا گذاري ويو. هن هڪ پيري مون کي چيو هو، ”هتي ڪيترا ماڻهو آهن جي امرتا جا ڪانڪي آهن، پر انهن کي خبر نه آهي ته جڏهن مينهن پوي، تڏهن ڇا ڪنداسين؟“
- نارائڻ شيام مون کي هڪ پيري چيو هو: ”ايازا! موت اسان کي ڍڪ ڍڪ ڪري پئي ٿو، گيت سان نه ٿو پئي.“
- مون شيام کي چيو ”شيام! تون اڳئين جنم ۾ وديا پتي هئڻ ڇا؟“
- شيام چين تي اگر رکي چيو هو ”شو... او... مٿان ٻي ڪنهن کي ٻڌائين؟“ پوءِ هڪ وڏو تهڪ ڏنو هيائين.
- پراڻا دوست، پراڻي شراب وانگر ٿيندا آهن. انهن سان گڏ به ٿي جام ڪيتري عمر مٽائي ڏيندا آهن.
- سڀ! تنهنجو پيٽ تجوڙي آهي.
- منهنجو دماغ تجوڙي آهي.
- پر بنهي تجوڙين جي ڇاڀي ساڳي نه آهي.
- تون مون کي جوانيءَ ۾ ڏسين ها ته محسوس ڪري سگهين ها ته ابالو ڇا هوندو.
- بڙ جي گهاٽي وڻ هيٺان نه ويهه! ان جا پن توکي ڏسي سس پَس ڪن ٿا.
- هو شاعر به هو ۽ چرين جو ڊاڪٽر به هو. ڊاڪٽر جي حيثيت ۾ هن هڪ به چريو سڄو نه ڪيو ۽ شاعر جي حيثيت ۾ هن هڪ به سڄو چريو نه ڪيو.
- ”دارا! سرمڊ جيو: تون اهو ڪڏهن به نه وسارجانءِ ته هڪ ڏينهن توکي مرڻو آهي ۽ اهو ڏينهن اڄ به ٿي سگهي ٿو.“
- ائين ته نه آهي ته هڪ اونداهيءَ سرنگهه مان نڪري، ٿورو وقت پسنديءَ ۾ گهاري. اسان کي ٻيءَ اونداهيءَ سرنگهه ۾ گهڙو آهي؟ ڇا هن

ڪائنات ۾ سرنگهه پٺيان سرنگهه آهي، جن جو ڪوئي انت نه آهي!
● ميان! تارن پويان ڪيترو ڊوڙندين، پنهنجي اندر ۾ به ته جهاتي

پاڻي ڏس!

● برتراندرسل، پٽائي پڙهي ها ته هن جو فلسفو ساڳيو نه رهي ها.
● رات اندازي آهي ۽ رستو اڻ ڏٺل آهي. پوءِ به نيٺ ته پنڌ پوئو
آهي. واتهڙو! ايڏي ٻڌڻ ڇا لاءِ؟

● ميان تون ته ڪجهه به نه آهين! ڪونج جي پاڇي کي به جٽاءِ
هوندو آهي.

● ادب جي ڳالهه ٿو ڪرين؟ گل جيستائين ڇڻي ئي ڇڻي، پوپٽ پيا
پاسا ڳولن ٿا.

● ڪنهن جنرل چيو آهي ته پنهنجي جوءِ سان عشق ڪرڻ ائين آهي،
جيئن ساڳي قلعي کي ٻيو ڀيرو فتح ڪيو وڃي. مان ڀانيان ٿو ته پنهنجي
ڇپايل شاعريءَ سان عشق به ان وانگر آهي.

● ٻه ڄمڙا غار ۾ اونڌا لڙڪيا پيا ها. هڪڙي چيو: ”غار کان ٻاهر
سج آهي.“ ٻئي چيو: ”جڏهن اوندهه ۾ رهڻ اسان جو مقدر آهي ته سج لاءِ
ڇو سوچيون؟ ها، غار جي ڇت جو الڪو ضروري آهي. جي اها ڊهي پئي ته
سج کان ڀڄي نه سگهنداسين.“

● ڪٿو ڇا ڄاڻي ته هن جي اوناڙ ڇنڊ کي نه ڇيڙائيندي آهي!
● هو رني ڪوٽ تي تحقيق ڪري رهيو آهي. دراصل سنڌ ساري رنيءَ
جو ڪوٽ آهي. جا وٺي ڪڏهن به نه ٿي آهي.
● سنڌي ماڻهو، جوتا ٻڌي، مٽي تي کڻي گهمندا آهن.

● هٿ ان لاءِ آهن ته انهن تي باز وهاريا وڃن، ان لاءِ نه آهن ته آهي
نانڪن جي ٻرن ۾ وڌا وڃن!

● هن قوم جو پٽڪو نه ٿي، جتي ٿي، پتو لاهيندي اها ويرم نه
ڪندي آهي.

● ڪاٺو آهو نه سوچيندا آهن ته هي ڪنهن جون اکيون آهن!
● هن کي ٻيءَ ڀر اشارا ٿي ڪيا سو واڳونءَ کي ٻيڙي سمجهي، ان
تي چڙهي ويندو.

● اي قبر! تون ڪيترو نه خاموش آهين ۽ شب - ماهتاب ۾ ڪيترو نه وڻين ٿي؟

● هر ماڻهو جي ماس ۾ ڪيڙا انتظار ڪن ٿا.

● ڇا، جڏهن ماڻهو گگرين ۽ گولارڻ کان وڇڙي وڃي ٿو تڏهن ئي مارئي ٿئي ٿو؟

● تنهنجي ساري ڪائنات منهنجي ڪمري جي مٿ نه آهي. هي ان کان وڏو آهي.

● هاڻ ته ڪمري کان ٻاهر ئي نٿو نڪرين. چنڊ کي به چوڻ ٿو ته جي ملڻو آڻي ته منهنجي دري کلي پئي آهي!

● سمنڊ تولا ڪيڏيون پانهون وڌايون آهن؟

● سمنڊ وچ تي ڪيترو نه مائو آهي! ڇن چنڊ لاءِ پسترو پٿاريو اٿائين ته پلي سمهي پوي.

● هڪ پيري اليا اهرنبرگ نيو يارڪ جي هڪ رستي تان ٿي ويو. هن اوچتو ڪوئي آمريڪي اديب ڏٺو جو هن کي ڏسي، منهن ڦيري وڃڻ لڳو. ان تي اليا اهرنبرگ هن کي پانهن کان جهلي چيو:

"ڇا تون مون کي نه ٿو سڃاڻين؟" جنهن تي هن جواب ڏنو:

"ها مان سڃاڻان ٿو. تون اهرنبرگ آهين جو ڪنهن وقت اديب هو."

نه ڄاڻان اسان جا گهڻا پراڻا اديب اهو جواب برداشت ڪري سگهندا؟

● جديد دنيا ۾ پهرين خرابي تڏهن پيدا ٿي، جڏهن گلوئين هيٺان پهريون سر ڏسي فرانس جي عوام نهڪ ڏٺا.

● تنهنجي منهنجي وچ ۾ هيءُ ڪهڙي ديوار گريه آهي!

● ڪراچيءَ تي هي ماه رمضان جو چوند آهي يا ڪنهن ارغون جو خنجر آهي.

● مان تنهنجي ساري تاريخ آهيان. ماضي. حال. مستقبل ۽ وقت ۾ سفر منهنجي لاءِ مشڪل ڳالهه نه آهي.

● ڪنهن مون کي چيو: "تون ۾ نرڪسيت آهي" مون جواب ڏنو:

"نرڪس ته انڌي هوندي آهي. مونکي نو لک نين آهن."

● انهيءَ ڪري مان اڃا زندهه آهيان. مان جڏهن پورهيو ڪندو آهيان

ته پنهنجو جسم دروازي کان ٻاهر ڇڏي ايندو آهيان، جيئن نمازي مسجد جي ٻاهران جتي ڇڏي ايندا آهن.

● ڀٽائيءَ ٽمر کي چيو: ”ان جو پتو نه آهي ته موت تنهنجو انتظار ڪٿي ٿو ڪري، ان ڪري تون ان کي هر ڀٽ تي موجود ڀانءِ.“

● جڏهن مان شعر لکان ٿو ته پاڻ برائيتي طاقت پانيان ٿو، جيتري فرهاد کي ڪوه - بي ستون کوٽڻ وقت هئي.

● ڪنهن چيو ته: ”تو زندگيءَ تي ٿورو لکيو آهي ۽ موت تي گهڻو لکيو آهي. مون چيو: ”ان ڪري جو موت گهڻو آهي، زندگي ٿوري آهي.“

● عبدالنور؟ منهنجو رڳو تاريخ جي عدالت بر اعتبار آهي، پر شايد ان جي فتويٰ به غلط ٿي سگهي ٿي!

● ڏس هي تيسو سلطان منهنجو هٿ جوتشيءَ کي ڏيکاري رهيو آهي ۽ پڇي رهيو آهي ته هن جي ٽولي ۾ گهڻا غدار آهن؟

● اي خدا! تنهنجو اشرف المخلوقات ڪٿي آهي؟ مون هن وقت تائين ته رڳو بگهڙ ۽ واگهه، نانگ ۽ وڇون، ڪوٺا ۽ لال بيگ ڏٺا آهن!

● ڇا تون نانگ جا ڏند ڪڍي سگهين ٿو؟ جي ها ته پوءِ هن کي مارين ڇو ٿو؟

● ڪٿي ۽ ماڻهو ۾ اهو فرق آهي، ڪٿو جيستائين بانورو نه ٿي پئي، وفاداري نه ڇڏيندو آهي ۽ ماڻهو جيستائين بانورو نه ٿي پوي. وفاداري نه ڪندو آهي.

● هي ذاتي تعلقات ۾ ته وڏو رهزن آهي، باقي هن کي اجتماعي تعلقات جو ڏاڍو اونو آهي!

● هڃڪين، هڏڪين، هڃڪين ڇو ٿو؟ ڀٽ ڀٽ ڇو ٿو ڪرين؟ ڪهڙو ڪوڙ سڻي آيو آهين!

● هاڻي ڇڏ ڪڍي! تون ڪهڙو برٽرانڊرسل جو پٽ آهين جو توکي به ديان سان ٻڌان؟

● اياگو! اٿيلو تي ته ڪل! موت تنهنجي به انتظار ۾ آهي!

● مون ڪشف المحجوب جي مصنف جي درگاهه تي دعا گهري. هن کان پڇيو: ”تون جو شڪر گنج آهين، منهنجو منهن منو ڪڏهن ڪرائيندين؟“

اڃا ته اهو زهر سان ڀريو پيو آهي؟

● ميان مير! ڇا تون ابدي نند ۾ آهين يا ڪڏهن تون دارا جي قبر تي ويو آهين؟

● ميهارا! سهڻي ڏانهن ڏسي حيرت مان سوچيو: ”ڇا هيءَ جا ڌرم جي ڪڇ مان اٿي آهي، منهنجي محبوبا آهي؟“

● سسئي ڌرتيءَ جي وات مان رڙ ڪئي: ”پنهون تون ڪٿي آهين؟ ڌرتي مون کي ڳڙڪائي رهي آهي؟“

● سهڻيءَ گهڙي کان پڇيو: ”ڇا تون منهنجي تقدير وانگر ٿئي رهيو آهين.“

● ليلا ڪونرو کي ٻئي ڏينهن تي چيو: ”جي مان توکي مٿيو مٽائي ڏيان ته تون مون کي ڪلهوڪي رات مٽائي ڏيندين؟“

● ٻيجل راءِ ڏياچ جي ڪنڌ کي وارن کان جهلي ڏسي رهيو آهي ۽ پنهنجي ڪينري ڏانهن حقارت مان گهوري، سوچي رهيو آهي: ”ڇا هي ضروري هو؟ هي ڪنڌ ڪنهن تي ڪيڏو نه چڱو ٿي لڳو؟“

● بنسريءَ جي تان گهڙيءَ ۾ پرينءَ ۾ گهيڙ تي وڃي نڪتي ۽ سهڻيءَ جي پيرن ۾ زنجير ٿي پوي.

● دريا خان! ٻڌين ٿو؟ تقدير جي سُنن جا نعل گونجي رهيا آهن ۽ موت ڪَنن ۾ آڱريون وجهي انهن ڏانهن ٽڪي رهيو آهي؟

● توڇا پائيو ته جڏهن ڪالي ناچ ڪندي آهي ته هن کي پيرن ۾ گھنگھرو هوندا آهن!

● جي آواگون ۾ ڪوئي نياءَ آهي ته هي باگڙي ٻي جنم ۾ ڳوه ٿيندو.

● تو منهنجي علم کي سمنڊ سان ڀيٽ ڏني آهي، بس!

● اي ڪٽلي! تون هاڻيءَ کان وڌيڪ خطرناڪ آهين، تون هاڻيءَ جي ڪَنن ۾ وڃي سگهندو آهين، هاڻي تنهنجي ڪَنن ۾ نه وڃي سگهندو آهي.

● ڇا زليخا جي تصور کان سواءِ عزيز - مصر خيال ۾ نه ٿو اچي سگهي؟

● هن کي ڪيئي هاڻي گهوڙا هيا، هن ڪيئي لشڪر چيٽاڙي ماري ها.

مورخ ڪاغذ تي قلم روڪي سوچي رهيو آهي ته ڇا هي هڪ ست جو به مستحق آهي؟

● تيمور لنگ جي قبر مان هڪ وڃون رستو ڳولي رهيو آهي هو منڊو به نه آهي. پوءِ به ٻاهر نه ٿو وڃي سگهي.

● رنجيت سنگھ ڪاٺو هو. هندو مسلم کي هڪ اک سان پئي ڏنائين. گهٽ ۾ گهٽ پنهنجيءَ حرم سرا ۾!

● ميان مير! ڇا تو دارا شڪوه کي زندهه جاويد بڻايو آهي يا دارا شڪوه توکي زندهه جاويد بڻايو آهي؟

● غالب! 'نٻ مَي' جو استعارو تون ئي ٺاهي سگهندو آهين.

● ساحر لڌيانوي! تون ڪڏهن امرتا پريتم سان تاج محل ۾ مليو هئين؟ جي تون هن کي تاج جي نهر ڀرسان جهونجهڪڙي ۾ اُڀرندو ڏسين ها، ته اهو واهايت ترقي پسند نظر نه لکين ها!

● جڳو جو ساحر ۽ فيض، ترقي پسند حقيقت نگاريءَ جي موت کان اڳ ۾ مري ويا!

● ڊارون جا پٽ! حياتيات ۾ ارتقا هڪ ڳالهه آهي، اقتصاديات ۾ ٻي ڳالهه آهي.

● شاه حسين! تنهنجو يڪتارو ته ڪنن ۾ ٻري رهيو آهي پر ڇا مان جيئري توکي اکين سان ڏسي سگهندس!

● اي خوبصورت گل! تون سراپا خوشبو آهين. مان توکي ٿاريءَ کان الڳ ڪرڻ نه ٿو چاهيان!

● جي توکان ڪجهه به ٻاهر آهي ته تون همه اوست نه آهين، تو ۾ ئي ته سڀ ڪجهه آهي. تون ئي گل لالا آهين، تون ئي صدا ۽ جرس آهين، تون ئي قافلہ - بهار آهين، هي خوشبو تنهنجي آهي، هي ساري خوشبو تون آهين!

● اي خدا! تون فقط چڱائي آهين، هي برائي نظر جو فريب آهي. اها چڱائي سان ڪيئن رلي ملي، ان سان پنهنجو روپ بدلائي ٿي ۽ ان جي ويس ڌاري ٿئي ٿي. اهو ڪوئي ڪيئن ٿو چئي سگهي! تون ئي ته رنگ منج آهين، تون ئي ته سڀ ويس ڌاري آهين، تون ئي ته انهن جو ڪاريه ڪرتا آهين.

تنهنجي مايا آسنڀو آهي، آڀار آهي، سڀ ڪنهن جي پهچ کان پري آهي.

● سڀ ڪجهه تون ئي ته آهين، جي ڪجهه به توکان ٻاهر هجي ته تون ڪٿي هجندا سڀ ڪجهه تو ۾ آهي ۽ تون سڀ ڪجهه ۾ آهين. 'ڪجهه به نه' ۾ به ته تون آهين. مان توکي خدا ڪوئي، توتي لوڙهو ڏين نه ٿو چاهيان. ماڻهوءَ جي هر ٻوليءَ ۾ توتي لوڙها آهن ۽ تون چنڊ وانگر سڀ لوڙها پار ڪري وڃين ٿو.

● اي خدا! جي تون چارَ مٿان هن هيڙهي جي ننڊ ۾ آهين ته مان توکي ڪيئن ڏسي سگهان ٿو؟

● اي خدا! هي پارهر جو نهر مان پاڻي پي رهيو آهي. ان جي هر ڳيت ۾ تون آهين، ڇا هي شڪاري انڌو آهي. ڇا هن کان نور به تو کيسيو آهي؟ مان تنهنجي ڳجهه کي ڪيئن سمجهي سگهان ٿو؟ تون ته هر ڳجهه کان وڌيڪ ڳجهو آهين!

تون جو ساري ڪائنات آهين. ٻارَ جي هر ڳوڙهي ۽ هر مرڪ ۾ آهين!
● اي خدا! جي ڪوئي منهنجي ارادي تي اُٿر ٿو ڪري ته اها اُٿر به تون آهين. ان ۾ تنهنجي ڪهڙي مصلحت آهي، اها رڳو تون ٿو ڄاڻين؟
● رنجيت سنگھ! انڌن ۾ ڪاٿو هئڻ، سنڌ ۾ لياقت جي نشاني سمجهي ويندي آهي.

● ارغون ڪٿي آهن؟ ترخان ڪٿي آهن؟ هي دؤر به گذري ويندو.
● توکي 'اڃ' ۾ رهڻ جو فڪر آهي ۽ ان ڪري چئين ٿو ته سڀاڻو ڀن ٿي پاڻ کي سنڀاري وٺندو. ڇا تون جو 'اڃ' ۾ ٿو رهين، اهو ڄاڻين ٿو ته ٻرينهن، سڀاڻو، اڃ سان گڏ فنا ٿي ويندو؟

● مون هڪ ڪوٺيءَ ۽ پيل کي برسات ۾ پڇندي ڏٺو آهي، هن جو بٽ خالي هوندو آهي ۽ تنهنجي تجوڙيءَ وانگر ڀريل نه هوندو آهي، پر هو توکان وڌيڪ خوشنصيب لڳندو آهي. دراصل خوشي تنهنجي نصيب ۾ آهي ڪٿي؟ رڳو پئسو آهي، رڳو ڪُرسِيءَ جو نشو آهي ۽ اهو نشو جڏهن ٽٽندو ته تون هر هيروئيءَ کان ٻرو لڳندين.

● نالستاءَ جو ڪوئي به ڪتاب هڪ طرف، ليئن ڄا ۽ هن کان پوءِ

سڀني اشتراڪين جا سڀ ڪتاب ٻئي طرف، تالستاءِ جو ڪتاب ڳورو آهي.
● دوستو وسڪي! تو وانگر مون کان وڌيڪ ڪير ٿو سمجهي ته

موت سان نزديڪي ڪيتري معنيٰ رکي ٿي!

● لارمنٽوف! مان چاهيان ها ته تو وانگر وڙهي سگهان ها. پر مون
سوچيو ته هڪ خارش زده ڪٿي ڪي گولي ڇا لاءِ هٿان، هن لاءِ پنهنجي
خارش ٿي ڪافي آهي.

● ناظم حڪومت! نو سال روس ۾ جلاوطني ۾ رهي مري ويٺا نه
ترڪي ۾ انقلاب آئي سگهين ۽ نه روس جو انقلاب ڪوئي صحيح انقلاب
هو. تنهنجي شاعري ڪهڙي وهي کاتي ۾ لکان؟

● جوش مليح آبادي! تو ۾ گهن گهرج ته ڏاڍي هئي پر تنهنجي
شاعريءَ ۾ مون کي مينهن ڦڙي نه ملي!

● جيڪڏهن ڪوئي نازي جرمنيءَ ۾ ڪنهن يهوديءَ کي چوي ها ته
تنهنجي پيڙا اجائي نه آهي ته هو کيس چريو سمجهي ها. هن کي ڪهڙي خبر
ته هن جي پيڙا ڪري ئي مستقبل ۾ اسرائيل وجود ۾ اچڻو هو!
● شيما ڪرمانيءَ جو رقص ڏسي مون چيو ته ”رقص جسار جي
شاعري آهي.“

● ڇا هي ٻڌ چيو هو يا مان ٿو چوا يا ڪوئي آواز اڻت ۾ گونجي
ٿو جو پنهني ٻڌو هو؟ ”ڄم پيڙا آهي، ڇالائو پيڙا آهي، ساڳيءَ ريت ڏک پيڙا
آهي، گوند پيڙا آهن، روڏن پيڙا آهن، نراسائي پيڙا آهي، هي سارو سرير پيڙا
آهي، جو ڪار ڪرڻ، لوپ، موهر، اهنگار تي ٻڌل آهي، انهيءَ جي سڀ هيج
پيڙا آهي. اها ڏک جو ڪارڻ آهي. اها اڃا جنر ڏانهن موٽائي ٿي. ڏک جو
اڻت تڏهن ٿئي ٿو. جڏهن تون سڀ تياڳ ڪرين ٿو. بنا ڪروڌ ۽ ڪوڀ
جي. تياڳ کي تياڳ ڪرين ٿو، تڏهن اڃا مان توکي مُڪتي ملي ٿي، اڃا لاءِ
اڪنڊ جي هيٺا (غير موجودگي) تون ۾ اٿين ٿئي ٿي.“ جڳ ٿي ويا آهن پر
اهو آواز منهنجن ڪنن ۾ پري ٿو، جيئن ڪنهن پهاريءَ ڇر ۾ سمنڊ جو آواز
پرنڊو آهي.

● تون چاهين ٿو ته مان اهو ڪجهه لکان جو تنهنجي سمجه ۾ اچي

سگهي. پهريون پاڻ کان پڇ ته توکي سمجهه آهي سهي!

● تون چاهين ٿو ته هن عمر ۾ مان بي انت سمند تي نه سوچيان ۽ ائين سنڌڙا ڪٿا ڪيان، جيئن ٻار ڪندا آهن.

● تون اهڙي ڪهڙي خوشبو آهين جا مون کي ٺٽي جي موتي ۾ به نه ملي آهي!

● ٺٽي جي پوئين پھري ۾ موتيا ڪٽيا آهن ۽ خسروءَ کي تنهنجا رخسار ياد اچي رهيا آهن.

● جي اڪبر جي دؤر ۾ دکن تي ڪاهه ٿي ها ته ڇا تانسين ملهار ڳائڻ ڇڏي ڏي ها؟

● حيدر عليءَ، ٽيپوءَ کي چيو: ”پٽ تنهنجي تلوار اها مضراب آهي، جا رڳو آزاديءَ جي ساز تي وڃي سگهندي آهي.“

● غالب! ازل جي نهان خاني ۾ اڃا تنهنجو ڪيترو متاع آهي؟

● گمان مبر کي پايان رسيد ڪار مغان،

هزار بادهءَ خاورده در رگ - تاک آست.

اهو ڪنهن جو شعر آهي؟ ڇا انهيءَ کي خبر آهي ته مون انگور جي ول مان پوئينءَ رس ڦڙي نچوڙي آهي. هاڻي جيستائين ٻي ول لڳي، ان ۾ مٺا انگور رچي راس ٿين. تيستائين هن کي انهيءَ جام مان پيشو پوندو، جنهن جي تري ۾ مون ڪجهه رهائي ڇڏيو آهي.

● ساڙ جون اکيون پيليون آهن، انهيءَ ڪاٺ جو ڪو علاج نه آهي.

● تون پاڻ تي ڪيترو به پتل پالش ڪرين، سوني ته نه ٿي

سگهندين!

● سانجهيءَ جي بانگ اچي رهي آهي. سج، سمند تي پنهنجي جاءِ

نماز پتاري رهيو آهي.

● مون رومي کي قونيه ۾ چيو ”اڄ، مون سان گڏ ساڳيءَ صف ۾

نماز پڙه!“ پوءِ جڏهن سڄي پاسي منهن ڪري مون ”السلام عليڪم

ورحمه الله“ چيو ته ڪنهن ساڳو لفظ دهرائي مون ڏانهن ڏٺو ۽ خلا ۾ جذب

ٿي ويو. ڇا اهو منهنجو وهم هو؟ پر مون ته زندگيءَ ۾ لکين ماڻهو سج پڇ

ڏٺا آهن جي خلا ۾ جذب ٿي چڪا آهن. ڇا اهي سڀ وهر ها؟

● يا خدا! هاڻي ته قبرستان به تشدد کان آڃا نه رهيا آهن، ماڻهو ته منڪر نڪير کي به نٿو بخشي!

● هي ٻار آهي يا گل - لالا جو ڪيت آهي!

● غالب! اڄ تائين لاله و گل ۾ ڪهڙي صورت ڳولي رهيو آهين؟

● منهنجي شخصيت ۾ اهڙا ڪهڙا شعاع آهن، جي ڪن ۾ مون لاءِ بي انتها نفرت پيدا ڪن ٿا ۽ ڪن ۾ ان جي برعڪس بي انتها محبت پيدا ڪن ٿا.

● ڇا مون جيان ٻيو به اهڙو شاعر ٿيو آهي، جنهن اڌ صديءَ کان

وڌيڪ عرصي لاءِ بيٺل پايءَ ۾ ڇپيون ڦٽي ڪري لهرون پيدا ڪيون آهن؟

● خدا ڪلت آهي ۽ هر شيءِ ان جي ازلي وجود ۾ سمايل آهي يا هن جو وجود الڳ آهي؟ جي ڪابه شيءِ هن جي وجود کان ٻاهر آهي ته هو ڪلت نه آهي ۽ سڀ جز هن ۾ شامل نه آهن پر مون لاءِ اڃا اهو مسئلو آهي ته ڇا هو هر جز ۾ سمايل آهي؟

● جي خدا مٽيءَ جي هر ذري ۾ آهي ته ٻراڻي ڇا آهي؟

● ڇا آمريڪا جي جنهن حملي ۾ لکين عراقي ماريا ويا، اهو حملو ان ازلي حقيقت جي منشا هئي، جنهن کي اسان خدا چئون ٿا؟

ڇا اها هن جي ڪاڻي پيڪي واري رٿا هئي جا تنهنجي منهنجي سمجهه کان مٿي آهي؟ ڇا ان ۾ ڪا چڱائي هئي، جا توهان لاءِ هن وقت چڱي نه آهي؟ ان مفروضي کان سواءِ، وحدت الوجود جي حقيقت ڪيتري بعيد از فهم ٿي پوي ٿي!

● هو شعل نوا شاعر آهي. هاڻو هن جا لفظ جهنم جا شعلا آهن!

● اي انقلابي شاعر! تو گل- لالا ڏٺو آهي؟ اهو به جر ۾ ڇرڪندو آهي پر تو وانگر نه!

● ڪڏهن تو پورهيت کي ننڊ ۾ ڏٺو آهي؟ ڪڏهن تو اها دنيا ڏٺي آهي. جا هو ۽ ننڊ ۾ گهمندو آهي؟ تون جو رت جون نديون وهائڻ چاهين ٿو. تنهنجو پورهئي سان ڪهڙو پيار ٿي سگهي ٿو؟

- سياسي رهڙن! تون رڳو پنهنجو پاڻ لاءِ آهين، ٻيا تولا ذريعا آهن.
- هر سياست زهر جي پڙي آهي، ان کان پري ڀڄ، جيستائين تون سقراط نه آهين.
- سڄا ماڻهو سياست ۾ ورلي ايندا آهن، سياسي ماڻهو سڄا ورلي ٿيندا آهن.
- توکي ناهر جا ننهن ۽ هاتار جون هوڙون آهن، پر سياسي مڊبر! ٻاهران تون ڪيترو نه ٿڌو ٿانهريو آهين!
- مان جو آئينا صيقل ڪندو آهيان، تنهنجي اندر جو آئينو ڏسي حيران ٿي ويو آهيان. ايتري ڪارنهن ته مون ڪوئي ۾ به نه ڏٺي آهي!
- سڄ سرائ وانگر آهي، تون ڪيستائين زندگيءَ کي مڏي ڇاقونءِ وانگر بند ڪري رکندين؟
- مان زندگيءَ جي تشريح نه ڪري رهيو آهيان، تخليق ڪري رهيو آهيان، توکي تشريح گهرجي ته تون پاڻ ڪر. تنهنجو ڪم به مان ڪيان ڇا؟
- تون مان اڳي ڪٿي مليا آهيو؟ توتي منهنجي نگاهه پئي آهي، ڇڻ ٿو تي بادل برسڻ آهين!
- ٻه پهريءَ جو سڄ پري رهيو آهي. ونسينٽ وان گوگ سورج مڪيءَ جي ڪيٽ جي تصوير ڪڍي رهيو آهي ۽ سڄ غور سان ڏسي رهيو آهي ته هو ڪٿي سڄو ٿو لڳي، سورج مڪيءَ جي ڪيٽ ۾ يا مصوري ۾!
- شيطان صفتي کي ڪاٺي ڪشش آهي جا هڪ رهڙن کي ٻئي رهڙن سان ملائي ٿي، پوءِ اهي هڪٻئي جي خون جا پياسائي ڇو نه هجن!
- هي مرڪ ۾ ڪهڙو خنجر ڇڏايو ٿو ڪهين؟
- بروٽس! مان توکي هجور ۾ هڪ نگاهه سان سڃاڻان!
- عورت ته عورت آهي. مون کي اهو شوق ڇو آهي ته هوءَ هر روز ڪليوپيٽرا وانگر هڪ نئين عورت هجي.
- ڪرشن سوچيو ”جي تاري ڀڄي پئي ته ڇا ڪاٺي به گوڙي مون کي بنسريءَ سوڌو جهول ۾ جهلي وٺندي!“

- رات موت تنهنجي گهٽيءَ مان ٿي ويو. تنهنجي لاءِ نياپو ڏئي ويو ته: ”منهنجو انتظار ڪجانءِ. مان سڀاڻي موٽي ايندس.“
- هي لاش آهن انهن جا جن آزاديءَ جا پير چميا ها. موت بر آزادي انهن جا پير چمي رهي آهي، پر ان کي ڪوئي ڏسي نه ٿو سگهي!
- تو ڏاڍي جي بندوق نه ڏئي آهي، رڳو هيٺي جي ڇاتي ڏئي آهي.
- لاش ته ٿاڻي تي ڪئي ويا فقط پهاريءَ تي رت پيو آهي، ڇنڊ ان تي اڇا تري نظر وجهي وڃي رهيو آهي، نه ڄاڻان هي ڪير آهن؟ ڇو مئا آهن؟ ڇا لاءِ مئا آهن؟ رت جو ڏبو سوال جي نشانيءَ وانگر آهي، عجب جي نشانيءَ وانگر به آهي، اڌ دم وانگر به ٿو لڳي. ڇا آزادي پنهنجو جملو پورو ڪري نه سگهي آهي؟
- مون شفق مان هڪ گل پتي تنهنجيءَ چوٽيءَ ۾ لڳايو ۽ پوءِ شام جي سمنڊ ڏانهن ڏٺو!
- تون هيءَ حياتي ڪڏهن ٿو موٽائي وٺين، مان توکي وياج سان موٽائي ڏيڻ لاءِ تيار آهيان. هاڻي مون کي پنهنجي قرض مان آزاد ڪر!
- يا خدا! تو هي ڪهڙا زنجير مون تي وڌا آهن؟ نه پاڻ ٿو، لاهين، نه مان ٿو چئي سگهان!
- ڪنهن غلام کي بازار- عڪ: ۾ وڪيو ٿي ويو. هن پاڻ هڪو ڏٺو: ”آهي ڪوئي غلام، جو هن آقا کي خريد ڪري؟“
- مان ازل کان آزاد آهيان، تون مون کي گرفتار ڪرڻ لاءِ سَوَ ترڪتال ٿو ڪرين، پر مان تنهنجي چار کي چئي ان مان بار بار نڪري ٿو وڃان؟
- جي سرمد منصف هجي ها ته ڇا هو قاضي القضاات کي واجب القتل قرار ڏئي ها؟
- تون جڏهن سڀاڻي اچين ته مٿان مان نه هجان! بهتر آهي ته جي گل مون لاءِ آندا اٿسئي، مون کي هاڻي ئي ڏئي ڇڏ!
- ڪائنات ۾ ڪيتريون به ڪٽيون ڇو نه هجن! پر انهن جو مٿ نه آهن، جي تنهنجي ڇاتيءَ تي به قمقمي پري رهيا آهن.
- بروانا ڪٿي نه ڪٽندا. هاڻي هي شمع وسائي ۱۶

- شمع ڪڏهن صبر کان ڪم ورتو آهي؟ اي آخري رات جا پروانا،
مٿان تون به آڳ جي لپيٽ ۾ نه اچي وڃين!
- جميل هاشمي! ”دشت-سوس“ پڙهي مون کي عجب آيو ته تون
مون سان فقط هڪ ڀيرو ڊاڪا ۾ ملي هئينءِ، تو منهنجي سوانح عمري ڪيئن
لکي؟
- ٻارا! توکي ننڊ ۾ يادگيري آهي ته جاڳ ۾ تون ٻُڪيو هئين يا
سُڪيو هئين؟
- ڏس! سمنڊ منهنجي ڪمري ۾ پيهي آيو آهي ۽ مان ان جي لهرن ۾
لڙهي رهيو آهيان.
- تون ڇو مون کان، منهنجي موت وانگر رُسي وئي آهين؟
- واڳون هٿ ۾ ۽ پير رکاب ۾ رک ۽ اهو ڄاڻ ته عمر جي گهوڙي
کي ڪٿي روڪڻو آهي.
- شمع وسامي رهي آهي. ستارن جا ڏيئا هڪ هڪ ٿي ٻجهي رهيا
آهن. اي پره! تون اڃا ڪيترو پري آهين!
- تون منهنجي سامهون ائين ويئي آهين، جيئن شمع ائيني جي سامهون
رکي هوندي آهي.
- ڇا مان تنهنجي ننڊ ۾ آهيان، جيئن تون منهنجي ننڊ ۾ آهين؟ ڇا
آڳ اڳ ئي پرواني جي ڀرن ۾ ڇرڪندي آهي، رڳو نظر نه ايندي آهي؟
- ماديت پسند، ڪينڊ پرور، سازشي! تون انسانيت پرستيءَ جو
لبادو پاڻي هاڻي مونکي لڳي نه ٿو سگهين، توکان پرواري مسجد ۾ ملاڻ
ڇڳو آهي، ان ۾ انسانيت جي رمق آهي. تون مردو به آهين ۽ ڳورپٽ به آهين
۽ پنهنجو مردو پاڻ کائي رهيو آهين!
- ”پنهنجيءَ پيڙا کي سمجهڻ کانسواءِ خدا کي سمجهڻ ايترو
جو کائڻو آهي، جيترو خدا کي سمجهڻ کانسواءِ پنهنجي پيڙا کي سمجهڻ
جو کائڻو آهي.“ اها ڳالهه جڏهن پاسڪل لکي ته هو سوچي رهيو هو ته خدا
پنهنجي ابهام مان نه نڪري ته ڇڳو آهي، ڇو ته هو ابهام مان نڪتو ته
انسان ڪِنائيءَ ۾ پنهنجي بگاڙ پُرجهي نه سگهندو ۽ ٻنهي اونداهه چانئجي

ويندي ته هن کي چارو نظر نه ايندو.

● منهنجي دل آئيني پٺيان ڪيئي آئينا ڏسي رهي آهي، جن ۾ تنهنجي تصوير نظر اچي رهي آهي. مٿان اهي سڀ آئينا تڙڪائي وجهين!

● تون دانشور آهين؟ تون دانش جي دعويٰ ٿو ڪرين، جا هڪ اڻاهه سمند وانگر آهي! ڇا تو غواصن جي گت ڄاڻي آهي، ڪنڌيء تي ڪوڏ ڪٺا ڪرڻ وارا!

● پنهنجو چهرو آئيني ۾ ڏسڻ چاهين ته آسڪر- وائلد جو ڪتاب ”ڊورين گري“ پڙهي ڏس!

● مون پٽائيءَ جي ساري آس نراس تي سوچيو آهي، جڏهن سياري جو اتر جي هوا لڳندي آهي يا جڏهن بست ۾ واهوندا ورنڊا آهن. ڪوسيون هوائون لڳنديون آهن ۽ ڏينهن ڏاڍا ٿيندا آهن. اُن آس نراس کي اوهان ڏٺو آهي ته اها زميني زندگيءَ سان واڳيل به هوندي آهي به ازل جي باري ۾ آس نراس به آهي. هن جي پنهنجي ”پاڻ“ جي باري ۾ آس نراس آهي ۽ جو به سچ پچ نراس هوندو آهي، اهو نه ڄاڻندو آهي ته هن کان پوءِ ڇا ٿيندو. هو سمجهندو آهي ته هن جي نراس جو سنڀلڻ ڌرتيءَ سان آهي، سچ پچو ته اهو آنت سان آهي.

● جڏهن به دروازي تي کڙڪو ٿئي ٿو، مونکي ان تي تنهنجي دستڪ جو گمان ٿئي ٿو، پر جڏهن مان دروازو کوليان ٿو ته ٻي ڪنهن کي موجود ٿو ڏسان. مان ڪيستائين تنهنجو انتظار ڪيان؟ پر اهو سوال ته اجايو آهي. مان سراپا تنهنجو انتظار ٿي چڪو آهيان، تنهنجي غير موجودگي منهنجو وجود ٿي چڪو آهي ۽ تنهنجي پيار سان ئي منهنجي زندگيءَ ۾ اعتبار وابسته ٿي چڪو آهي. تون جا اڳي پوءِ اچڻي آهين ۽ ڪڏهن ۽ ڪيئن جي سڌ ڪنهن کي نه ٿي ڏين!

● هي انهن جا لاش آهن، جي بي سبب ماري ويا آهن، ڇا اهي مان تقدير جي کاتي ۾ تنهنجي نالي لکان؟ تون اهو قرض لاهيندين ته ضرور پر ڪڏهن؟

● ڇا تون ڄاڻين ته ڏيڏر تلاءَ ۾ ٽپو آپگهاٽ لاءِ نه ڏيندو آهي!

● اي دهریت پسند! منهنجو اوهان کي هڪ ئي جواب آهي:
 ”اسان چاهيون ٿا ته اسان ضروري هجون، انهيءَ اسرار مان اُڀري اچون
 جو اوس ٿيڻو آهي. ائٽر هجون، ازل کان وٺي مقدر جو تسلسل هجون. سڀ
 مذهب، گهڻو ڪري سڀ فلسفا ۽ سائنس جو هڪ حصو پڻ، انسان جي
 انهيءَ دليريءَ واري، اورچ ۽ اٽڪ ادر جو ساڪي آهي، جو هو انهيءَ انڪار ۾
 ڪري رهيو آهي ته انءُ ڪوئي اوچتو واقعو نه آهيان.“

ڇا اهي لفظ لڳ ڀڳ جيڪس موناد جا آهن؟ نه اهي لفظ منهنجا به
 آهن، ڇو ته مون ساڳيءَ ريت سوچيو آهي. رڳو موناد مون کان اڳ انهن کي
 اظهار ڏنو آهي.

● اڄ ڪيڏي نه گهري نند اچي وئي هئي؟ جي مان نه آٿان ها ته....؟
 ● مون شفق مان گل چٽي هن جي ڊگهي چوٽي ۾ لڳايو، پر شايد
 هن نه ڏٺو!

● اي خدا! منهنجي ڪنجهڪار به تون. ڪرلاهو به تون، منهنجي دوا
 درمل به تون آهين. هي ويڄ طبيب ڇا ٿا ڪن؟ ڇا اهي منهنجي هڪ گهڙي
 وڌائي يا گهٽائي سگهن ٿا؟ ڇا انهن جا چوڪيدار منهنجي روح کي روڪي
 سگهندا، جڏهن اهو اسپتال مان ٻاهر هليو ويندو؟

● مون کي سمنڊ تي سج پيرين پئي چيو: ”تون ڪجهه وقت جيءَ؟
 تنهنجي جاءِ تي مان ٿو ٻڌان.“

● ڇٽي ڪٿي جي گڱ وهي وهي آهي، تون اڃا عرفيءَ کي ياد ڪري
 رهيو آهين؟

● تنهنجي تصوير سو پورا ٿي وئي آهي. تون سمجهين ٿو ته تون اها
 ٻنڌي سگهندين؟

● هي دونهين جا بادل آهن يا گهٽائون آهن؟ انسان! فطرت سان
 ڪيڏو نه ڪوٺسي رهيو آهين!

● مون ڪنهن مذهب جي بنيادي فلسفي ۾ ايتري بُرائي نه ڏٺي آهي.
 جيتري ڪميونزم ۾ آهي!

● سنڌ جا سپوت! ڇا تو انهيءَ جو تعين ڪيو آهي ته سنڌي ڪنهن

● تو منهنجي محبت جو قدر نه ڪيو. تون ته مرجهايل پيلي گلاب وانگر ٿي وئي. سين، اها مُڪڙي به نه آهين، جنهن کي مون سنگهي شاخ تي

جڏي ڏٺو هو!

● مان توکي شاعريءَ ۾ آمر ڪيو آهي يا تو منهنجي شاعريءَ کي امر ڪيو آهي. اهو سوال منهنجو ته نه آهي! امر تا ته تون آهين، هٿ ۽ پير ته تنهنجا آهن، منهنجي شاعري ته رڳو انهن تي مينديءَ جا گل آهي.

● پيؤنر ڪنول کي ڳوليندو آهي يا ڪنول پيؤنر جي انتظار ۾ هوندو آهي. ڪيئن چئجي!

● افسوس انهيءَ موتيءَ تي، جنهن کي هنس نه چڱيو آهي!

● پاڳل جي اولاد! تنهنجي گهر کان گدوبندر تائين رکشا وارو گهٽو وٺندو؟

● دوستو وسڪيءَ جي اها چوڻي ته: ”جي خدا نه آهي ته پوءِ هر ڳالهه روا آهي“ ڪيڏي نه صحيح آهي! مان ان ۾ ڇا ٿو وڌائي سگهان!

● مون ٻانهن تنهنجي هٿ مان ڪڍي ورتي آهي، هاڻي لهرون ۽ لوڏا تنهنجو مقدر آهن.

● مان ائين پٽائي نه آهيان، جيئن ڪاليداس ۽ تشڪور نه آهيان. نه وري اهي ٽي سرن وانگر هيا، منهنجو وجود پنهنجو آهي، جو مون ڪنهن سان نه ورهيو آهي ۽ نه ورهائڻ لاءِ تيار آهيان.

● ميان سرمستي ته چڱي، مون کي خرمستيءَ سان نه پوندي آهي.

● ڪبير! ڪورڪو پاڙو شڪارپور ۾ منهنجي گهر کان سو قدم پري هو.

● هن ننڍي کنڊ جي تاريخ ۾ شاعر ٿيا گهڻا آهن؟ ڇو ٿو وات ڪولائين؟

● ساريءَ دنيا ۾ ڏهاڪو شاعر مس ٿيا آهن، شايد مون انگ وڌايو آهي!

● اهي جيڪي نوبل پرائيز ڏين ٿا، انهن کي مشرقي شاعريءَ جي ”شبنم“ جي به خبر نه آهي!

● منهنجيءَ عظمت کي سمجهڻ لاءِ توکي سنڌي ٿيڻو پوندو، هيءَ پٽيءَ ۾ نون مون کي نجي نه نه سڳيندڙين!

- ڏيڌري نعل هڻائي ته ڇا دريا خان جو گهوڙو ٿي سگهندي؟
- مون موت کي چيو ته ”ايتري مهلت ڏي ته هي رابيل جو گل سڻگهي وٺان!“
- ”اننت ۾ ٻيو ڪجهه به نه آهي، نه ڪالھ آهي، نه سڀاڻو آهي، رڳو هاڻي آهي.“ (ميسٽر ايڪهارٽ)
- پر ڪلمه ۽ سڀاڻي ته سڀنا آهن، ”هاڻي“ ساڀيا آهي. ڇا اهڙي ساڀيا منهنجيءَ ڪويتا کي راس ايندي؟ مان ڀانيان ٿو ته منهنجيءَ ڪويتا کي اننت جي لوڙ نه آهي، جنهن ۾ تون ۽ مان ٻئي الوڻ ٿي وڃون، ڳوليون به ته هڪٻئي کي پاڻي نه سگهون!
- اردو ٻوليءَ ۾ ڪلمه ۽ سڀاڻي لاءِ هڪ ئي لفظ ”ڪل“ آهي. اهو ماڻهو ڪهڙو نه سڀاڻو هوندو، جنهن اهو لفظ ڳولي ڪڍيو هوندو؟
- اڙي موت! وري تاڪ جي وٽيءَ مان ڏسين ٿو ته مان لکان ٿو پيو! ٿورو صبر نه ٿو اچيئي؟
- او سڪ ڦٽا من! توکي ايتري ڦٽ ڦٽ ڇو آهي؟ ڪجهه ساهي ڇو نه ٿو پئين؟ ڏس هيءَ نينگري ڪيتري نه صورت وٺند آهي، جا خدا تو ڏانهن تنهنجي جنم دن تي پنهنجي سوکڙي ڪري موڪلي آهي؟
- پرستش ڪر ڪر اڄ به بت تجھ،
نظر مين سبھون ڪر خدا ڪر چلے.
- (مير)
- مير! جي تون هن کي گهروي ”سين ها ته تون پرستش کان سواءِ به مقصد حاصل ڪري سگهين ها.
- عمر خيام ساريون رباعيون ڏئي، تو جهڙو هڪ مصرعو تخليق نه ٿو ڪري سگهي.
- عطار! ڇا خدا گل ان لاءِ پيدا ڪيا آهن ته تون انهن مان عطر ڪڍين؟ انهن کي ڇڏي ڏي ته پل هوا ۾ لڏن!
- ڪيڏو مينهن وسي رهيو آهي! ڇا هي توبهه جي موسم آهي؟ ڇا ٿوري وٽي ڏي!

● چيني پينمبر لائونٽري چيو آهي: ”دنيا ۾ ڪروڙين شيون آهن جي ڪنهن شيءِ مان پيدا ٿيون آهن، جا خود ”ڪنهن به شيءِ“ مان پيدا نه ٿي آهي.“

ڇا چيني پينمبر سڀ ناستڪ ها؟ لائوزي ناستڪ هو. ڪنفيوشس ناستڪ هو. ٻڌ ناستڪ هو! اهي ڪنهن به خدا جي وجود ۾ اعتبار نه ڪندا ها ۽ مائو، جنهن جي ڪڇ ۾ ڳاڙهو ڪتاب هو، پاڻ کي انهن کان به وڏو ناستڪ سمجهندو هو. انهيءَ جي شاهي بُت کي ڳچي ۾ زنجير وجهي چيني عوام بيچنگ جي چوٽڪ تان لاهي ڪنهن گدام ۾ بند ڪيو.

● مائو ۽ ڪنفيوشس جو مندر ڊهرايو هو. هن جو پنهنجو ڪوئي مندر نه آهي، چيني پنهنجي زندگي خدا کانسواءِ گذاري سگهن ٿا، گهٽ ۾ گهٽ صدين کان گذاري اٿائون. ڇا هو روح ۾ ڪاٺي خلا محسوس ڪن ٿا؟ جي هو خلا نه محسوس ڪن ها ته مشهور چيني ڏاهلن يونانگ نه چوي ها ته، ”خدا کانسواءِ مان پاڻ کي يتيم ٿو محسوس ڪيان.“

● مائوزي تنگ ۽ هوڃي منہ- واهيات شاعر ته هيا پر ڇا هو وڏا انقلابي ها؟ انقلاب! ها... ها... تو ته اخبارن ۾ پڙهيو هوندو، ڪيترا چيني، ويتنامي جي، ويتنام جي سرحد تان سمند ۾ ڌڪيا ويا ها، سمند ۾ ٻڏي مئا ها!

● ڇا هي تون هٿينءَ جا اکين اڳيان ترڪي وئين؟ منهنجي اکين ۾ ڳوڙها ڇو اچي ويا؟ مان اهي هار پي ڪنهن کي ته نه پايان ها!

● تون منهنجي ۽ موت جي وچ ۾ اچي وئي آهين، مان توکي هٿائي به ته نه ٿو سگهان!

● تون مون ۾ رهنديينءَ، مان جتي به هوندس، هن ڌرتيءَ تي يا ڌرتيءَ کان ٻاهر.

● اڄ توکي ڏسي مون محسوس ڪيو آهي ته منصور جي هر انگ مان ”انالحق“ جو نعرو چو ٿي نڪتو!

● اهڙيون ڪاريون اکيون ته ڪنهن هر شيءِ کي به نه آهن، نه اهڙا ڊگها وار گهنگهور گهٽائڻ کي آهن!

● ڇا خدا منهنجي حسن جي تصور کي مجسم ڪيو آهي؟ ڇا مان تو ۾ ساهه ڦوڪيان ها ته ٻي نموني ٻڌايان ها، تون جا قوس- قزح وانگر آهين ۽ جنهن کي بادل ڏسي حيران آهن ته اهڙا رنگ ته اسان اڳ ڪڏهن به نه ڏٺا آهن!

● اديب! شاعرو! شعر ۽ ادب صديون جرڪندو رهي ٿو. سياست دان گهڙيءَ جا گهاڙو آهن. اوهان انهن جا جڙوڻا نه ٿيو!

● هي مارڪسزم جي باقيات جي سياسي محرقن ۾ ۽ تڏا آهن، انهن جي ويجهو نه وڃو! ائين نه ٿئي ته انهن جا جيوڙا اوهان کي لڳي وڃن!

● مون اوهان کي بار بار چيو آهي ته اهي به خدمت ڪن ٿا جي ترسن ٿا ۽ تازو رڪن ٿا. وهلور نه وڃو، ايتيون سٽيون اوليون نه هئو، تاريخ جي ڌارا سڌي وڃي رهي آهي ۽ اوهان جي ناو پنهنجي منزل- مقصود تي پهچڻ واري آهي.

● اوهان ۾ جي نفرتون مارڪسزم پيدا ڪيون آهن، پهرين انهن مان جان ڇڏايو. اڳيان نعرا اوهان لئه چورون ٿي پيا آهن ۽ اوهان کي رت پوڻو ڪري ڇڏيو اٿائون، مان ڏسان ٿو ته سنڌ تي سڄا ڀرڻ وارو آهي، في الحال هيڏانهن هوڏانهن اجايون هٿوراڙيون نه هٿون!

● رهڙن اوهان وٽ رهنما بڻجي اچن ٿا. اوهان ۾ انهن جي اڳواڻيءَ جي اور اٽڪيل آهي. هو اوهان کي چون ٿا ته پنهنجا هڏ ڀڄي، باهه ۾ ڦٽي ڪيو ته ڀيڙ مڇي! هو پنهنجا هڏ، پنهنجي اولاد جا هڏ، ان اڳ کان پاسي رکڻ چاهن ٿا. رڳو اوهان تي مڇ مڇائي هٿ سڪڻ چاهن ٿا. تاريخ ڪيترو وقت سيٺاندي ۾ رهندي؟ اها توهان لاءِ مڇ پاڻ ئي ٻاريندي.

● هي جي رڻ جا راهي آهن، اهي قافلو به ٺاهي نه ٿا سگهن. پنهنجا پنهنجا سنڪ هلائي، اوهان کي مختلف ڏس ڏسن ٿا. انهن کان پاسي رهو، اهي اوهان کي رڻ ۾ رلائي ماريوندا.

● هي پينڊ، هي تڏا، هي نٿوڻا، ڪڪڙ جا ٿرا، هي جو ٿوپي تڏا تي رکي هلن ٿا. هي ڀڄ ڪڙا، پوءِ ڍاوا، اهي اوهان وٽ رڳو ڪڪڙوڪون وڃي ڇڏيندا، انهن کان پاسي رهو. اهي رڳو اوهان کي ڍو ٿي ڪوڪلا نعرا ڏئي رهيا

آهن ته، 'سند ٻڌي رهي آهي' انهن مان گهڻا درياھ جو وهڪرو سڃاڻن ٿا؟
هو ڌنڌ ۾ اها ناو ڏسي نه ٿا سگهن. جا سند کي پنهنجي ڪنڌيءَ ڏانهن
وٺي وڃي رهي آهي.

● تون ٿو چوين شاه سیر سفر ڪيا ها، هاڻو ڪيا ها پر هن پوئين
اڌ عمر رڳو پٽ تي گذاري هئي جا ڪائنات کان وڌي هئي.

● تون ان تي فخر نه ڪر ته تو پيالا نه پيئا آهن ۽ ان ڪري تنهنجي
هالي پوئي نه پئي آهي. تو پنج سال وڌيڪ جيئين ته ڇا؟ تو اهڙيون پنج
سئون به نه لکيون آهن. جي امر آهن. تو اهي گهڙيون وڃايون آهن جي حافظ
۽ خيام جي حصي ۾ آيون هيون.

● توکي اها خبر آهي ته تنهنجي اڳين پيرو مرشد اسٽالن ۽ ان جي
بالٽيمور جو ڏينهن، رات کان پوءِ شروع ٿيندو هو ۽ هو ساري ساري رات
سٽڊا ها ۽ حڪومتي امور تي فيصلو ڪندا ها؟

● تون خدا کي ڏسي سگهندين؟ هونءَ ته منهنجو سينو ڪوڙ طور
آهي!

● سولزي ٽنسن مغرب کان پڇيو هو: "روس ۾ ڪيترو وقت صليب
گدام ۾ پئي رهندي ۽ يسوع ڳوليو نه لپندو؟"
● فيض، زندان جي دريچي ۾ صليبن ڏٺيون هيون.

ڪاش هو ڄاڻي سگهي ها ته ڪنهن جي لاءِ مصلوب ٿي رهيو آهي!
● مان نٿي هجان ها ته ڪوچ و بازار ۾ چوندو وتان ها: "ڪنهن
کان ٿا ڊڄو، موت مري چڪو آهي."

● نٿي جو زردشت ساڻ ڇا وڃي! ڇا هن اها ازلي آڱ ڏني هئي.
جنهن ۾ سڀ ڪجهه ازل تائين چرڪي رهيو آهي؟

● ايترو گم سٺ آهيان. ڇڏ دل ڪٿي وساري آيو آهيان!
● سبط - حسن! ڇا تون ڄاڻين ٿو ته عمر خيام جي پيدائش وڌي ۾
وڏو انقلاب - ايران آهي.

● تون لابي ته آهين، انقلابي نه آهين.
● اي هيڊ ڳڙيءَ جا بساري! هاڻي ڪوٺامار ۾ ڪئن ٿو لڳين؟

- ڊگهيءَ عمر وارو. ڊگهي قد واري وانگر عقلمند گهٽ ٿيندو آهي.
- تنهنجو رباب ته ڦاٿل آهي. جيڪو رڍن اڳيان هلائي رهيو آهي!
- ليئن جا پوئلڳ ائين ختم ٿي ويا، جيئن حسن بن صباح جا پوئلڳ ختم ٿي ويا ها. اها ٻي ڳالهه آهي ته اڄ به ڪجهه ماڻهو حسن بن صباح کان متاثر آهن.

● پاڳل خانو ته ڊهي پيو. پاڳل سڄي رهيا آهن ته هاڻي مٿو ڪٿي ڇپايون؟

- اڃا ڪريهين صديءَ ۾ تو رهين! اڪويهين صدي مٿان اچي وئي آهي.
- انتخاب تو ڇاهين يا انقلاب تو ڇاهين؟ جي انقلاب تو ڇاهين ته ڇو تو ڇاهين ۽ ڪهڙو تو ڇاهين؟

● انقلابي توکي گتر ۾ ڇنڊ پسنڊ آهي، تون ان کي سنڌوءَ جي ڇولين ۾ ڏسڻ نه تو ڇاهين!

● ڪي ماڻهو پنهنجي خول مان نڪري نه ٿا سگهن. تو گهر ٻيٽڙي ڏئي آهي نه؟ اها مٽيءَ جو گهر ٺاهي، ان ۾ پاڻ کي پوري ڇڏيندي آهي. ڪي ماڻهو ائين ٿين ٿا.

● توکي ته انقلاب جي خوني رنگ واري عنڪ پئي آهي. تون حقيقت کي اکين ۾ ڇا گهوري سگهندين؟

● حقيقت تيز گهوڙي تي ڊوڙي رهي آهي ۽ تون واريءَ تي منڊي وانگر آهين، تون ان کي ڪيئن پڇي سگهندين؟

● ٿوري ٽيڪر ٿي اچي ته نوڙيءَ تي ٿو گهمين! اهو نه ٿو ڏسين ته نوڙي ڇڄي پئي آهي ۽ هيٺان ٻرندڙ تانڊا آهن؟

● ڇا ڪوئي پٽائيءَ جو ٿر ڪڍي ٿو وڃي؟ نه وري ڪوئي يالو مان مارئي اغوا ڪري ٿو سگهي. هوءَ اڃا ته گهڙو پري رهي آهي، جو تمار ٿي چلڪن وارو آهي.

● ياسر عرفات مان اتساهه وٺڻ وارا! ڇا تو ڪڏهن يروشلم جي تاريخ پڙهي آهي؟

● اڄ هڪ دفنائِي آينءَ، سياڻي ٻيو دفنائِي ايندو، پرينهن تيون، هن

ڌرتيءَ جو پڻ ڀرڻو نه آهي.

● ڇا مجاز حقيقت جي ڀل آهي. مجاز ته اهو درياھ آهي، جنهن ڪيئي پليون لوڙهي ڇڏيون آهن.

● مجاز هر حقيقت کان وڌيڪ خوبصورت آهي.

● ڪاش! مجاز کي پائيندگي ملي سگهي! ڪاش گلاب ٽٽي وري نه

مرجھائجي!

● فنا کي ڇڏ سونھن آهي سا بقا کي ڪٿي! اها ته الوڻي، اڻ سڃاڻي

آهي، ان ۾ اجائي اڪارڻي ڏيکھ آهي، خالي ڀيلي پٽاڙ آهي.

● رات مون لاءِ ڀلي کان ڀلي مَس ڪپڙي آهي. مان ۽ چنڊ ساڳي

اوجھي وٽ وڌيارڻي آھيون.

● اي خوبصورت ولا! تون انهيءَ وٽ تي چڙهي رهي آھين، جو ساڻو نه

رهيو آهي.

● ايتري خوبصورت! ڪن فيڪون وقت تون ايتري خوبصورت ته نه

هئين!

● اي ازلي حقيقت! جي تون هن عورت جيتري خوبصورت آھين ته تون

مون کان جدا ڇو ٿي هئين؟

● ڇا چنڊ ڪوئي گل آهي؟ ان ۾ تنهنجي سگند آهي.

● خوبصورت گل چيو، ”تون مون کي ٿاريءَ تان پٽين نه ٿو؟ مان

تنهنجن آڱرين لاءِ آٽو آهيان.“ مون گل کي چيو: ”منهنجون آڱريون به تولا

آتيون آهن، پر مان توکي چئن نه ٿو چاهيان، تون ٿاريءَ تي خوبصورت ٿو

لڳين.“

● ڪيئن چئجي ڪيتريون صديون تنهنجون اکيون مون ڏانهن ڏسي

رهيون هيون! مون رڳو توکي هڪ ڀيرو ڏٺو ۽ ڪنڌ جهڪائي ڳالهائيندو

رهيس.

● مون يسوع کي چيو: ”تو کي مصلوب ٿئي ته ٻه هزار سال ٿيا، تو

واري صليب اڃا ڀڳي نه آهي؟“

● قراءۃ العين طاهره! جڏهن جلاد توکي گهٽو ٿي ڏٺو تڏهن به خدا

يُحِبُّ الْجَمَالَ هِيُو؟

● ڇا تون ڄاڻڻ چاهين ٿو ته خدا ڇو آهي ۽ ڇا آهي؟ مهڙو خوبصورت مڪڙو هٿن ۾ جهلي اهو سوال ڪيئن ٿو پڇين؟

● مون ته ڪمري کي اندران بند ڪري ڇڏيو آهي. تون بار بار ڪيئن ٿي هلي اچين؟ ڇا تون منهنجي شاعري آهين؟ منهنجي ’مون‘ جو حصو آهين؟

● ميري ماجدلين يسوع جي پيرن وٽ ويٺي هئي ۽ هن جا ڊگها وار ڌرتيءَ تي ڪري رهيا ها. اوچتو صليب تان رت ڦڙا هن جي ڳلن تي چڪيا ۽ هن جي ڳوڙهن سان گڏ ڪري، مٽيءَ ۾ سمائجي ويا. مان جو اڄ به ٻنهي کي ڏسي رهيو آهيان، سوچي رهيو آهيان ته واقعي رت ڦڙا ڳوڙهن کان وڌيڪ مقدس ها؟

● مان توکي اکين ۾ ڏسي نه ٿو سگهان! انهن ۾ ته ڪيئي صديون آهن جي مون کي سمنڊ جي واريءَ وانگر ٺوڙهي وڃن ٿيون.
● بوليئير! گناه واقعي گل جيترو خوبصورت هوندو آهي، پر ان ۾ خوشبو نه ٿيندي آهي.

● غالب! تون واقعي ’گلشن-نافریده‘ جي عندليب آهين، پر اهو گلشن اڃا تائين ته پيدا نه ٿيو آهي؟
● ائفرو ڊائشي! تون ان وقت منهنجيءَ زندگيءَ ۾ ڇو نه آئين، جڏهن مان آپالو هوس؟

● ڇا تون ۽ مان اڳي بئيترس ۽ ڊانتي ته نه هياسين؟ تون منهنجي زندگيءَ جي جهنم ۾ ڇو آئي آهين؟

● ”شاخ-نبات“ حافظ چيو: ”تون منهنجي هر غزل کان وڌيڪ پياري آهين، تنهنجا چپ ڪنهن به غزل جي مطلع کان وڌيڪ شيرين خوبصورت ۽ مترنم آهن.“

● مون ننڊ مان اک پٽي، کڙڪيءَ مان جهونجهڪڙي جون رڳون ڏٺيون ۽ خدا جو ٿورو مڃيو ته مون کي هڪ ڏينهن ٻيو به ڏنو آڻائين. انهيءَ جو امڪان به هو ته مان اک ٿي نه پٽيان ها ۽ ابدي ننڊ ۾ مليو وڃان ها.

جنهن ۾ ڪنهن نه ڪنهن وقت ويٺو آهيان.

مون خدا جو ٿورو مڃيو ته هن مون کي هڪ ڀيرو ڀرھ جا پڪي ٻيھر ڏيکاريا آهن جي آسمان ۾ اڏري رهيا آهن يا اڃا وٿن ۾ چون چون ڪري رهيا آهن يا منهنجيءَ بالڪنيءَ جي ٻاهران رکيل ٺڪر جي پاٽ مان پاڻي پي رهيا آهن ۽ چوڳو چڳي رهيا آهن (منهنجيءَ زندگيءَ ۾ سڀ کان چڱو ڪم اهو آهي ته رات جو مان انهيءَ پاٽ ۾ پاڻي ۽ چوڳو وجهي سمهندو آهيان. انهيءَ آس سان ته ڀرھ جو آئي ان تي پڪيڙن جو ميڙا ڪو ڏسندس)

مون خدا جو ٿورو مڃيو ته هن وري مون کي صبح ۽ شام جي شفق مان سورج مڪيءَ ڇڻڻ جو وجهو ڏنو آهي.

مون خدا جو ٿورو مڃيو ته سانوڻ جي مند آهي، ممڪن آهي ته ڪاريون گهٽائون اُڀري اچن ۽ مان انهن جي موسلا ڌار مينهن ۾ وري وهنجي سگهان. اوچتو منهنجيءَ دريءَ مان ڪو پوپٽ اڏري آيو. مون ان جو آڌرڀاءُ ڪري ان کان پڇيو ته ڇا هن جو پيغام آندو آهي، جنهنجا رنگ تو وانگر خوبصورت آهن ۽ جنهن کي ڀرن کان پڪڙي، خدا منهنجي هٿ ۾ ڏنو آهي ۽ ان جي ڀرن جي سلامتيءَ لاءِ منهنجا هٿ ذميدار آهن.

مون خدا جو ٿورو مڃيو ته مون کي هر سنساري پنڌن کان آڄو ڪري، هڪ ٻي ڪرتڪار ڏني اٿائين ته ڪويتا لکان ۽ ائين لکان جو ان مان منهنجيءَ جوانيءَ يا پيريءَ جو پتو نه پوي. پر مون اڃا تائين هن جو هڪ ٿورو به نه لائو آهي. مون اڃا تائين اهڙي ڪويتا نه لکي آهي، جنهن ۾ هن جي اهڙي عبادت هجي، جا روز سچ، تارا ۽ ڪتيون ڪن ٿا. مون اڃا تائين اهڙي ڪويتا نه لکي آهي، جا پکين جي گيتن ۾ آهي. جي عبادت کانسواءِ ڪجهه نه آهن.

اي خدا! تون مون کي اڃا ڪجهه ڏينهن ڏي ته مان تنهنجو ٿورو لاهيان. مان گيت ائين ڳايان، جو انهن جي اڳيان هر عبادت جهڪي لڳي.

اي خدا! مان تنهنجو پوءِ به هڪ ٿورو به لاهي نه سگهندس، تون ته اڪٽ پندار آهين، منهنجيءَ جهول ۾ ڪٿا آهن گهڻا؟ مان توکي ڇا آڇي سگهندس، مان توکي ڇا آڇي سگهندس؟

- نتشي! ڇا تون زردشت کي سمجهيو به هو يا هن جي پيغام کي توڙي مروڙي پيش ڪيو هو. جيئن اڳتي هلي اهو ڪيئي نازي پيدا ڪري؟
- تون چنڊ جو گتر ۾ پاڇو هڻين؟ توکي ڏسي مون پڇتايو آهي؟
- اي وديايتي! تو اهڙي ماڪيءَ جي مک ڏئي هئي جا گل کي نه سمجهي ان ڏانهن اڏري وئي هجي؟
- تاريخ جي نديءَ ۾ ترندي مون سان ڪيترائي تيراڪ (تارون) مليا آهن. جي ٽپي ڏئي ٻي پار وڃي نڪتا آهن.
- ڇا هي منهنجي وات ۾ مانيءَ گرهه پويون گرهه ته نه آهي!
- اي آڱ جي دريا جي مصنف! تنهنجي ڪتاب جو نالو بي معنيٰ ٿي چڪو آهي. ڏس ايران جي نار ۾ پيٽرول جا هزارين ٽن وهي رهيا آهن!
- ”مير درد!“ مون پڇيو: ”هي سڀ ڪيڏانهن ويا؟ ڇا اسان کي به ساڳي راه تي هلڻو آهي يا تنهنجي منهنجي راه الڳ آهي.“
- ”ٻلي شاهه! دنيا ڏوندي جا طالب، واقعي ڪٿا آهن!“
- ”اڄ ته تون مان پنهنجي الڳ دنيا وسايون.“
- ”ماڊول لال حسين! تنهنجي نالي تان سِرُ صدقي. شال تون جڳا جڳ جيئين!“
- ”ميان مير! اتي ته دارا کي گولي لهن! هو ڪيڏانهن گم ٿي ويو آهي؟“
- تنهنجو شڪر آهي منهنجا رب! اڄ مون کي اڌ ماني ۽ پورو ڪتاب نصيب ٿيو آهي.
- ٻڌ! تو مون کي ڪهڙو دڳ ڏنو هو؟ مان ان وقت انهن جي پٺيان بيٺل هوس، جنهن وقت ڪنهن کي بيمار ڏسي، تو ۾ ڪهل اڀري هئي. ٻڌايو ڏسي توکي ٻاجه آئي هئي ۽ ماڻهوءَ جو مرتبو ڏسي، تنهنجو جيون مان موڙ ڪڍي ويو هو. ائين ڇو ٿيو ته انهن ساڳين ڳالهين منهنجو جيون ۾ موڙ وڌايو؟
- يا خدا! مون کي نانگ کان ڏنگاءَ.
- ڪنهن همعصر سان نه ملاءَ.
- اي ذوق! تو چيو آهي:
- اي زوق ڪسي همدرد - ديرينه ڪا ملنا،
- بهر ۾ ملاقات - مسيحا و خصر سه.

اُڀر جيڪڏهن ڪنهن جا مسيحا ۽ خضر ئي فقط همدم - ديرين
هجن ته پوءِ؟

● ماڻهو يا برا آهن يا چڱا آهن، وڃ ٿو ڪوبه نه آهي ۽ جي ڪوئي
وڃڻو آهي ته ان جهڙو برو ڪوئي نه آهي.
● ”اڙي! هي ته مون سان پڙهيو آهي. هي ايترو مٿي ڪيئن پهتو
آهي.“

”احمق! ڪي هنومان وانگر ٻاهران باندرسٺا جو حصو لڳندا آهن، پر
هڪ ئي چلانگ سان نانگا پرڻت تريءَ تي ڪشي ويندا آهن.“
● ”تو کي ننڍڙو ٻار ڏيان يا رابيل جو گل ڏيان؟“
”جيڪي به ڏين، مون لاءِ ٻئي هڪجهڙا آهن.“
● ٻاهران رڍ جي ڪل پاتي اٿي! بگهڙ، تون رڍ جون اکيون ڪٿان
آڻيندين؟

● جي تو ماڻهو اکين مان نه سڃاتو، ته هن کي ڪڏهن به سڃاڻي نه
سگهندين.
● ائين ته نه آهي ته يسوع جي رات جي پوئين، مانيءَ ۾ مان به
شريڪ هوس؟

● ڊچ انهيءَ وقت کان جڏهن تون به جانده ۾ پيسين؟
● تون، تقدير کي نه ٿو مڃين، تقدير جا تنهنجي پٺيان ترار آبي
ڪري بيٺي آهي!

● تو سمجهيو آهي ته تو خدا جي رسيءَ کي مضبوطيءَ سان جهليو
آهي! تنهنجو هٿ ته ڦاسيءَ جي ڦندي ۾ آهي جو تنهنجي ڳچيءَ ۾ پيو آهي.
● تون تقدير کان بچي ويندين، تون ايڏو ڏاهو آهين!
● ڪوئي سڪي وانگر ڪڙڪي رهيو آهين، مون کي تنهنجيءَ ڪل تي
ويسام نه ٿو ويهي!

● ڇا انڌي ڪوهه ۾ به شفق جو پاڇو پوندو آهي؟ توکي ٻي هنڌ سج
لهندو نظر نه ٿو اچي؟

● ”ٿر جي گتي سؤ چوٿون ڪاٺي“، ڪيڏين صدين جي تجربي ان
پهاڪي کي ٺاهيو آهي! پهاڪو ساهتيه ۾ سوچ ۽ سچ جو سنگم آهي.

- چڱو جو مارڪس لنڊن ۾ پوريل آهي، جي هو ماسڪو ۾ پوريل هجي ها ته هن جي ڪفن کي سائيريا جلاوطن ڪن ها!
- يا خدا! تون ڪيترا رنگا رنگ گل منهنجي جهوليءَ ۾ ڦٽي ڪندو رهيو آهين! هاڻي ته منهنجي جهوليءَ ۾ جاءِ به نه رهي آهي!
- هر خوبصورت چهره تي تنهنجو گمان ٿئي ٿو، تون ته وحدت الوجود وانگر ڦهلجي چڪي آهين!
- ڪنڊڙيءَ جا شاعر فقير بهترين انسان ها. تو کي انهن کان بهتر بيا ڪهڙا انسان گهرجن؟
- مون تنهنجي شاخ مان موتني جا گل پٽڻ ٿي چاهيا پر پوءِ هٿ روڪي ڇڏيو. تنهنجيءَ شاخ تي موتيو ڪهڙو نه چڱو ٿي لڳو!
- اي خدا! ايتريون خوبصورت اکيون ته تو نرگس جي گل کي به نه ڏٺيون آهن، پر نرگس جو گل ته اندوڙ آهي، ان جي هنن اکين سان ڪهڙي پيٽ ٿي سگهي ٿي!
- خمينيءَ جي دؤر ۾ شيراز ڏسي مون کان وسري ويو ته مون حافظ پڙهيو آهي. ڇا ايران جو انقلاب اهو آهي؟
- هر انقلاب مان سڀ کان وڌيڪ نقصان شاعر، اديب ۽ آرٽسٽ جو ٿيندو آهي.
- مون مانيءَ ۽ بهزاد کي سڏي چيو:
- ”منهنجي ڪڍ اچو! مان اوهان کي اهڙي تصوير ڏيکاريان جا اوهان جي خواب خيال ۾ نه آئي هجي! اها تصوير آهي ته انسان جي پراڻ جو ساڳيو مصور آهي، جنهن چنڊ کي ٺاهيو آهي.“
- اي وڻ! تون وڻ کي ڪيڏو نه وڪوڙي وئي آهي، هاڻ ته ان جا پن به نظر نٿا اچن!
- اڄ ته ڪوراڙ تي جهولو جهوليون! وڻ جي ناريءَ وانگر لڳي رهي آهي!
- تو مون کي ايڏي زندگي اچي آهي جو موت کان وڌيڪ چڻ ڏئي ڇڏي آهي.
- تنهنجون اکيون ڏسي، مون کي ائين محسوس ٿيو ته مون شراب

نوشي اڃا نه ڇڏي آهي.

● نانگ وارو وير ته فقط انسان رکندا آهن، نانگ ته نالي ۾ خوار

آهي.

● مٿان منهنجا ڪتاب سنڌالاجيءَ جي قبرستان ۾ پورين!

● منهنجيءَ دل ۾ ايترو پيار آهي جو اُن ۾ ساڙ جي لاءِ ڪاٺي جاءِ نه

آهي.

● مان تنهنجي ياريءَ ۾ ٻيهر اڃان! تو پنهنجو چار ڏٺو آهي؟ هنڌان

هنڌان ڦاٽو پيو آهي.

● مون تو ڏي ڏسي سوچيو: ”خدا مون ڏانهن آڌ- تڙيل رابيل جو

تحفو موڪليو آهي.“

● مير! توکان ته غزال وحشت ڪندا ها! مون کي ته خوبصورت اکين

واريون هرڻيون اڃا تائين ڳولي ٿيون لهن.

● هي دور- جديد، جنهن مان الحاد جا آلا اڀري رهيا آهن! مان خدا

جي باري ۾ لکي ڇڻ گناهه ڪري رهيو آهيان!

● ميان! مان باغي آهيان، انقلابي نه آهيان. انقلابي ته سڀ ڪوڙا

نڪتا.

● لينن کان زردشت چڱو هو. هن جي آڱ ٻاهر ته ٻرندي هئي، لينن

جي آڱ ته ماڻهوءَ جي من کي وڪوڙي وئي هئي.

● دنيا ڪيڏي ڦري وئي آهي؟

رڳو تون لاتونءَ وانگر ٽڪ ٻڌي بيٺو آهين؟

● مان تنهنجي هڪ مُرڪ جو ٿورو لاهي نه ٿو سگهان، تون جا

ڪائنات جهڙي خوبصورت آهين.

● ائين ته نه ڏس! مون کي جڳ جڳا نتر کان پري ته نه اچن!

● هُن نگاهه جي رسي ڪيڏي نه ڊگهي آهي! ڇڻ صديون مون کي

پاڻ ڏانهن ڇڪي رهيون آهن!

● جيئن سمندر جو شور ڪوڏ ۾ ٻرندو آهي، ائين تون منهنجي هانوَ

۾ هري رهي آهين.

● تو سرءُ ۾ پوپٽ نراس نيندي ڏٺا آهن؟ جي نه، ته تنهنجو ۽ انهن

جو خدا ساڳيو نه آهي.

- تون ته روپس پيڙي سان گڏ دفنايو ويو هئين! تون ڪٿان آئين؟
- سنڌي ادب اسرافيل جي صورت تي آئي ته آئي، في الحال ته ان جي نبض بيهجي وئي آهي.
- 'واھ جو تون ان؟' جيڪڏهن انءِ ائين چوان ته تون انڪي وحدانيت جو اظهار سمجهيندڙ!

● چنڊ کي ڏسي مون کي تنهنجي ياد چوڻي اچي ۽ توکي ڏسي چنڊ ياد چوڻو اچي؟ ڇا تون استعارو آهين يا چنڊ استعارو آهي؟

● تو منهنجي مخالفت ڪئي، خدا منهنجي مدافعت ڪئي، هاڻي نتيجو ڏس!

● تون منهنجي ندا ڪري، ان ڪن ڏانهن ڌڪجي رهيو آهين، جنهن ۾ ڪيئي ٻڌي ويا.

● تون جنهن ڌرتيءَ کي مون سان ٽڪرائي رهيو آهين، ڏسجانءِ مٿان اها ڇيهون ڇيهون نه ٿي وڃي!

● ڪنهن ڪنهن انسان جي ارادي ۽ مشيت - ايزديءَ ۾ ڪوئي فرق نه هوندو آهي.

● موت مون تي فتح پائيندو يا مان موت تي فتح پائيندس. اهو ته اڃا ڏسو آهي.

● جي تون واقعي ازلي ۽ ابدي آهين، ته هي وچ تي ڇا آهي؟

● مهدي جونپوري! شاهه بلاول ته هڪ پيرو گهاٽي ۾ پيڙايو ويو هو، تون اڃا تائين پيڙجي رهيو آهين!

● سرمد! مون سارو ٿٽو ڳوليو، مونکي تنهنجو محبوب ڪٿي نظر نه آيو! ها، مون تنهنجو روح گهٽين ۾ گهمندي ڏٺو، جو هن جي تلاش ۾ سرگردان ٿي لڳو.

● سرمد! جڏهن تو جلاد جي تلوار هيٺان خواب - عدم لاءِ اک ٻوٽي ته تو انهيءَ خواب ۾ ڇا ڏٺو؟

● ڪنهن سبزيءَ واري کان پڇيو، ”ڇا هي شيخ اياز آهي؟“ سبزيءَ واري ڪنڌ ڌوٽي ڇيو: ”هاڻو تو هن جا فوتا رسالن ۾ ڏنا نه آهن ڇا؟“ پوءِ

هن مان ڏاڍو منجهي پيس. نيٺ هن کي چيو ”مان؟ مان؟ مان نه ڄاڻان.“ بس اهو معلوم آهي ته توکان سبزي وٺڻ آيو آهيان. شيخ اياز، جنهن جو نونو ڏٺو آهي، منهنجي ڪمري ۾ شعر لکي رهيو آهي.“

● هيءُ ڪٿي جتي مان لکي رهيو آهيان، ساريءَ ڪائنات کان وڌي آهي، تو منهنجا نظر ڏنا آهن، جن جو مان پروردگار آهيان ۽ جن ۾ مون ائين ساهه ڦوڪيو آهي، جيئن شينهن نئين ڄاول پجي ۾ ڦوڪيندو آهي.

● ڪوهڪن! مان توکان وارو ٿو وٺان، ڇڏ ته هاڻي اها ڪير جي ندي مان ٽاڪيان؟

● منهنجو هر نظر چاهه-تخشب آهي، جنهن مان روز چند اُڀري رهيو آهي. منهنجيءَ شاعريءَ کان وڌي ڪرامت ڪهڙي ڏسڻ ٿو چاهين؟

● خدا مون کي چيو ته پنهنجو اعمال نامو پاڻ لک! ڪراما ڪاتين لکي لکي ٿڪجي پيا آهن.

● گهڻا سان گهوڙي تي پيل هجي رهيو آهي، ڪهڙي چند جي تلاش ۾؟

● هو ننڍو ڪڪر، وڏي ڪڪر سان بهان وانگر وڃي رهيو آهي!

● سائونڊ جون بوندون توکي ڳولي رهيون آهن، تون مٽيءَ جي ايترن تنهن هيٺان آهين جو پهچي نه ٿيون سگهن!

● محبت اهو گل آهي، جو ڇڻي پهر نه ڦٽندو آهي.

● تنهنجي خوشبو ڦرني جي اچي گل وانگر آهي، ڪيتري نه تيز، ڪيتري نه مدهوش ڪندڙ!

● مون توڏانهن غور سان ڏسي چيو: ”هي گل پتيا وڃن ته تولا ڇڳو آهي ڇڻي ويندا ته توکي ڇا ملندو؟“ تو مَر ڪندي ورائيو: ”ها پر ڏسجانءِ، توکي ڪوئي ڪندو نه ڇڻي وڃي“ ۽ اڄ تائين مون کي انهن جو ڪندو چڱي رهيو آهي جو خوشبوءِ کان وڌيڪ جڻاڌار آهي.

● هي لاش ته الاجي ڪنهن جو آهي! تون جنهن کي ڳولي رهيو آهين، اهو ته تنهنجي پٺيان بيٺو آهي ۽ توتي مرڪي رهيو آهي!

● ليلائون ڪيئي، تون پهرين مجنون ۽ وانگر ديوانو ٿي ته سهين!

● غالب! جي تون ولي هجين ها ته ڪهڙا ڦاڙها مري پون ها! تنهنجي باري ۾ باده خوريءَ کانسواءِ سوچي به نه ٿا سگهون! تنهنجي ولايت ته اِهاڻي آهي.

● مومن! منهنجو به آخري وقت آهي پر عشق-بتان مان بيزار نه ٿيو اهيان.

● ڏهريا! تو پنهنجي باري ۾ ڪڏهن هي سوال پڇيو آهي ته، ”هن زندگيءَ کان اڳتي مان ڇا ڪندس؟“

● موت جون اڪيون فرينچ انقلاب وانگر ڳاڙهيون نه آهن، ميري ائٽونيت وانگر نيريون آهن.

● اي نيريءَ چٽيءَ وارا! تنهنجي چٽيءَ کي مان ٿاڪا ڏيان؟ ان مان مينهن وهي رهيو آهي.

● هن چيو: ”ئون پيار ڪر ته توکي نئين جواني ملي“ مون جواب ڏنو: ”ههڙي پياري پيري گنواڻي مان نئين جواني پاڻي ڇا ڪندس؟“

● آخر گهڻا گل پتيدين؟ تنهنجي جهولي ته پرڃي وئي آهي، دل نه ٿي پرڃي!

● هن ڪائنات ۾ جي تنهنجي مُرڪ امر نه آهي ته ڪا شيءِ امر نه آهي.

● موناليزا! توکي مُرڪندو ڏسي ها، ته ليونارڊو ڊوانچيءَ تي ڪاوڙجي ها.

● اوه! هوءِ گلابي خوشبو، جنهن جي هوا ۾ مسرت هوندي هئي!

● ”اڪيون به مُرڪنديون آهن ڇا؟“

”دراصل مُرڪ ٿيندي ئي اڪين ۾ آهي.“

● تنهنجي مُرڪ جڏهن دستر خوان تي پئي ته کاڌي جو سواد وڌي

ويو.

● قراة العين طاهره عبدالباب کي اڪين ۾ ڏسي نه سگهي. هن جي

پيرن کي ڏٺائين ۽ سوچيائين، ”ڪاش! هنجي جتي منهنجي ڪل مان سبي وڃي ها!“

● بي آب و گياه دشت سوس ڏسي، حلاج بن منصور چيو: منهنجي

- اندر ۾ به هڪ دشت- سوس آهي، تون ڪڏهن ٿو بارش وانگر اچين.“
- ڇا ميان مير وانگر مان پنهنجون ڪرامتون بيان ڪيان ته مون کي ڪوئي ڏاراشڪوه ملندو؟
- مان تنهنجو ٿورائتو آهيان، منهنجا خدا! وري ڀرم جا پڪي چون چون ڪن ٿا.
- هيءَ رات به ننڊ ۾ گذري وئي ۽ هڪ نئون صبح ڏيکاري ٿو، اي اٺلي حقيقت! تنهنجي مهرباني!
- اي ڪراچيءَ جي آمدورفت ۾ ڪرچيون ڪرچيون ٿي ويل رات، ڇا مون کي سنڌ جي آئيني جهڙي خاموشي وري نه ملندي؟
- تنهنجو فون تي آواز آيو يا آسمان تي انڊلٽ نڪتي.
- ايترا لمبا وار ته گهٽائڻ کي به نه هوندا!
- اي حسن! مون توکي جهڙندو ڏٺو آهي، پر جيترو وقت تون ترو تازو آهين، اوترو وقت بُت پرستي اڀاريندو رهيو آهين.
- اردو شاعر ۽ بوب کي بُت چو چوند آهين ۽ سنڌي وري بدن کي بُت چو چوند آهين؟
- اي ڪاريون اڪيون! مون تي اڃا تائين پونرن وانگر جوڻيون پونديون وڌو، مان ته مرجھائجي چڪو آهيان!
- ڇا تنهنجي ڪاوڙ ۾ ڪو وڙ آهي؟ مان سڄي سڀا سمجھي سگهان نه تنهنجي هر وڪ کي ويجهائي سگهان!
- تون جو جبل پاڙئون پٽي ٿو اڇلائين، پنهنجي پاڻ ۾ ته ڪنول جي ڪوئيءَ کان به نرم آهين!
- گد بندھجي پاڇي ڏي ڏسي سوچيو: جي مونکي گولي لڳي ته هن کي به ضرور لڳندي. هي مون کان ڌار ته نه آهي!
- غالب! ڇا دنيا بازيچڻ اڻال آهي؟ ڇا اسان لفظ ۾ ان ڪاٺي وانگر آهي، جنهن تي ٻار موزي چڙهي اچي؟
- ورهيه ۾ نون ڪپڙو پري ٿيڻ، اها وردي لاهي هاريءَ وانگر ڪٽاهي ڏيکارڻ جيڪو ڪم ڪري ٿو.
- حال ڪهڙي ڪهڙي ڏس ۾ آهي سو ٿو ته تنهنجي موت سي نوکي

اڪوبه ڪن سٺيوت ملي آهي ۽ هزارين پڪي چرڪ پري هوا ۾ اڏاميا آهن؟
 • مسولنيءَ جي بربچي کي پٺيان ڇهڪ ڏئي ڏس ته توکي ڪنهن به
 مزدور کان مختلف نظر نه ايندي!

• ڪروڙين هٿلر ملي هڪ اٺن اسٽائن پيدا ڪري نه ٿا سگهن.
 • موت اهو ڏاڙيل آهي جو توکي ڏاڙ ڏاڙ ڪرڻ جو وجهه به نه
 ڏيندو.

• ماڻهوءَ جي پٽ ڪوليءَ وانگر آهي جا بندوق ۾ واپس اچي نه
 سگهندي.

• ماڻهوءَ جي ٻچي مان هوس وڃي ته هو پڪي نه ٿي پوي!
 • لينن گراڊ کان فنلئنڊ ڏانهن ويندي، مان ۽ لينا لانچ جي ڪاٺوتر
 تي ويٺا هياسين ۽ ڪئويٽر جون سنڊ وچون کائي ۽ روسي شئمپين پي رهيا
 هئاسين. اوچتو لينا سرگوشيءَ ۾ پڇيو:

”تون روسي انقلاب جي باري ۾ ڇا ٿو ڀاڻين؟“

مون جواب ڏنو: ”منهنجي دل ٿي چوي ته جيئن هي انقلاب آيو هو،
 ائين ئي تخريب ۽ تباهيءَ ۾ ان جو انت ٿيندو؟“
 ”ڇا تون به راسپيوٽين وانگر آهين؟“ لينا آهستي پڇيو: ”ڪجهه
 ڪجهه“ مون جواب ڏنو، ”مستقبل مون تي به هن وانگر پاڇاوان وجهندو
 آهي.“

لينا هيڏانهن هوڏانهن ڏٺو ته ڪوئي ٻڌي نه نه رهيو آهي.

• هي ڊان اخبار ۾ فوتو ڏٺو؟ ميڪسيڪو جي اڳين پريزيڊنٽ
 ائنٿونيو ريگا (Antonio Leriga) کي ٻه سپاهي جيل ڏانهن اماڻي رهيا آهن جو
 ته هن کي آمريڪي عدالت 40 سال ٽيپ ڏني آهي. هو جو ديومالائي پڪيءَ گرز
 وانگر ٻڌبو هو. ڏس ته ڪئن نه مينهن ۾ پيگل چوڙي وانگر وڃي رهيو آهي!
 • يا خدا! مون هيءَ رات تنهنجي سيرد ڪئي آهي. صبح سان اٿارين
 يا نه اٿارين، تون وس وارو آهين؟

• ايتريءَ حد تائين ڪنهن سان گستاخ نه ٿي جو اها حد اورانگهي
 نه سگهين.

• ڀائٽي، دوستي سڀ نيڪ، گستاخي جنگي نه آهي.

● مان اوهان سڀني کي هڪ لفظ ’محبوبه‘ جي آغوش ۾ سمائي سگهان ٿو، جيتوڻيڪ هر ڪنهن جو خدو خال جدا جدا آهي، هر ڪنهن جي خوشبو جدا جدا آهي.

● مون هن کي ڪيئي سال پوءِ ڏسي سوچيو: ”ڇا اسان اهي انسان آهيون جي ڪيئي سال اڳ سمنڊ جي ڪوهيڙي ۾ ڇميون ڏئي رهيا هياسون؟ يا انهن کي سمنڊ لوڙهي ويو ۽ اسان ٻيا به انسان آهيون، جي هڪٻئي کي ڏسي ڪاڻي چڪ محسوس نه ٿا ڪيون؟“

● ”ڇا توکي اڳين زندگيءَ جي گهاٽي ڪوهيڙي ۾ ڪجهه نظر اچي ٿو؟ ڏس ته سهين؟“

● ڇا اهو صحيح آهي ته موت ڪونه آهي، رڳو زندگي آهي؟

● هن مون کي هڪ ڪتاب ڏئي چيو: ”هي هر مرض جو نسخو آهي.“ ان تي مون هن کي چيو، ”پر جي سڀني مرضن کان وڏو مرض اهو ڪتاب هجي ته پوءِ ڇا ڪيان؟“

● ڪن! تون جو ڪانڌين جي ڪلهن تي بار آهن. هي سون چاندي سڀ ڪن! ائين ڪت تي اڪيون ٻوٽي ڇو پيو آهن؟ ڏسي به نه ٿو سگهين ته مون ڇا ڪٺو ڪيو آهي!

● مان توکي پڪيءَ وارا پَر آڇيان ٿو. ڦٽي ڪرا اهو سارو بار. اهو سرو سامان، اها زر و سيم، اهو مال و منال!

● اي خدا جا بنڊا! جي ٽنهنجو جيب خالي آهي، ته غيب ته توسان گذ آهي.

● منهنجون ”جوڙيون ڪوليندين ته توکي رڳو نوٽ ملندا، ڇاپيل نه، هٿ سان لکيل نوٽ!“

● انسانيت جي ته جوڙي کي ٽي جوڙ آهن - پيار جو، سهڻ جو ۽ سِر - سڪتا جو، ان کي ڪوئي ٽوڙي نه ٿو سگهي.

● اٽلا ڪيڏي پل ڪيئن؟ عيسيٰ جي ڪي عمر وڃايم؟ ٻڌا! پوئين ڪهڙيءَ گهٽتاءِ پائڊ به ڪٿا ڪبا اٿي؟

● سڄي عمر مراديءَ ۾ نوٽ ڪٿا ڪيا آهن، هن ماس جي

● منهنجو توسان پيار ٿي ويو آهي ته تون چنڊ ستارا آهين، هونءَ ته تون ڪج ڪوڏيون به نه آهين.

● عورت جي وڏي ۽ وڏي خوبصورتِي هن جي سڃاڻي آهي.

● ڇا هيروشيما جي بمباريءَ جي زد ۾ آيل عورت سان محبت نه ٿي ڪري سگهجي؟

● ڇا سونهن رڳو ڇمڙيءَ جي آهي؟ ڇا تون ان کان سواءِ ڪجهه نه آهين؟

● ڇا جي مون کي اڪيون نه هجن ها ته تنهنجو آواز ڪافي نه هو؟ اهو وساري ڇڏ ته نڪ نقشي کانسواءِ انسان وڻي نه ٿو سگهي.

● چنڊ جي عمر به ته تو وانگر تنهائي ۾ گذري آهي، پوءِ گل-مهر جڏهن تڙي پوندا آهن ته هن کي ڪيترو نه وڻندا آهن؟

● مون کي توسان ڳالهائيندي ڪڏهن ائين محسوس ٿيو آهي ته مان ڪونه آهيان، رڳو تون آهين. تون جا مون مان ڳالهائي رهي آهين، جيئن سانوڻ جي رت ڪوئل مان ڳالهائيندي آهي ۽ گهٽائڻ ۾ سماجي ويندي آهي.

● توکي خبر آهي ته لينن ان ڏينهن مري چڪو هو، جڏهن هن اشارو ڏنو هو ته زار ۽ هن جي پوري خاندان کي ماريو وڃي ۽ هن جو انقلاب به هن سان گڏ مري چڪو هو؟

● اجايا ڪنڀ نه ڪوهه! به ڏار ڪڇي ويا ته ڇا، سارو آسمان ته بيو آهي!

● جنهن سان به جيترو به توکي پيار هجي، اوترو ان سان اظهار نه ڪر.

● تون نه آئينءَ ته مون کي شاهه حسين جي سؤلي ۽ سڌي سٽ ياد آئي؛

”مجي وانگيان مٿن پئي تڙقان.“

واعدي فراموش! ڇا تون اها ڪيفيت سمجهي سگهين ٿي؟

● اي موت! تون مون تي ڪيترو نه مهربان آهين! تون درجي وڻي کولي ڏسين ٿو ته هي لکڻ ۾ مصروف آهي ۽ پوءِ دٻي پير موٽي وڃين ٿو، جيئن منهنجو ڌيان توڏانهن نه ڇڪجي. پر تون اهو نه ڀل ته مون کي ياد

آهي ته مون مهمان کي ملاقات لاءِ ڪافي ترسايو آهي. پر مان ڇا ڪيان. هي صفحو اڃا پورو نه ٿيو آهي!

● آسمان تو ۾ غارون آهن، جن ۾ منهنجو آواز گم ٿي وڃي ٿو ۽ ٻي پار پهچي ايڏي پڙاڏي سان گونجي ٿو، جو پڙاڏي جي پڙاڏي جو پڙاڏو ڪنهن کي نٿو ڪرڻ نه ٿو ڏئي ۽ ڪروبي پاسا ورائي سوچي رهيا آهن ته خدا ڪنهن ڪنهن انسان کي رڳو آواز ڇو بڻايو آهي؟

● ڇا ۽ جنبي گهوڙي سوار اڃا تائين گهوڙو جهلي بيٺو آهي؟ ان کي ڇو ته ڪجهه وقت کان پوءِ موٽي اچي، مان اڃا سفر لاءِ تيار نه آهيان.

● ازل کان منهنجي درگاهه تي ڌمال وڃي رهي آهي، رڳو تون نه ٻڌي آهي!

● تون پڇين ٿو ته، 'خدا ڇا آهي؟' ۽ مان پڇان ٿو ته، 'خدا ڇا نه آهي؟' ٿي سگهي ٿو ته اسان ٻئي ساڳيا سوال پڇندا هجن، ٿي سگهي ٿو ته اهي به الڳ سوال هجن.

● زندگيءَ جو چيچڙو الائي ڪيتروين صديون ڪنهن بلاول جو انتظار ڪندو آهي!

● هن هرڻ جي ٻوٽ کي ائين چميو ڇڻ هن جو پيارو نئون جنم وٺي آيو هو.

● پينرڪي جي ويرا آهي، فلٽ جي دريءَ مان ڪويل جي ڪوڪ اچي رهي آهي، ڇڻ ڇڻي رهي آهي، "اٿي تنهنجيءَ شاعري جو وقت آهي."

● ايترو ساجهر ٽرئفڪ جو ڪيترو نه شور آهي! شهر ۾ سڀ بيت قوت لاءِ ڀڄ ڊوڙ ۾ آهن. ڇا هو، اهو سمجهن ٿا ته انسان رڳو پيٽ نه آهي، ٻيو ڪجهه به آهي!

● فلم ائڪٽر نصيراندين شاهه هڪ فلم ۾ چيو هو: "انسان رڳو پيٽ ۽ ڪجهه پيٽ جي ميان آهي."

● فلمي مسودي جي ليکڪ کي الائي اهو ڇو نه سنجي آيو هو ته "انسان مٿو به آهي ۽ ڪجهه مٿي جي مٿان به آهي."

● ٻاهران تون ڪيترو نهو آهين؟ ڪنهن ڏٺو آهي تنهنجي پوڙهاڻي ۾

آهي ڪي!

● ماحول توکي خوني ۽ جنوني ڪري وڌو آهي، تون ماحول کي خوني ۽ جنوني ڪري رهيو آهين خير اهو به ڀلو جو هڪ طريقو آهي.

● هر ٻگهه تلاو جي پر تي گگدام ٿي ويهندو آهي.

● اڄ مسين مسين برسات پئي آهي. دريءَ مان ٿڌڙي هوا اچي رهي آهي! ڪاش مون کي پڪيءَ جا پر هجن ها ته اڏري ٿر پهچان ها ۽ ڪنهن ڪونست تان ڏانگڙي کي ڏسان ها!

● اڄ شهر ڪيڏو نه گدلو ۽ ميرو آهي. آسمان ڪيڏو نه صاف آهي جن مون کي حئي رهيو آهي ”جڏ انهيءَ ويساريءَ ڌرتي جي پچر! آءُ، مون ڏانهن آءُ! مون ڪيترو وقت تنهنجو انتظار ڪيو آهي.“

● هي انبوه منهنجو به ته نه آهي! ڇا آهي ساڳي ڳالهه ڇاهن ٿا جا مان ڇاهيان ٿو؟ ڇا انهن تاريخ جي آئيني ۾ پنهنجو مڪروه جهرو ڏٺو آهي؟ ڇا منهنجي شاعريءَ پٿر سان سِر نه ٽڪرايو آهي؟ ڇا هي مون کي سمجهن ٿا؟ هي پاڻ- هر تڙيا، هوڙها، پنهنجي رو- مت جا آهن، جن کي اهو به معلوم نه آهي ته انهن کي اهائي وڪ وهائي رهي آهي، جن کان مان کين روڪيندو رهيو آهيان؟ هي ڪڏهن پنهنجي پاڻ ۾ پيهي ڏسندا؟ هي ڪيڏي ڪل ۾ ڦاسي ويا آهن! ڪڏهن پاڻ کي پنهنجي آند مان آجو ڪندا؟ مان باقي عمر انهن تي ڇو ويڃايان؟

اي ماڪ ۾ پني باڪ، اي سر ۾ سمایل سانجهيءَ جا سڄ، اي هوا ۾ تتر جي اڏار، اي گل مهر جا گهاٽا پاڇاوان! مان انهن تي وڌيڪ ذات ويڃائڻ نه ٿو چاهيان. هي مون کي هڪ صديءَ کان پوءِ سمجهندا! هو پوءِ سمجهي سگهندا ته منهنجا سرتا انهيءَ ٿانوَ مان پي رهيا ها، جنهن کي بار بار ڪٽا لڪي چُڪا ها! الا! مان انهن لاءِ ڪيڏي عمر اجائي ويڃائي آهي!

● چڱو به مرڻو آهي جيئن بُرو مرڻو آهي ۽ نيٺ قاتل جي هٿ مان خنجر ڪري پوتو آهي. هيءُ حوا پنهنجا وار ڇو پٽي رهي آهي؟ اهو ڇو نه ٿي سمجهي ته موت جهڙو معاون ٻيو ڪوبه نه آهي ۽ هو ڪيتري صبر سان انتظار ڪري ٿو، مظلوم کان وڌيڪ ظالم لاءِ!

● ماڻهو ڪيڏو نه نرجو آهي! هو چنگيز ۽ هلاڪوءَ جي موت کان پوءِ به نه سمجهي سگهيو آهي ته هر ڪنهن جو انت ساڳي ڪٿ آهي! جڏهن

اهو آندڙ جي گهوڙي تي سوار آهي ته هن جون اکيون ڌرتيءَ ڏانهن هيٺ نه ٿيون ڏسن!

● موت نه حلالِيءَ کي ڇڏي ٿو، نه حرامِيءَ کي، موت جو خود نه حلالِي آهي نه حرامِي ۽ جنهن جو پيءُ اڃا تائين لاپتي آهي!

● هي منهنجو هٿ مستقبل جو هٿ آهي، تقدير جو هٿ آهي، مشيت ايزديءَ جو هٿ آهي، ٻارڙا تون ان جي ڇيڇ کي پڪڙي ٿو سگهين!

● حسين بن منصور حلاج! جي تون منهنجو همعصر هجڻ ها ته تون به مون کي پتر هڻين ها.

● سرمد هتي وڃ! ڇڏ ته مان تنهنجيءَ اڏيءَ تي سِرَ رکان! ٽولاءِ ته هڪ اورنگزيب هو، مون لاءِ سوين آهن.

● شاهه عنايت! هر شهيد مقتول ٿيندو آهي، هر مقتول شهيد نه ٿيندو آهي.

● زندگي تير جيان هڪ هنڌ بيبي به آهي، اڏامي به رهي آهي!

● هان هي خدا جو ثبوت! هي پوپٽ، جنهن کي مون سَحر جي گل تان پڪڙيو آهي!

● سمنڊ تي سج لهندي چيو: ”مان غروب ٿي رهيو آهيان، مون سان گڏ هلندي.“ مون جواب ڏنو:

”مون به هڪ ٻيو به سج آهي جو اڃا نصف النهار تي آهي. مان انهيءَ سان گڏ آهيان.“

● مڙن جمنا جي ڇولين کان پڇيو: ”رام تيرت اوهاڻ به ڇا ڏٺو هو جو اوهاڻ به ٽپو ڏٺو هئائين؟“ ڇولين مون ڏانهن ڪنڌ ورائي نه ڏٺو ۽ وينديون رهيون!

● درياهه! جي ڇنڊ تو کان رسي ويندو ته تنهنجي وهڪري به ڇا ڪوئي ڦيرو اچي ويندو؟

● ڇا نوح جي ٻيڙي به ڪوئي شاعر به هو؟ جي نه هجي ها ته پڪي ايترو وقت انسان گڏ گذر ڪيئن ڪري سگهن ٿا؟

● ’من عرف نفسه فقه عرف ربه‘ يعني جو خودشناس آهي سو حقيقت شناس آهي.

- تون ته هن سراءِ تي ئي قبضو ڪري ويٺو آهين! ڇا توکان وسري ويو آهي ته توکي فقط رين-بسيري جي اجازت آهي؟
- هرڻ کي ڀريل واٽهڙيءَ تي ڏسي توکي آواگون جي اڀرڪا نه ٿي آهي؟
- پاڻي تي لهندي سڄ چيو، ”مان توکي ابدي زندگي عطا ڪيان؟“ ندي مرڪندي وهندي رهي.
- پٺاڻيءَ تهجد جو سجدو ڪيو. هن کي اهو سڄ نظر نه آيو، جو هن جي نرڙ ۾ ڀري رهيو هو!
- تون دهريو آهين، توکي ان تي غصو ٿو اچي ته مان وحدانيت ۾ اعتبار ڇو ٿو ڪيان! مان ته رڳو اهو سوچي رهيو آهيان ته ڪاٺ ڪٽي کي، جنهن جا رنگ شفق کان سهڻا آهن، خدا کانسواءِ ٻيو ڪير بڻائي ٿو سگهي؟
- ڇا تون پاڻ ڏٺو هو ته توکي فلاڻيءَ ماءُ ڄڻيو هو؟ جي نه، ته پوءِ نون ڪيئن ٿو چوڻ ته تون فلاڻيءَ ماءُ جو پٽ آهين؟ هيءَ ڪائنات به خدا ائين خلقي آهي پر ان جي اکين ڏٺي ثابتي ممڪن ناهي.
- تون ڄاڻڻ ٿو چاهين ته زندگي ڇا آهي ۽ مان ڄاڻڻ ٿو چاهيان ته موت ڇا آهي؟ ڇا اسان ٻئي ساڳي تلاش نه ڪري رهيا آهيون؟
- خدا جي دڳ تي ڪيڏا نه ڪندا آهن ۽ مون کي جتي به نه آهي!
- اي ڪاش! مان تنهنجي جتي هجان ها! تون ڪهڙيءَ گهٽيءَ مان گهمي آيو آهين جو تنهنجا پير ائين ڪڇي رهيا آهن، ڇڻ وڪ وڪ تي گلاب جا گل ڦٽي رهيا آهن!
- تون جنهن سفر ۾ آهين، جي منهنجيءَ ڪل مان جتي ناهي سگهين ته مان تنهنجو احسان مند رهندس.
- سرمد مسجد جي مينارن کي چيو: ”جاڳو اوهان گهڻي ننڊ ڪئي آهي ۽ ڇنڊ اوهان جو انتظار ڪري رهيو آهي.“
- ڇا منهنجو رمضان سڄي عمر رهيو آهي؟ ڇا هيءَ پهرين عيد آهي ۽ تون هلال وانگر نظر اچي رهيو آهين؟
- اڃا! سومهياڻيءَ جي ٻانگ اچي رهي آهي ۽ تو اڃا منصور وانگر پنهنجي رت سان وضو نه ڪيو آهي.

● مون ڪارڊيو وئسڪيولر انسٽي ٽيوٽ ۾ هڪ دوست ڊاڪٽر سان سرگوشي ڪندي پڇيو، ”ڊاڪٽر ٻڌاءِ ته هتان جا گهڻا ڊاڪٽر دل جي بيماري ۾ مٿا آهن.“

چيائين ته، ”اهو رڳو توکي ٿو ٻڌايان، پنج ڊاڪٽر مري چڪا آهن. انهن مان هڪڙي ته اينجوگرافي ڪرائي سرٽيفڪيٽ ورتو هو ته هن کي ڪجهه به نه آهي، هتان اڃا فريئر هال تائين مس پهتو ته هن کي دل جو دڙو پيو ۽ مري ويو.“

● تون لوح و قلم کي نه ٿو مڃين؟ تنهنجو علاج - ته هن ڪامياب ٿيندو، جڏهن ان جي ڪمپيٽي لوح - محفوظ ۾ هوندي، جي تون مون کي وهي ٿو سمجهين ته تنهنجي اها سمجهه به اڳ ئي لوح - محفوظ ۾ آهي.

● حاضري ۾ ڪي بهت ٿيڻي شاهه ۽ يارهه، سچل سرمست ۽ شاهه لطيف کي مٿاهي سڳهه - يا ٻنهي شاهه ۽ ٻيا بنياد پرستن جا بنياد ڪڍي وجهندا؟

● ڪڍي نه خوش نصيب آهي صليب، جنهن تي تون مسيح کي چاڙهي رهيو آهين؟

● چون ٿا ته توکي خدا جي تلاش آهي. ائين ته نه آهي ته اها تلاش خدا جو ٻيو نالو آهي؟

● مون ڪاهوءَ جي دڙي تي هڪ پراڻي سڪي کي ڏسي سوچيو ته اهو ڪنهن ڪنهن جي هٿ ۾ رهيو هو؟

● غالب! ڇا واقعي موت قيد - حيات ۽ بند - غم مان نجات آهي يا ان قيد ۽ بند جي ٻي شروعات آهي؟

● اي موت! تو ڪيئي ڀيرا مون کي پريان سلام ڪيو آهي. مون سان هٿ ڪڏهن ملائيندين؟

● اي موت! ڇا تون ٻچ جو موت آئي ٿو سگهين؟ ٻچ جو موت ته وڻ جي پيدائش ٿيندو آهي؟

● ڪنهن جي موت تي خوش نه ٿي! تنهنجو وارو به اچڻو آهي.
● سازشي! ڇا توکي خبر نه آهي ته موت سڀ کان وڏو سازشي آهي.
● ڇا توکي خبر نه آهي ته ڪريملن ۾ اسٽالن جو لاش هن جي قبر مان ڪڍي ٻي هنڌ ڦٽي ڪري آيا ها ۽ هاڻي شايد ليئن جو وارو آهي.

- جي تون موت جي حقيقت نه سمجهي سگهيو آهين ته زندگيءَ جي حقيقت ڪيئن سمجهي سگهندين؟
- قبر لڳي رهي هئي ته، ”ههڙي غليظ انسان کي مون ۾ ڇا لاءِ پوريو ويو آهي؟ مون ڪهڙو ڏوه ڪيو آهي؟“
- توکي اعتراض آهي ته مان موت کي ڇو ٿو ياد ڪيان، ڇا تنهنجي ائين نه ڪرڻ سان موت تو تان ٿري ويندو؟
- ڪوئي جهرڪيءَ جو آڪيرو ڏاهيندو آهي ته عرش معليٰ لڏي ويندو آهي. تون ته ماڻهوءَ جو گهر ڏاهي رهيو آهين؟
- ماڻهو ڄمي ته فرشتي وانگر ٿو، پر ڪڏهن ڪڏهن هو وڏو ٿي بگهڙ ڇو ٿو ٿئي؟ اڃا چئين ٿو ته اڳيون جنم نه آهي؟
- ڇا ماضي، حال ۽ مستقبل هڪ هنڌ آهن ۽ هي وقت جي رواني فقط نظر جو فريب آهي؟
- جيئن خلا ۾ وقت بيهجي ويندو آهي، تيئن مون وٽ وقت بيهجي ويو آهي. مان ڌرتيءَ جي مدار کان ٻاهر نڪري چڪو آهيان.
- دانائيءَ جي انتها نادانيءَ جو احساس آهي.
- شبليءَ منصور علاج کي گل ڏنا، مون هن کي مرڪي ڏنو، هن اهي گل پٿر سمجهي لٺائي ڇڏيا ۽ هن جي اکين منهنجيءَ مرڪ مان گل ڇڏا. هي اڃا تائين هن سان آهن ۽ مرجهايل نه آهن.
- بيدل دهلويءَ هي تو ڇا چيو هو ته: ”تون آئيني جي دروازي کان ٻاهر آهين.“
- اڳتي ته نيٺ ڪي گڏباسين به هائي هلا.
- ميان نور محمد محرم سي چڪو آهي: تنهنجي ايمان و ثواب لاءِ ڪجهه ڪر!
- توکي موت پسي وڃي ڪهڙي رهيو آهي ۽ تون ڪيوترو وانگر اڪيون ٻوٽي ويٺو آهين؟
- وڃ، وڃ! هاڻي ڇو آيو آهين؟ هاڻي ته مينهن وسي تنهنجا پيرا به مٽائي ڇڏيا آهن!
- مون جڏهن به ڪٿي کي مانيءَ ٽڪر ڦٽي ڪيو آهي تڏهن هن جي

اڪين ۾ به احساس جي لهر ڏٺي آهي. اي اشرف المخلوقات جا پٽ! تون ڪٿي کان به پري آهين!

● بار آباس! ڪيڏي نه ٺڳي ڪئي آهي تو ڪرست سان! چنڊ صليب تان هن جا لٽڪندڙ پير چمي رهيو آهي ۽ ميري ماجدلين کي ٽڪجي ننڊ اچي وئي آهي. تون ڪيسٽائين پڇندين بار آباس، موت تولا، صليب ۾ ڪوڪا ٺوڪي رهيو آهي، ڪوڪا ٺوڪي چڪو آهي!

● تون ته اڃا ٻار وانگر واريءَ تي بانڙا پائي رهيو آهين! اڳتي ڪيڏو نه گهرو سمنڊ گجي رهيو آهي؟

● جي عقل ۾ اعتبار ڪندا ها، سي تالان والان ٿي ويا! ڇا توکي ٽين اک آهي؟ ٻن اکين وارا ته پنهنجي هار مڃي چڪا آهن؟

● هي تنهنجيءَ پيشانيءَ تي ڇا آهي؟ ڇا هي ڪاٺي ڪشتي آهي، جنهن تي ڪوئي آفتاب اُڀري رهيو آهي؟

● ڇا پنهنجي همسفر جو موت نه ڏٺو؟ پنڌ گهڻو نه آهي. توکي به ٻيءَ اسٽيشن تي لهڻو آهي.

● خدا جو ثبوت گهرجيئي؟ آءُ هن جي صورت ڏس! ڇا خدا کان سواءِ ڪوئي هن کي ٺاهي سگهي ها!

● جنهن کي ڪافر واري جذبات آهي، اهو ان کان بَرُو آهي، جنهن کي ڪافر وارا خيالات آهن.

● تو بهشت جي دروازي ۾ ايترا سل ڪيا آهن جو اهو دروازو دروازو نه رهيو آهي.

● اڄ! پوئين سج سان گڏ تلاءُ ۾ ٽپي ڏي! شايد تون رات جي اسرار کي پائي سگهين!

● توکي نمرود جي خدائي ته آهي پر مون کي يقين آهي ته بندگيءَ ۾ منهنجو ڀلو ٿيندو.

● هي ٻار جو تنهنجيءَ جهوليءَ ۾ ڪڏ ڪيون ڪاٺي رهيو آهي، ان کان وڌيڪ خدا جي ثابتي توکي ڪهڙي گهرجي؟

● هو پوڙهو ائين مري ويو جيئن ڀت تان ڪِرڙي ڪري پوندي آهي ته ساڻي ٿي مري ويندي آهي.

● خدا ته ٿر کان گهڻو وشال آهي، پوءِ به واريءَ جي هر ڪٿي ۾ آهي!

● واريءَ جي ڪٿي ۾ پيهي ته ڏس متان توتي ساري سنسار جو راز پڌرو ٿي پوي!

● علم؟ ڪهڙو علم؟ ڇا توکي معلوم آهي ته ڇيلڙي ۽ ماڻهوءَ ۾ ساڳيو سامهه آهي؟ ڇا تون ڄاڻين ٿو ته نمر جا پن ستارن سان ڇا ڳالهائيندا آهن؟

● ازل کان ابد تائين سڀ ڪجهه روان دوان آهي؟ يا سڀ ڪجهه بيٺو آهي؟ هي وڻ، هي پڪي جي انهن ۾ ٻولي رهيا آهن ۽ ان ۾ ميوو ٽڪي رهيا آهن، هي جر جو وهي رهيو آهي، هي عورت جا نيسر هيٺان وهنجي رهي آهي. سڀ صدين کان ايتري آهن، اتي ئي رهندا ۽ رڳو منهنجي نظر دوکو کائي، اهي سڀ ويڃائي وهندي؟

● ڇا زمان ۽ مڪان حقيقت آهي؟ ته پوءِ باقي ڪوڙ ڇا آهي؟
● جيڪو آهي به ڪونه، ان کي نه مڃرائڻ لاءِ تون ايڏي محنت ڇو ٿو ڪرين؟

● ميان! تون ته مري چڪو آهين. رڳو توکي خبر نه آهي ۽ نه ڪڏهن پوندي!

● اي خدا دشمن رهزن! تنهنجيءَ زندگيءَ جي مشاهدي ته مون ۾ خدا دوستي پيدا ڪئي! مان تنهنجو ٿوراڻو آهيان!

● موت! تون ته حرير ۽ ديبا وانگر آهين، تون مون درويش ڏانهن ايندين؟

● موت! مان توکي هٿ لائي ڏسان؟
● مون ڌرتيءَ تان پکين جا ڪيترا نه پر ڪٺا ڪيا آهن ۽ هاڻي اهي ٻولڙيون ڳولي رهيو آهيان، جن سان انهن پرن ساٿ ڏنو هو.

● اي خدا! هي ڪٿلي جا پر ڏانهن ڊوڙي رهي آهي، ان کي ڪيئن خبر پئي ته بادل وسڻ وارا آهن؟

● اي خدا! ڇا تون مونکي پنهنجي زندگي موٽائي ڏيندين؟ مون دل ۾ ٻيو ڪجهه سڻيو آهي.

- اي بيچڙن مَن! توکي ڇا ٿيو آهي؟ تون ساري ساري رات ٿو جاڳين ۽ توکي وهر ٿي پيو آهي ته جي توکي اک لڳي وئي ته اها نه پٽي!
- اي صحراءِ سنڌ جي خاموشي! تنهنجو هر لمحو عصر جي اذان وانگر آهي!
- نانڪ! ڇا ڪنهنجي ڪٿا ۾ ڇو چنڊ ۽ ستارا به شريڪ آهن!

- شڪي شرمندو ٿي موتي آيو آهي، فقط آرڙ جو زوڪاٽ ٻڌي! مون ته توکي جهليو ٿي ته اڳتي نه وڃ، تقدير توکي چڪي رهي آهي!
- ”تمرا“ پٽائيءَ چيو: ”تون ڪهڙي پٽ لنوائي ڪهڙي لوائيدين، موت ته هر هنڌ لڪي ويٺو آهي؟“
- ڊاڪو ڪان ڊچين ٿو؟ وڏي ۾ وڏو ڊاڪو ته تنهنجي اندر آهي جو توکان هر وب شڪ گهڙي کسي رهيو آهي.

- ٺوهر جي ڪارائي، واهونو، روات، پٿاس، هٿوڙو، بَرمون وغيره سڀ پٽ تي پيا آهن. ڏنڻوئي ٿوڪجي رهي آهي ۽ ٿانڊا ٻري رهيا آهن. اوچتو هو ٿانڊن ڀرسان ڪري پوي ٿو. هن جي دل بيهجي وڃي ٿي. ڏنڻوئيءَ مان هوا آهستي آهستي نڪري رهي آهي، جن زندگي موت تي ٿڌا ساهه ڀري رهي آهي.

- هي پٽليون ناٽڪ- گهر جي رنگ بوميءَ ۾ رهيون پيون آهن. ڏوري مداريءَ جي هٿ ۾ آهي. اوچتو هڪ پتلي جي هٿ ۾ جا ڪاٺ جي ڪٽاري آهي اها ڪٽاري ٻيءَ جي ڪنڌ تي زور لڳي ٿي ۽ ان جو ڪنڌ ٽٽي پوي ٿو. مداري جيستائين اهو ڪنڌ ٽٽل پتليءَ جي ڪلهن تي ڳنڍي تيستائين تماشو بند ڪري ڇڏي ٿو. ائين اڳي به ٿيو هو. ڪنهن وقت به ٿي سگهي ٿو. تماشو هلندو رهندو. پٽليون، ناٽڪ، گهر، رنگ بومي ڪڍ پنگ به آهن ته جٽائو به آهن.

- تماشو مهمليءَ کان پوءِ وري شروع ٿي وڃي ٿو پر ڪيستائين؟ نيٺ ته مداري تنهنجي بوندو. ڪڪ ٿي بوندو!
- موت سان مذاق ڪري رهيو آهي! موت جو صبر پرکين ٿو؟
- توکي اها خبر آهي ته مٿا جيئن کان وڌيڪ جيئرا آهن.

• اي مرڻ وارا! ڄاڻين ٿو ڪيڏانهن وڃي رهيو آهين ۽ اتي ڪير ڪير تنهنجو ڪيتري وقت کان انتظار ڪري رهيو آهي؟

• خدا جو شڪر ڪر ته توکي مال منال ۾ نه، مٽيءَ ۾ پوريو ويو آهي.

• ڪجهه لوپ لالچ کي گهٽاءُ! جيترو گهٽ هوندو اوترو اهو ڇڏڻ توکي آسان لڳندو ۽ ان تي توکي افسوس گهٽ ٿيندو.

• توڇا سمجهيو آهي؟ موت توکي ملاقات لاءِ ورتنگ ڪارڊ موڪليندو!

• ڏانڊيوڙي جي آڱيري ۾ ڪهڙي ازلي حقيقت لڏي رهي آهي؟

• توکي اها خبر آهي ته زندگي موت جي ننڍي پيڻ آهي؟

• مان شعلءِ مستعجل آهيان، منهنجي روشني ۾ جيڪي ڏستو آتي ڏسي وٺ!

• مان شمس تبريزي ته نه آهيان جو سج کي چوان ته هيٺ لهي آءُ! پر جي لهي ايندو ته گهاٽي ۾ نه ويندو.

• شمس تبريزي! حديثِ خواب اڪٽ آهي ۽ اها هر ڪوئي نه ٻڌائي سگهندو.

• گل لالا جو ڪنڌ ٿو ڪين! پنهنجي گردن جو خير گهر!

• اڄ ته هن جي قبر تي گل وجهون! هو شاعر هو ۽ هن دنيا کي ايترا گل ڏنا ها، جيترا دنيا جي ڪنهن لاله زار ۾ نه آهن!

• نورجهان، جهانگير جي قبر تي انارڪليءَ جي خون مان اڃا چراغ جلي رهيو آهي. ها، تنهنجي قبر اونداهي آهي.

• امان، تو مونکي جنم ڏنو هو! تون مها مايا کان ڇا ۾ گهٽ هئين؟!

• اي ٻڌا! ڇا يثوقرا سان چنڊ هيٺان ڪجهه راتيون گذارڻ کان وڌيڪ ٻي ڪا مڪتي آهي؟

• مون موت کي ڏسي تهڪ ڏئي چيو: ”اڙي مون تنهنجو ڪوڙ ٻڌايو آهي. دراصل تون مجسّر ڪوڙ آهين!“

• موت کي ترسءِ انڌي تڪڙ ڇو اٿس!

ڏسين ته تون مان ڪيڏو رڌل ويٺو آهيان!

- اي پڪ - مڱان! اي موت، هاڻي موتي وڃ!
- بي پيري مان توکي ساري زندگي بيڪ ۾ ڏيندس.
- جيت جيتي کي نه مارا! مٿان پل ۾ پاڻ کي ماري وجهين! آپگهاٽ چڱو نه ٿيندو آهي!
- شمع ٿي! آهستي ڳر! باڪ جو اجهامي وڃ! پروانو ته جلي، گهڙيءَ ۾ جان ڇڏائي ٿو وڃي.
- روح! ڪنڊڙيءَ جون سڀ ڪنڊون ڇاڇي ڏس! مٿان ڪٿي توکي آنءُ به ملي وڃان!
- ڇا ماڻيلي جي ماڙيءَ تي، مومل اڃا ڦري رهي آهي ۽ رڳو تون نه ٿو ڏسي سگهين!
- راڻا! ڇا اهي ڪرما جي ڇندن چرندا ها، رڳو ڪاڪ جو سڀو ها!
- ڇا هن اک - مڪڙ جا گوناگون رنگ ڏسي، توکي ڪوئي رنگ ياد نه ٿو اچي!
- فنا بقا جي شروعات آهي.
- هي بئنڪ بئنسون، هي زندگيءَ جا عيش آرام هن جي اندر کي مُردو ڪري ڇڏن ٿا، جو ٻاهران ته چُست چالاڪ هجن جي ڏک ڏئي ٿو، پر اندر ۾ آخر آهي، ناس ٿي ويو آهي مٿ جهڙو آهي!
- ڪنهن جو ڪيتو ڪير ٿو ڏئي! اي خدا! مان تنهنجي مصلحت تي ڇا ٿو چئي سگهان!
- يا خدا! ڪپڙي ته خالي ٿي وئي آهي. ڪجهه ڪٿا ٻيا به ڏي!
- ڇا حافظ کي خبر هئي ته بهشت ملندو ئي ان کي آهي، جو غرق ڪناهه هوندو آهي؟
- جي بهشت دلاسو ۽ دوزخ دڙڪو آهي ته پوءِ ڇڱائي عبث آهي.
- سيزر کي پنهنجو حصو ڏي، هن لاءِ اڍائي گز زمين ڇڏي ڏي، تولا ساري ڌرتي پئي آهي.
- موت ان تي منحصر نه آهي ته تون زندگي ڇا کي ٿو سمجهين! تون سوچيندو ئي رهندين ته هو اچي توکي ڳچيءَ کان جهليندو!
- ڇا منهنجي ڪمري کان هي ڪائنات وڌي آهي؟ نٿو آهي!

● ابا! مان اڃان ٿو. اورين آسمان تي انتظار ڪجانءِ!
 ● 'سورين ڪورڪي گارڊ'! تون جڏهن طفل مڪتب هُين تڏهن مان
 تنهنجو استاد هوس. مون کي اڃا تائين تنهنجو نالو ياد آهي ۽ اهو به ياد آهي
 ته تون منهنجي ذهين ترين شاگردن مان هُين!
 ● ننڍي مري ويو، خدا اتي ئي آهي.
 ● جهڊالپا سان توکي آشنا ڪنهن ڪيو؟
 ● زندگي! هاڻي ڏوليءَ مان منهن ڪڍ! تنهنجو گهر اچي ويو آهي.
 هي سڀ ڪُهار تنهنجو نه، پنهنجن ڪلهن جي سور جو سوچي
 رهيا آهن!

● مٿان منهنجي موت تي روئين! ڳوڙها زندگيءَ جي امانت آهن.
 ● اڃا موت! خدا توکان ڪيتري پنڌ تي آهي؟
 ● چولو بدلائڻ، سنڌيءَ ۾ محاورو ڪيئن ٺهيو؟ ڇا جسر چولي
 وانگر آهي. ڇا بدلي ۾ چولو ملندو؟ ڇا ان تي ايترو برت هوندو جيترو مون
 هن چولي تي پريو آهي، جيڪو لاهي رهيو آهيان؟
 ● ڊپ؟ چائنٺ جي ٻي پاسي جو؟ ڇو ۽ ڇا لاءِ؟؟
 ● موت جو ذڪر ڪري زندگي کي رسائي ڇڏيو اٿي. هل ته ان سان
 ٺاه ڪيون!

● اچو آهين ته آءُ! مان تنهنجي آجيان لاءِ تيار بيٺو آهيان.
 ● موت! تون منهنجي چائنٺ وٽ هڪٻين ڇو ٿو؟
 ● هي ڊچا گڏو موت کان ڊچن ٿا. موت مون کان ڊچي ٿو، پر هو
 پنهنجي ڪوڙي مڙسي ڏيکارڻ لاءِ مون کي ڊچو ڪوئين ٿا.
 ● مون ڪيتري وقت کان ٻي جهان لاءِ ويزا وٺي ڇڏي آهي پر اڃا
 سفر جو خيال نه آهي.

● ايڏي انا؟ انا الحق کان به زياده!
 ● جيڪو راه نه ڄاڻي، ان جي ساراه تي ڌيان نه ڏي!
 ● جي تون به دهر يو آهين ته دهريت ضرور غلط هوندي ۽ مون کي
 خدا ۾ اعتبار ضرور ڪرڻو پوندو.

● تون ان ۾ ڇو ٻيو آهين نه خدا آهي يا نه آهي! ڇا ان ۾ تنهنجو

ويسام ڪافي نه آهي؟

● ”موت کان پوءِ ڪوئي موتي آيو آهي ڇا جو ٻڌائي سگهي ته اڳتي ڇا آهي.“

”اهو تون ڪيئن ٿو چوين؟ مان ته چوان ٿو ته موت کان پوءِ سڀئي موتي آيا آهن. رڳو هو اڳيون سڀ ڪجهه وساري ويٺا آهن.“

● تو موت کان پنهنجو شناختي ڪارڊ ٺهرايو آهي؟

● ڪيئري زيتون وانگر نه ڪر! طوفان ۾ ڪچوئي ڇڻي وڃ!

● رٿ به تون رٿوان به تون، منهنجا تير به تون، ته ’مان‘ ڇا آهيان؟

● ڇا زندگي موت جي آغوش ۾ هڪ ڇٽيل گل وانگر آهي؟ پر گل

ته بار بار ٿيندا آهن، رڳو هي موسر جو انتظار ڪر!

● ڇا تون موت آهين؟ پر تون ته خوبصورت آهين، مون توکي ڪيڏو

نه خوفناڪ سمجهيو هو!

● ڀٽائي جي مرڻ کان اڳ ۾ بند ڪمري ۾ ساز پاڻ ٿي پئي هليا.

● فرق اهو آهي ته مان سمهن کان اڳ ڪئسيٽ پليئر تي ڪوئي ڪلاسيڪي

گيت هلائي ڇڏيندو آهيان ۽ ٻڌندي ننڊي موت ۾ ٻڌي ويندو آهيان-

صبح تائين.

● مقرر منهن تي ڌڪ هڻندو آهي، ڌوڪو نه ڏيندو آهي.

● انسان خدا جو عڪس به آهن، شيطان جو به. ڇا تو اهڙو گل

ڪڏهن ڏٺو آهي جو شيطان جو عڪس هجي؟

● اي خدا! ٽنهنجي صراحي منهنجي اڳيان سارو ڏينهن پريل رکي رهي

پر مون ان مان ڌڪ به نه پيٽو! هاڻي جڏهن سج لهي رهيو آهي، مون کي

ڪيڏي نه اڃ لڳي آهي؟

● زندگي ته اونهي ساگر وانگر آهي! مون ته اڃا تانگهي ۾ ٽاقوڙا

هنيآ آهن.

● مون موت کي ڌڪي ته ڪڍيو آهي، پر موت به ڀڄڻو پڪاري آهي.

نه نه رڳو ڪڍيو آهي، پر موت به ڀڄڻو پڪاري آهي.

● سڀ کان وڏو ڪوڙ موت آهي، دراصل زندگي اڳت آهي. ڏهرائي

ٿيڻ کان وڌيڪ وڏو ڪوڙ موت آهي، دراصل زندگي اڳت آهي. ڏهرائي

جو سلسلو نه ٿڌو آهي.

- وڃ، وڃ! هاڻي تنهنجو وارو آهي ۽ موت جهڙو بي صبرو ڪوئي نه آهي. هن جا پيرا اڳيئي رڪاب ۾ آهن، ڇڙو توکي بيله ڇڙهڻو آهي.
- چون ٿا ته موت واريءَ ۾ توڏي وانگر تيز ويندو آهي.
- ماڻهوءَ جي ڄمڻ کان اول هن جي موت جو ڏينهن مٿي ٿيل آهي.
- توڙي زندگي ڪوڙي توهه وانگر هجي ۽ موت مٿي ۽ ڇانهينءَ جي ڦار وانگر هجي، زندگيءَ کي موت تي ترجيح ڏي!
- جڏهن به اچين آءُ، موت! مان تنهنجي آجيان لاءِ ٻاهر اچي رهيو آهيان.

- موت! تون مهمان آهين. مٿان نرھ موتي وڃين!
- موت اهو مهمان آهي، جنهن جو وڏو لقمو ته هن جو ميزبان هوندو آهي!
- ڀلي رنگ رکيون ڪرا! ڀلي شاهه حسين کي نه ٻڌا! اهو ڄاڻين ٿو ته ڪفن جي دسترخوان تي ويٺو آهين؟
- تون موت کي وساري ڇڏيندين ته ڇا تون پائين ٿو ته موت به توکي وساري ڇڏيندو! موت ايڏو بي مروت ڪٿي آهي!
- موت جي ياد پيغمبريءَ جي صفت آهي.
- تون ڪير جو اسرارِ الاهي ڄاڻڻ چاهين ٿو؟ تون ته هن ڪٿي ۽ کي به پوري طرح سمجهي نه سگهيو آهين؟
- اڄ ته ننڊ موت وانگر اچي رهي آهي.
- ٻي جي موت تي نه ڪل! موت تنهنجي پٺيان به بيٺو آهي ۽ کلي رهيو آهي.

- زندگيءَ سان محبت، موت جي شعور جي مانع نه آهي.
- موت اهو سيار آهي، جنهن کي هر ڪنهن جي سسي وات ۾ آهي.
- ازل جي پوٽا ميل ۾ هاڻي تنهنجو موت مٿان مٿان آهي.
- موت! توکي ايڏي تڪڙ ڇو آهي؟ مان جڏهن ٽڪجي پير . . .

تو کي سڏي وٺندس!

● مٿان هي مٿان سمجهڻو موت! مان ڪهڙو ڏاند ڏاندو ڏاندو!

جنهن کي تون خدا ٿو چئين!

● هي سڀ ڪڍڙ آئي جي بگهڙ جي ڌڪ ڏين ٿا. اهي سڀ موت جي اوناڙ ٻڌي ڪن ڪڙا ڪن ٿا ۽ پڇ ٽنگن ۾ ڇپائن ٿا.

● هي ڪائنات پاڻ مان پاڻ اُڀري آهي، سمجهه ۾ ته نٿو اچي!

● خدا کي ڪڍي وڃ ته ڪائنات ۾ معنيٰ ئي ڪهڙي ٿي رهي؟

● ”چنڊ جي صورت چڱي آهي يا سيرت چڱي؟“ مون درياھ جي

ڇولين کان پڇيو.

”صورت جي باري ۾ ته به رايو ٿي نه ٿا سگهن.“

ڇولين ورائيو: ”باقي رهي سيرت، سو پهرين ڏسون ته اسان سان

ڪيستائين ساٿ ٿو نڀائي.“

● مون توکي چنڊ سمجهيو هو پر مون کي اها خبر نه هئي ته چنڊ

رڳو درياھ جو ساٿي ئي نه آهي، ان جو پاڇو ڪتر ۾ به پوي ٿو!

● اڳي منهنجا چپ پيار جون ڳالهيون ڪندا ها، هاڻي رڳو اکيون

ڪنديون آهن.

● ڪرشن کي بنسري جو سهارو ڇو وٺو پيو؟ شايد هن کي

سُريليون اکيون نه مڃيون!

● پراوا، پنهنجا فقط عشق ۾ ٿي سگهندا آهن.

● رني ڪوٽ ڏانهن ويندي صديون پراڻا چوڌا نظر ايندا آهن جي

سخت پٿر ٿي چڪا آهن. تو منهنجي دل به ايئن ڪري ڇڏي آهي!

● منهنجي توسان دل ايئن ٿي وئي آهي جيئن بَر جون به وليون هڪ

ٻئي مٿان وري، ڳنڍجي وينديون آهن ۽ انهن مان گوٺج ٿئي نڪرندا آهن.

● تون وار ڪارا ڇو ٿي ڪرين؟ تنهنجا اڇا وار مون کي ياد ڏياريندا

آهن ته اسان زندگي گڏ گذاري آهي.

اهي ڪارا وار توکي اويرو بڻائي ٿا ڇڏن.

● ڳوڙها روڪ! ڳوڙها انهن کي روڪي نه سگهندا ڇو ته انهن کي

هر حالت ۾ وڃڻو آهي. ڳوڙها ڇرڪي رهيا آهن، شايد اهو رستو ڏسي رهيا

آهن، انهن تي انهن کي وڃڻو آهي. هوائون دم روڪي سوچي رهيون آهن ته

مون ڪهڙي مهل ٿو اچي، ڇو ته انهن کي وڃڻو آهي. جن گهڙا پري کوه

خالي ڪري ڇڏيا، انهن کي وڃڻو آهي.

ڪلالا خالي وٽيون اونڌيون ڪري رکڻا هو پوئينءَ ڦڙيءَ تائين بي ويا آهن ۽ مٿ سڪي ٺوٺ ٿي چڪا آهن، انهن کي وڃڻو آهي! ڏس، سڄ ليارن ۾ ڇپي ويو آهي ۽ ان جا ڪرڻا اهي رسيون وٽي رهيا آهن جي آسمان مان لڙڪن ٿيون، انهن کي وڃڻو آهي!

پڪين کي انهن جي ارادي تي حيرت نه سي اچي، ڇو ته اهي دُور دُور تائين اڏامندا آهن، انهن کي وڃڻو آهي. ها، رڳو هي درخت، جن جون جڙون ڌرتيءَ کي چنڊڙي پيون آهن، هوا ۾ پنهنجون ٿاريون پانهن وانگر هلائي هنن کي الوداع ڪري رهيا آهن، انهن کي وڃڻو آهي. ها هي مٽي ڇاتي ڪٽي رهي آهي ته هي منهنجا ڄڻا هاڻي مون مان ڪڪ ٿي پيا آهن، انهن کي وڃڻو آهي. نه روڪ انهن کي، اهي اروڪ مسافر آهن، انهن جي منزل دور هوندي به نهايت ويجهي آهي انهن کي وڃڻو آهي. انهن جو پيڇو نه ڪر! اڃا تنهنجو وارو نه آيو آهي پر انهن کي وڃڻو آهي.

تون به جڻي پيرن مان نه لاهجان! تولا به رستو ساڳيو آهي، ها پر هن وقت انهن کي وڃڻو آهي. هي انهيءَ رستي جا راهي آهن، جو ڪٿي نه ڪٿو آهي ۽ جو هر ڪنهن کي پنهنجي واري تي سڏي ٿو. پر هاڻي رڳو انهن کي وڃڻو آهي. ان رستي تي ريت ڏاڍي نرم آهي.

ڪابه سڄ جي تيز تپ نه آهي، جهڙلا ڏينهن ۽ راتيون جيءَ کولي وڌن ٿا، پوءِ به ان رستي تي ڪنهن جا پير ترڪن نه ٿا ۽ ويندڙ بنا ڪنهن ٿيڙ يا ٽاهي جي وڃن ٿا. تون روئين ڇو ٿو؟ ڳوڙها روڪ! انهن کي وڃڻو آهي.

● توکي اها شڪايت آهي ته توسان منهنجي سڄي زندگي گذري وئي، مون توسان عشق نه ڪيو! ڇري! عشق جي زندگي ته پوپٽ جيتري ٿيندي آهي. جي مان توسان عشق ڪيان ها ته توسان سڄي زندگي ڪيئن گذاري سگهان ها! عشق ته جذبو آهي، جڳي آهي، جولان آهي جو بنا ته نسي ويندو آهي پر جلد ئي ٽهڪو ڏئي ڪرندو آهي ۽ ان جي ڳچي نه ته تنگ ضرور ٿيندي آهي.

● هوءَ موڪلائڻ وقت مايوس ٿي وئي پر مون هن سان ڪلي

موڪلايو. ممڪن آهي ته اسان وري نه ملون پر پوءِ به ڪلي موڪلائڻ چڱو آهي، زندگيءَ کان موڪلائيءَ وقت ته وڌيڪ چڱو آهي.

● موت جون ور وڪڙ گهڻيون گهمندي، تون مون کي روبرو ملي وئينءَ پر تون مون کي ڪونه سڃاتو.

● مون ته تنهنجي 'مير' وانگر پرستش ڪئي هئي تون سڀني جي نظر ۾ خدا ٿينءَ يا نه!

● پهريون ڀيرو ته تون مون کي اهو محبوب ملي آهين، جنهن کي بدلائڻ جي ضرورت نه ٿي پوي.

● تون هزار صورتن ۾ مون وٽ آئينءَ، پر مان هڪ جهلڪ مان توکي سڃاڻي ورتو.

● تنهنجيءَ ڪڇ ۾ هي رابيل جهڙو ٻار ڪهڙو نه چڱو لڳي رهيو آهي، تون جا خود شاخ وانگر لڏي رهي آهين.

● اي گلاب جا گل! ڪيتري وقت کان تنهنجي سڳند اچي رهي هئي ۽ مون ڄاتو ٿي ته ڪنهن وقت تون منهنجي هٿ ۾ هوندين!

● اي سڳند! مون توکي پريان ئي سڃاڻي ورتو ته منهنجيءَ ناريءَ ۾ ڪڙڻ ٿي چاهين ۽ توکي ان تي رشڪ نه ايندو ته ان ناريءَ ۾ ڪيئي گل ڪڙي چئي ويا آهن.

● ڇا محبت چڱي آهي يا ساري زندگيءَ جي رفاقت چڱي آهي؟ بزر ۾ گل نه ٿيندا آهن پر ٻي وڻ کان پائيدار ٿيندو آهي، جو مند ننگ و بوءِ سان جهنگهجي ويندو آهي.

● اي خوبصورت عورت! تنهنجي جواني مڙي چڪي آهي پر منهنجي شاعريءَ ۾ اڃا خوبصورت آهي.

● منهنجي شاعري اهو آئينو آهي، جنهن ۾ تنهنجي چهرې جا ڪهنج نظر نه ٿا اچن.

● ڪيڏو پري هوندي ويجهو هوندي هئينءَ؟ اڄ ته مان ٿي- ايس- ايليٽ وانگر ٿيمس ندي تي ڪوهيڙي ۾ ڏسي رهيو آهيان ۽ تون پاڻيءَ تي ڪشتيءَ وانگر گم ٿي وئي آهين!

● معصوم شاهه جي مناري تي ڏاڪا چڙهندي مان ساهي پڻ لاءِ هڪ

هنڌ بيهي رهيس ته هوءَ مون کان ڪجهه ڏاڪا هيٺ بيهي رهي. شايد هن سمجهيو ته مٿي چڙهندس ته هي پاڪر ۾ چڪيندو. ان کان پوءِ ڪاٺي اڻ-ورتل چمي مناري جي ڏاڪڻ تي اڃا تائين هيٺ مٿي وڃي رهي آهي ۽ هن جا چپ ڳولي رهي آهي.

- ڇنڊ ته لهي، انڌيري ۾ گر ٿي ويندو آهي. تون منهنجي شاعريءَ لاءِ سدائين چوڏهينءَ جو چنڊ آهين، جنهن لاءِ اماوس جي رات نه اچي آهي.
- ڇا مون سان چار گهڙيون توکي مهانگيون پيون آهن؟
- مون ته توکي امرتا ڏئي انهن جي قيمت چڪائي آهي.
- جيڪي سڄ پڇ عشق ڪندا آهن، سي انارڪليءَ وانگر جيئري پورايا ويندا آهن.

- تو سمجهيو ته تون ايڏي سهڻي آهين! ڏس، خدا مون کان هڪ گل کسي مون کي پوري ڦلواڙي ڏني آهي!
- ڇا تو ڪڏهن پوپت کي گل پتيندي ڏٺو آهي؟
- پيار؟ ڪهڙو پيار، اوشو! انسان جي پيار جي ڳالهه ٿو ڪرين؟ ڪنهن پسونءَ جي ڳالهه ڪرين ها ته دل سان لڳي ها!
- عشق توکي نيون اکيون، نوان ڪن ۽ نئين زبان ڏيندو، تون ڪنهن سان عشق ڪري ته ڏس!
- عشق ڪيئي پيرا نه ڪبو آهي. معشوق ڪيئي هوندا آهن، عشق هڪ هوندو آهي.

- عشق ڪنهنبي مان گڏي ناهيندو آهي، پوءِ ان کي چني ڦاڙي ڇڏيندو آهي.

- ڪير سهڻو آهي، تون يا چنڊ؟ مان نٿو چاهيان ته تون پنهنجي ساراھ پاڻ ڪر! مان اهو سوال چنڊ کان ٿو پڇان؟

- اڄ! مونکي موت جو به ايترو انتظار نه آهي، جيترو تنهنجو آهي.
- اي پڪل، رسيل انب وانگر عورت! منهنجا چپ تنهنجا ڪيڏا عادي ٿي ويا ها! هاڻي جڏهن تون نه آهين ته اهي مطلع جي قافين وانگر هڪ ٻئي سان ملي نه ٿا ملن ۽ زندگيءَ جو غزل پورو ٿي نه ٿو ٿئي!
- اي سانوڻ رات! هوءَ جڏهن پيار ۾ ڀرجي ويندي آهي، توکان

وڌيڪ ڀرپور لڳندي آهي!

- چوري آهي به انب لڪاءِ! وطن کي ٽڪڻ جي عادت آهي.
- تون جا سيمر ٻر به آهن ۽ برسير وانگر نرم ۽ نازڪ به آهن. تون آءُ ته توکي هير وانگر چميون ڏيان!
- مٿان ڄامشوري ۾ سنڌوءَ جي ڪناري تي وڃين! هوڻ توکي پاڻيءَ جي لهر لهر مان ڪهوريندي ۽ ميارون ڏيندي!
- اي هرڻي! منهنجو وقت ڪيترو به مزي ٿو گذري، تون ڪهڙي رڻ ۾ چڙهي وئي آهين؟

- ڇا مان تنهنجي گج ۾ فقط هڪ شيشو آهيان؟
- اي منهنجي محبوبا! تون انجيل واري ۾ ۽ لوبان ته نه آهن؟ تنهنجا انجيل ڪيترا نه رسيل ۽ پرڪشش آهن! تنهنجو آواز سليمان جي گيت مان ته نه اڀريو آهي؟ منهنجي شاعريءَ لاءِ تنهنجو سارو وجود الهام وانگر آهي.
- ڇنڊ! تون نديءَ جي پاڻيءَ ۾ ڪيڏو نه وڻندو آهين؟ ڪڏهن پاڻ کي منهنجي ڳوڙهن ۾ به ڏس!

- عشق عشق کي ڇڪي ٿو، حسن عشق کي ٽٽو ڇڪي.
- وار ائين ته نه ڇوڙ! گهڻائون مڇرجي نه پون!
- پياري! تون رڳو منهنجي شاعريءَ ۾ آهن، مون ئي ته توکي بقا ڏني آهي! مون کان ٻاهر توکي فنا جون تيز هوائون اڏائي وينديون!
- ڇري تو منهن ورائي به نه ڏٺو آهي! مون تنهنجي چوٽيءَ جي سڳين ۾ هيءَ ڪائنات ٻڌي ڇڏي آهي!

- تون ڪڏهن موتي ايندين؟ رابيل ٿريا آهن ۽ انهن جي خوشبو تنهنجو انتظار ڪري رهي آهي؟

- جڏهن مون هن گهر جا سڀ دروازا کولي ڇڏيا ها، تڏهن تون ڪٿي ڪونه هئين؟ ۽ جڏهن کان مون اهي اندران بند ڪري ڇڏيا آهن، تون جتي ڪٿي آهين؟

- جڏهن کان تنهنجي ياد جو دل ۾ غاليجو پٿاريو آهي، پير ڌرتيءَ تي نه ٿا ٽڪن!

- تون چنگ چڙي جي لار آهين! تون مون کي ٻوڙي ماري ندين؟

● محبت رڳو انسان سان ٿيندي آهي. خدا سان ته رڳو عقيدت ٿيندي آهي.

● تون انسان آهين يا عاشقي آهين؟

ڇا عاشقيءَ کي به رنگ روپ ٿيندو آهي.

ويس وڳو پيو هوندو آهي؟

● سسئي! ڇا تون منهنجي من کي پنهنوءَ جي پهرائ وائڱر ڌوئي سگهندين؟

● تون ڪائنات ۾ هڪ ئي سهڻي ته نه آهين!

مون ۾ تنهنجو پار ايترو ڇو ٿو ٻري؟

● سول! تون ڏاڳهه تي ڇو نه چڙهندين؟

ڇا مومل جي بدن مان توکي ڪجهه راڻو حصي ۾ نه مليو هو؟

● ايڏي ڇٽ نه ملاءِ! مونکي ڪرشن وانگر نپرو ڪري نه ڇڏين!

● هٿ هٿ! ويل وڃائين، هوءَ ڪڪر ڪارونپار ٿي آئي هئي، تو هن

کي ڌڪاري ڇڏيو!

● ”بيڪس! توکي ماڻهوءَ ۾ خدا ڏيکاريان؟ چڱو مون سان جيپ

۾ چڙه!“

● بابل! مون تنهنجو ڪهڙو ڏوهه ڪيو هو؟

هي ڳڙ ڇو پنڊي ۾ بند ڪري، منهنجي ڌوليءَ ۾ رکيو اٿئي؟

● آءُ ته ٿالهي وڃائي، ڇاهي کي چاندوڪيءَ ۾ نچايون!

تو کي خدا ۾ اعتبار به اچي ويندو ۽ رقص ڏسي مونکي ڪاڻي نرتڪي

به ياد اچي ويندي، جا بمبئيءَ ۾ مون ڏانهن پاڻ وڌي آئي هئي ۽ مونکي چيو

هٿائين ته، ”مان فلاڻي آهيان.“

● ڪنوار! گهونگهٽ هٿاءَ ته ڏسان ته تون ڪيتري خوبصورت آهين؟

ماڻهو توکي ٻي دنيا چون ٿا!

● تون هوا جو جهوٽو هئين، آئينءَ ۽ هلي وئين؟ هوا جي جهوٽي کي

موتني جو گل روڪي ته نه سگهندو آهي! ها ان جي سڳند ۾ انهيءَ هوا جي

جهوٽي جي سار ضرور هوندي آهي، جنهن جي گهلندي اهو تڙي پوندو آهي.

● جي عشق بي ثبات نه هجي ها ته اهو آبِ حيات جي ڍڪ وانگر

تنگ ڪري وجهي ها!

● مان چوان ٿو وڃ، ڀلي وڃ! منهنجي شاعري ۾ تنهنجا لنبا وار
وڃڙي ويا آهن. اهي ڇڏائي سگهين ته ڀلي وڃ!

● مان ڄاڻان ٿو ته تون منهنجي شاعريءَ جي تخليق آهين، پر منهنجي
توڪي اجازت آهي ته تون پنهنجي خالق کان انڪار ڪري سگهين ٿي.

● حسن کي خدا سان رقابت ٿيندي آهي. گهٽ ۾ گهٽ شاعري ۾
ته ٿيندي آهي.

● رقاصا! ڇا تون مون کي ايترو اپنائي سگهين ٿي جو مان تو ۾ رقص
ڪري سگهان؟

● 'مينون رٿڙا يار مناوڻ دي' اها سٽ ڪنهن جي آهي؟ ڇا ان کان
وڌيڪ پياري سٽ ڪوئي لکي ٿو سگهي؟

● ڊيٽ! مرون! تون استريءَ کي فقط ٽوڙي ٿو سمجهين يا ڇٽائي ٿو
سمجهين؟ استريون ڊيويون ٿينديون آهن. دالان جي چڪ ۽ در جو پائڊان نه
ٿينديون آهن.

● هوءُ آئي، هلي وئي، پر منهنجي ڪمري ۾ اڃا موتي جي مهڪ
آهي.

● هي وار، ڇڻ ته سائوڻ جون گهٽائون! ۽ هي منهن ڇڻ روهيڙو
ڦٽو آهي!

● ڇلي بادامي! توکي مون لاءِ خدا چلي ڏنو آهي.

● شايد تون چنڊ وانگر آهين، چنڊ به هڪ هند نه بيهندو آهي!

● ايڏو رُلي آهين؟ تون ته اڃا منهنجي نثرن ۾ تري رهي آهين!

● وڃ، موتي وڃ! تون مون سان ساٿ ڪٿي رکي سگهندين؟ مان ته

ان واديءَ ڏانهن وڃي رهيو آهيان جتان ڪوبه نه موٽيو آهي!

● چنڊ ڪوئييت مٿان پياميءَ وانگر وڃي رهيو آهي. نه ڄاڻان پاڻ ۾

ڇا ڳالهائڻ ٿا؟ ڇا چين کي به ڪن ٿيندا آهن. ڇا ڪارونجهر انهن کي ٻڌي
سگهي ٿو؟

● پاڻيءَ ۾ سج ۽ چنڊ، اهي مڇيون آهن، جي هر اوجهاڻ مان ترڪي

وينديون آهن.

- هيءَ مهائڻي ڪيڏي نه خوبصورت آهي، توڙي هن کي مڃي جو هڪ ٻيرو به نصيب نه آهي.
- اي نوريڙا! تون ڄاڻين ٿو ته تون اهي نموريون ڪٿري ڪيترا وڻ ناس ڪري رهيو آهين؟
- مان ئي ته هيءَ ساري ڪائنات آهيان. هي سج ۽ چنڊ مون ۾ ئي اڀرن ۽ لهن ٿا ۽ ڏينهن رات منهنجي ئي وجود جو حصو آهن!
- سج لهي رهيو آهي ۽ نديءَ کي سجدو ڪري رهيو آهي. ندي جا هن کي پاڻ ۾ سمائي ڇڏيندي.
- وڳر ايندا، وڳر ويندا، ها، پر انهن کي روهه جون راتيون ياد رهنديون؟
- چوڏس رات ڄاهي ڪي نچندو ڏسندين ته توکي الوهيت جو احساس ٿيندو.
- جهڙ ۾ آڪ جون نيريڙيون ڦلڙيون ته پياريون آهن، پر موت به ڪو اُس ۾ ٿوهر جا ڪندا نه آهي!
- هو بوئيندو وڃائي رهيو آهي ۽ شام جو سج تعجب ۾ هيٺ لهي هن کي ٻڌي رهيو آهي.
- (هڪ تصوير) :-
- جوئر ڊڊي ۾ آهي ۽ ٻارڙو ڏاڏي جي ڊڊيءَ تي چڙهي ڪاٺي مان سنگ پٽي رهيو آهي! ڪوئي جهرڪ پڙڪو ڏئي اڏامي ٿو. نه ڄاڻان ان جي اکين جا ڏٺو آهي؟
- هاڻو انسان کي سمجهه آهي پر اهو ڪيئن ٿو چئين ته هو انهيءَ ڪري ٻيءَ مخلوقات کان بهتر آهي؟ ڇا ڪٺيءَ ڪڏهن پنهنجي ڪن ٻيءَ ڪٺيءَ کان لڪائي آهي؟ ڇا ڪنهن پڪيءَ ٻئي پڪيءَ کي ڪڏهن چيو آهي ته تو منهنجو ميوو چو ڇڄريو آهي!
- ڇا ايڏي ستم ڪشي چڱي آهي؟ پوپٽ جي سامهون گل پٽي رهيو آهين!
- رڳو تون ئي ٿو ان کي سڄو چوين ته ته نرگس جو گل انڌو آهي! توکي اها ڳالهه ڪنهن پوپٽ نه ڪئي آهي؟

● املتاس جي گل تي هجي يا ٿوهر جي شاخ تي. زندگي آهي ته ڦڙو
ماڪ جو، جيڪو صرف سڄ اڀار تائين آهي!

● هر انسان هن زندگيءَ ۾ ائين آهي جيئن حضرت يونس مڇيءَ جي
پيٽ مان ٻاهر اچڻ لاءِ آيو هو.

● درياھ ڇنڊ ڪي پيرين پوندو آهي تڏهن به رڳو ان جو عڪس
پائي سگهندو آهي، ڇنڊ ڪي ته ڪارونپار ڪڪر به پائي نه سگهندا آهن ۽
هو پنهنجي راه تي رهندو آهي.

اما ٻي ڳالهه آهي ته ڪنهن ڪنڊيءَ جي شاخ ۾ هن جو پاند اٽڪي
پوندو آهي، پر ان کان به پاڻ ڇڏائي ويندو آهي. دنيا جا سارا رابيل جا گل
هن کي خريد ڪري نٿا سگهن، نه ڪاٺي خوشبو ان لاءِ ڄار وڇائي
سگهي ٿي.

ڇنڊ ڪويل جي ڪوڪ وانگر هوندو آهي. ان کي ڪوئي به پنهنجي
دام ۾ نه آڻي سگهيو آهي، نه آڻي سگهندو؟

● پٿر، ڇپ مان ڇڄي، پهاڙ سان ٽڪرائيندو اچي هيٺ ڪريو. مون
تڏو ساهه ڀري چيو: ”هن جون چٽڙيون لٽيون ته پرواهه نه آهي. آزاد ته
ٿي ويو!“

● سانڍو ماڻهوءَ کي پٺتي گهوري ٿو ڏسي ۽ سوچي ٿو هن مونکي ٻي
سبب پٿر ڇو هنيو؟

● ڇنڊُ بگهڙ جي اکين ۾ به ڇمڪندو آهي ۽ سهي جي اکين ۾ به
ڇمڪندو آهي، پر بگهڙ جون اکيون سهي ۾ کٽل هونديون آهن.

● اي ڪارونجهر جي هيٺان تلاو! تو ۾ ڪڏهن مور جو عڪس
ڀيو آهي؟

● هيءَ ڪٿي به پنهنجي ڪٽنب ۾ نازنين هوندي! ڇا نه سٺو رفتار
وڃي رهي آهي!

● ڇا هڙيا ننڊ ۾ گولڙا ڏسندا آهن يا ٻيو ڪجهه؟

● غصي کي ڇڏ! موتي آءُ! ڏس سڄ سمنڊ ۾ ٻڏي رهيو آهي؟

● اي خوشبو! مان توکي گل ۾ موٽائي سگهان ٿو!

● اي سڳند! تون هن ول جي امانت آهين، پر مان ان جي سخا کي

روڪي به ته تنو سگهان!

● اي من، اتي جاڳ! ڏس پرهه جا پڪي اُتيا آهن ۽ ان جي حمد و ثنا ڪري رهيا آهن. جنهن کين هڪ نئون صبح ڏيکاريو آهي ۽ جهرڻا به پنهنجي ڀڻ ڀڻ ۾ چئي رهيا آهن ته کين هڪ ٻيو ڏينهن مليو آهي جڏهن هو پانڌيئڙن جي پياس ٻجهائي سگهندا ۽ درخت انهن جي گونجار تي جهومي رهيا آهن ۽ سوچي رهيا آهن ته ڪنهن ڪنهن تي چانو ڪري ڪنهن ڪنهن جو ٿڪ ڀڄي سگهندا!

● ڏسين ٿو؟ صبح جي صراحيءَ مان سج انگوري شراب وانگر ڀيٽجي رهيو آهي!

● سانوڻ، ايڏو وسو آهي جو هن جون انٽريون، ڌوبي، سايون ڇهڻ ٿي ويون آهن!

● سانوڻ! ايڏو ته نه وس! منهنجي محبوبا ساري ڀڄي وئي آهي ۽ هن جو چولو هن جا اُره پائي رهيو آهي.

● سانوڻ! ايڏو ته نه وس! هن جي وڻ ۾ پڪا انب ڀڄي ويا آهن.
● توکي هن پوپت جي رنگن کان وڌيڪ خدا جو ٻيو ڪهڙو ثبوت گهرجي ٿو؟

● جي مان چوان ته جهرڪيءَ کي اُڪيرو ٺاهڻ خدا سيڪاريو آهي ته ان ڳالهه جي ان کان وڌيڪ ڪهڙي سؤلي سمجهائي ٿي سگهي ٿي!
● ماڪيءَ جي مک گلاب تي اڏري آئي آهي.

متان هن کان هن جو رزق ڪسين!
● ماڪيءَ جو مانارو نه ڊاهه! لکين گل جڏهن رت ڏيندا آهن تڏهن مادر و نهڻدو آهي.

● ڏس، انب پور سان ٻوڪيا آهن ۽ ماڪيءَ جون مڪيون اڇي ڪٽيون ٿيون آهن ۽ مون ۾ وڌيا پتيءَ جي آتما ڪر موڙي رهي آهي!
● هر وڻ منصور هوندو آهي، جڏهن ماڻهو ان کي وڍيندا آهن.

● جيترو ئي ماڻهو جو ٻاهر ڏٺو ٿو. صاف سٿرو آهي، اوترو ئي هن جو اندر ڀلڻو آهي. ڪيئن ٿو آهي.

● توکي معلوم آهي ته جڏهن منهنجي اليومينر جي کليل دريءَ مان

تي پيرا ڪراچي جي ڪنهن مرغ جي ٻانگ ايندي آهي تڏهن ۽ پنهنجي گهڙيال ڏانهن ڏسندو آهيان. ڇا اهو طئه ٿيل وقت اچي ويو آهي؟ ڇا مان پنهنجي صليب کي ڪلهوڙيان.

● نه رڳو گهڙي کي موت جي اڳواٽ خبر پوندي آهي پر ٻي هر جاندار کي به اڳواٽ پتو پئجي ويندو آهي، رڳو انسان کي خبر نه پوندي آهي جو ان ڏس ۾ احقر المخلوقات آهي يا انسان کي.....؟

● ماڻهوءَ کي موت ۾ گهڻو ڪجهه ڇڏڻو پوندو آهي، جو سچ پچ هن جو هوندو به نه آهي. جڏپور ۾ مون هڪ راجا جي خالي محل سرا مٿان لنگور ڏٺو هو، جنهن جو پچ هڪ وڏي سوال جي نشان وانگر هو ۽ ان جي سامهون سورج گهڙي هئي جا سانجهي ٿيندي ئي بيهجي وئي هئي!

● هن وڻ جون پاڙون اڪڙي ويون آهن، ان ڪري الڪو نه آهي ته ڪڏهن ڪري، هن گل جون پتيون پڪڙجي ويون آهن، ان کي الڪو نه آهي ته ڪڏهن ٿو ڇڏي! پرندا جيستائين جيئرا آهن واءِ ۾ پنهنجا پَر هڻندا رهندا آهن. رڳو انسان کي ئي اٽ جو خيال مايوس ڪندو آهي. ڄاڻين ٿو ته ڇو؟

● موهن ڪلپنا! توکي موت کان اڳ اها خبر نه هئي ته تون ٻي ڪهاڻي نه لکي سگهندين! تنهنجي زندگي جي سڀ کان وڏي الميه ڪهاڻي اها هئي ۽ اها وقت جي آڱرين هوا تي ائين ئي لکي ڇڏي هئي جو تون ان کي درست به نه ڪري سگهين!

● تون ئي ته منهنجو ساٿي آهين، موت کان حياتيءَ تائين، حياتيءَ کان موت تائين، مون توکي 'ميران' کان وڌيڪ ڳوليو آهي، تون جو تنبوري جي تارن ۾ رستل آهين ۽ منهنجي ڇههءَ سان جاڳي پوين ٿو!

● 'رب ارني' جو آواز اچي رهيو آهي؟ زندگي ڪوهر طور وانگر ٻري رهي آهي ۽ چوڌاري رات جو انڌيرو آهي.

● وسي رهيو آهي، وسي رهيو آهي، مينهن وسي رهيو آهي، مان ٻنيو بيڪڙي ويٺو آهيان، ڇت ٽپڪا ڪري رهي آهي.

يا خدا! ايترو وساءِ ته سنڌو نثار ٿي وڃي ۽ پکي هجن يا بسنئون، توڙي ماڻهو، انهن مان ڪوبه اجازو نه رهي

● زندگيءَ ۾ حالتون ٻڌندي هجي ۽ سڀنيءَ جي زندگيءَ ۾...

● ڏنگڻ نانگ جي فطرت آهي، کير پيارڻ منهنجي فطرت آهي.
 ● منهن جو ايسرو مٿو، اندر ۾ توه کان وڌيڪ ڪوڙو، ايڏو ڪوڙو
 جو هن جي زهر، هن کي ئي کائي رهي آهي!
 ● تون موت جي خيال کي دل مان تڙي ڪڍيو آهي ڇڻ ته ائين ڪرڻ
 سان تون نه مرندين! پاڳل! جي چويهه ڪلاڪ استالن کي اهو احساس
 هجي ها ته ماڻهو ڪڏهن به مري سگهي ٿو ته هو ايڏا ظلم نه ڪري ها ۽
 پوءِ يو- ايس- آر نه ڊهي ها! موت جو احساس ئي ماڻهو ۽ ڀڄڻائيءَ جي
 پيڙهه پختي ڪري ٿو.

● ڪو توکي رهڙ پائي، ته هن کي چاقو نه هن!
 ● نانگ کي لٽ سان هڻائي ڇڏ، پنهنجي راهه وٺي ويندو. هروڀرو ان
 کي مارين ڇو ٿو؟

● معافي ته اوصاف خداونديءَ مان آهي، پوءِ ايڏي ڪاوڙ ڇو؟
 ● گڏه، لفظ، گڏ + ڏه مان ٺهيو آهي.
 ● ڇا عوام سچ پچ اڀرندا؟ جي ها ته آهي سچ وانگر اڀرندا يا سچ
 گرهن وانگر اڀرندا!

● هاڻي تنهنجي مٿي مان ڪمپونزم جو سودا سِل ڪري به ڪڍي
 نه سگهيو! تون جڪڙجي چڪو آهين ۽ پنهنجا زنجير توکي وٺي ويا آهن.
 ● ڇا چاهه- نخشب مان اڀرندڙ چنڊ کي به گرهن ٿيو هو؟
 ● اڄڪلهه ته هر ڪُرسی ڏسي ڪُرسی ٿي اچي!
 ● تون ٺڳي ڪري خدا جو نالو وٺي رهيو آهين، ڇو ته تنهنجي
 فلسفي ۾ تنهنجي لعين مقصد لاءِ خدا کي ذريعو ڪري استعمال ڪري
 سگهجي ٿو.

● ڇا مان تنهنجا چل ڪپڻ وائڪا ڪيان؟ پر مان پائين ٿو ته مون
 کان اڳ موت تنهنجي گلي ۾ رسو وجهي رهيو آهي. ڪپڻي، پاڪندي،
 بهروبي، ڇا تون موت سان به بگلو پيگت ٿي سگهندين؟ ڏاڍو ڀلو آهين!
 ● ڪٿا هڏو به جهڙي رهيو آهين ۽ پوئڪي به رهيو آهين! ڇڻ اهڙو
 حڪو به ريدار آهين!

● اها ڪهڙي سوانح آهي، ته منهن توکي بنا ڇوڻ ٻاڙو آهي.

- اٺ جا پٽ! منهنجي خيمي ۾ ڇو آيو آهين؟
 - هي چمڙو اوندهه ۾ ڇايو هو، اوندهه ۾ مري ويو آهي. هن روشنيءَ جي دنيا ته ڏسي نه ڏٺي! شايد اها هن جي پاڳ ۾ نه هئي!
 - ڳيرو! ڪنهن سان دوستي ٿو رکين؟ هن جي سيني ۾ اسلحہ خانو ڏٺو آهي؟
 - مٽرنا مٽرنا کان وڌيڪ مٽر لفظ آهي پر رڳو لفظ ئي ته آهي!
 - جڏهن دوست دشمني ڪندو آهي ته هن کان برو دشمن ڪونه هوندو آهي.
 - غالب جو هڪ شعر آهي:
- هيه ڪهان تمنا ڪا دوسرا قدم يا رب،
 هم نه دشت امڪان ڪو ايڪ نقش پايا.
- جي دشت امڪان عالمي تاريخ کي سمجهيو وڃي ته ان استعاري جي دائري ۾ ڪيتري وسعت پيدا ٿي وڃي ٿي! سمجهڻ وارا سمجهي ويندا ته هن دؤر ۾ نقش يا ڇا آهي؟ ڇا ان کي حوادث جو طوفان ملياميت ڪري ڇڏيندو يا اهو ڪنهن منزل جي نشاندهي ڪندو؟ هن وقت تائين ته دشت امڪان جو ڪوئي نقش يا مون لاءِ معاون ثابت نه ٿيو آهي.
- وڃ، وڃ، پنهنجي جي ڪڍ وڃ! مان توکي جهليان نه ٿو. ممڪن آهي ته ڌرتي ڦاٽي پوي ۽ توکي ڪنهن ڪڏي ايل پنهور کان بچائي وٺي! پر اهو سمجهي ڇڏ ته امڪان ۽ ايقان ۾ فرق آهي. ڌرتي توکي هميشه لاءِ ڳهي به سگهي ٿي.
 - مومل! ايڏي عشق جي انڌ! تو ڏٺو ئي نه ته راڻو ڪاڻو آهي!
 - قوم پرستيءَ کان اول اهو طم ڪر ته تنهنجي قوم ڪهڙي آهي!
 - مان توکي پڃري ۾ وجهي وڻ ۾ لٽڪايان ته ڇا تون ائين سمجهيندين ته تون وڻ جي ٿاريءَ تي لڏي رهيو آهين؟
 - ابو! آزاديءَ جي رستي تي ڪيڏي نه گس آهي! ساھ ٿو منجهي!!
- پتر هجن ها ته به ڇڳو!
- مون دريا خان جي قبر تي مٿو ٽڪرائي چيو: "اٺ! مٽيءَ مان اٺ! سج نصف النهار تي اچي ڇڪو آهي."

● توکي معلوم آهي ته جڏهن اسٽالن جي ڌيءَ سيوتلينا هڪ يهوديءَ سان شادي پئي ڪئي، تڏهن اسٽالن هن کي ڪهڙي گار ڏني هئي؟ جي تون سيوتلينا جي آتم ڪهاڻي پڙهين ته دهریت جي دريده دهنئيءَ تي ڏندين آڱريون ڏين!

● تون انسانذات سان محبت ۽ انسان سان نفرت ڪرين ٿو. دهریت اهوئي ته سیکاريندي آهي!

● هڪ دهریو ٽيسٽائين انسان دوست آهي، جيستائين هن کي اقتدار نه مليو آهي.

● ڇا تاريخ مان ڪوئي مثال ڏئي سگهندين ته فلاڻو خدا دشمن. انسان دشمن نه هو؟

● دنيا پر اقتدار ئي هر خرابيءَ جي جڙ آهي. دولت به جڏهن اقتدار لاءِ ذريعو ڪري استعمال ڪئي ٿي وڃي، تڏهن ئي ان ۾ خرابي ڪنهن گتر وانگر ٿئي پوي ٿي!

● اي کيرٿر! ڇا تون ويڳي ويڳائي ٻار وانگر آهين؟ ڪنهن وقت ته تنهنجي هر چپ کي دودي جيڏي دل هئي!

● اي روپا ماڙي! ڇا ٻاگهي اڃا تو مان آفت ۾ نهاري رهي آهي؟

● تون اڪيون ٻوٽيندين ته ڇا سج نه چمڪندو؟

● اي هماليه! تنهنجي ديد ڪيترو نه دور ڏسي ٿي؟ تنهنجي پٺ وٽ بيهي ڪوئي تنهنجيءَ چوٽيءَ کي ڏسي به نه سگهيو آهي!

● هاڻو ميان! تنهنجي تهذيب سمير جي تهذيب کان به پراڻي آهي ۽

ان جي هر سر پڇي، پُري مٽي ٿي چڪي آهي. پوءِ ڇا؟

● تون پاڻ ته انگ اگهاڙو آهين. توکي رڳو ان تي فخر آهي ته دنيا ۾ سڀ کان اڳ ۾ تنهنجن وڏن آڏاڻو ٺاهيو هو!

● هن کي ايتري به رسي نه ڏي ته نانگ ٿي پوي!

● سوچي سوچي ڳالهه! هر لفظ هڪ تلوار آهي جا تونئي ڪري سگهندي آهي.

● فصاحت دريافت جي رواني ۽ وانگر آهي جا ڪنهن سان ڪم ڪري

لوڙهي ويندي آهي. ان ڪري مان تقرير ٺڪي پڙهندو آهيان.

- دوستي غلطيءَ جو ٻيو نالو ته نه آهي!
- جي ڪاڻي ڪوڙي ۽ ڪوڙي ڪهاڻي آهي ته اها دوستي آهي.
- دوست، انهيءَ دشمن جو نالو آهي. جو تنهنجي ويجهو آهي.
- جنهن کي نظريا دوستيءَ کان وڌيڪ پيارا آهن، اهو تنهنجو دوست ڪڏهن به نه ٿي سگهندو.
- هاڻي دوستيءَ تي ڪيترو به مانجهو مل! اها گهڻو ڪشڪو سهي نه سگهندي.
- سج ڳالهائي اس پر پلي ويهه، چانو پر ويهن لاءِ ڪوڙ نه ڳالهائ!
- جي دوستي فريب آهي ته رڳو رفاقت ته لائي ڇا هوندي!
- نه ويجهو جي اولاد سان گڏ ڇپر چڱو آهي نه واڳونءَ جي اولاد سان گڏ ڪير.
- توکي موت جي منهن پر ڏڪيندڙ جي تو جيترو جوکو پاڻ نه کڻي، ته اهو سمجهه ته يا هو مڪار ۽ فريب آهي، يا ذهني امراض جي شعبي پر داخلا جهڙو آهي.
- چٽي ڪٽي جي چڪ ڪان پالتو ڪٽي جو اڻ-چٽائو چڪ ٻرو ٻيندو آهي.
- افسوس! مون کي ڪيتري وقت کان پوءِ سمجهه پر آيو ته دوستيءَ جي نانوَ واري ڪا شيءِ نه آهي.
- ڄاڻو سڃاڻو! سوين!
- سنگت؟ ڪنهن سان به نه!
- جذبن به مون ڪنهن جي پڳ جو پيچ ٻڌو آهي، هن اها پڳ منهنجيءَ ڳچيءَ پر نوڙي ڪري وڌي آهي.
- ماڻهوءَ تي ڪاوڙ به مون هن کي ڪٽو جڻي ڳالهائو ڏنا، افسوس جو مون ڪٽي تي ڪاوڙ وقت هن کي ماڻهو چئي گهٽ وڌ نه ڳالهائيو!
- اعتبار؟ خدا ڪانسواءِ ٻيءَ ڪنهن ڳالهه پر اعتبار ڪهڙيءَ جڙيا جو نواهي؟
- ٻين جو ڪاڌو جي سڪهه ٿو، باقي ماڻهوءَ جو ڪڪڙ ڪي

منهنجي گهر کان ڏهاڪو قدمن تي ڊاڪٽر انور اعواڻ جي اسپتال هئي، جو اڳئينءَ سنڌ گورنمينٽ ۾ وزير خورشيد شاهه جو سامو هو. تازو ڄام سادق جي وزارت وقت ايمر ڪيو ايمر سکر ۾ ڏاڍا هٿيار هٿ ڪيا. منهنجي ۽ اڪثر انور جي اسپتال جي چوڌاري ايمر ڪيو وارن جا هزارين گهر آهن، جن اڪثر ڀلي پيٽ جا ڪوٽڙا رهندا آهن، جن کي اڳي دڙڪو ڏيندا هياسين، هنن جو سامه سڪي ويندو هو پر هاڻي هٿيار حاصل ڪري شينهن تي پيا تن. مان سارو گهر ڀريل ڇڏي ٽي سال اڳي بيماريءَ سبب اچي ڪراچيءَ ۾ آهيان. هتي خبر پئي ته پٺيان پاڙيسري، جن کي مان آريءَ اوڏيءَ ۾ عمر ايندو هون. سڀنيءَ سببي تائين ڏهه شيء گهر مان مڙائي ويا آهن، جن ۾ ٻه وڏا ڏهنهن ٽن ڏهن هئا. ٻه ڪوٽڙا ڪيو. مان ڪم هٿ ۾ خبر ناهي ته ڇڪتيا ڪيئن ڪيون ٿيون. ڇڪتيا ڪيون ٿيون. ڇڪتيا ڪيون ٿيون.

ڪلاشنڪوف جو برست هتي، پوءِ ٽڪرا ٽڪرا ڪري ماريو اٿائون. زرينا جڏهن چوريءَ جي ڳالهه ٻڌي، روئي رهي هئي تڏهن مون کي هينرڪ بول واري مٿين ڳالهه ياد آئي: ”موسر اڃا وڌيڪ خراب ٿي سگهي ها!“ مون هن کي چيو:

هوءَ سمجهي نه سگهي ته مان ڇا چئي رهيو آهيان!!

● تنهنجو دماغ به يو-ايس-ايس-آر وانگر ٽرڪي پيو آهي!

● امام ابو حنيفه چوندو هو ته ”ظالم به متڪبر پنهنجي موت کان

اڳ به هن دنيا ۾ ڪجهه نه ڪجهه ضرور سزا پائي ٿو ۽ ذلت ۽ نامراديءَ جو منهن ڏسي ٿو؟“ ڇا مسولين، هلڻ ۽ اسٽالن ان نامراديءَ ۾ شريڪ نه هيا؟ ڇا ٽراٽسڪيءَ جو مٿو اسٽالن ڇٽايو نه هو؟ ڇا لينن جو مٿو موت کان پوءِ تاريخ ڇٽي نه ڇڏيو ۽ اسٽالن کي ڪفن ۾ مٿي ڇڏائڻ جي جاءِ ڪريملن ۾ نه ملي ۽ پنهنجي ديس ۾ جو ڪجهه ٿيو آهي، اهو ته توکان گجهو نه آهي يا مان. ان تي به وقت ويڃايان ۽ توکي اهو ٻڌايان ته ڇا ڇا ٿيو آهي؟ ها، جيڪي اڃا ٿيو آهي، اهو منهنجي ڪمري ۾ نقش بديوار آهي ۽ مان ننڊ مان اٿي روزان جي آجيان ڪندو آهيان جو اچتو آهي، جو پنڌ ۾ آهي، جو گهڻو ڏور نه آهي. نه وري اها ڳالهه منهنجي اکين کان اوجھل ٿي آهي ته برائي ڪئن پنهنجو انت پاڻ ٿئي ٿي؟

● قاتل! قاتل! قاتل! پوءِ تيمور لنگ آهي يا ماڻوڙي تنگ آهي، مان

ننهنجي پيءُ کي به سڃاڻان، تون مون کي لڳي نه ٿو سگهين!

● ڀڳل آئيني جي يور چو ڪئي ڪري رهيو آهي؟ هان، وٺ هي آئينو،

جو صدين کان سڄو ۽ صاف آهي ۽ جنهن ۾ تون اڄ به پنهنجو چهرو ڏسي سگهين ٿو.

● وڃون پنهنجيءَ فطرت کان باز آيو ته ڪائنات بدلجي ويندي!

● محمود غزنوي جڏهن مري رهيو هو تڏهن هن موت کان به ڏينهن

اڳ ۾ حڪم ڏنو: ”منهنجي سامهون آهي هيرا اٿي رکو جي مون سونمات مان

اٿي، ها!

● ڪي به ڪنهن جي زندگي ۾ تبديلي آڻي ٿو، جيستائين هن جون

ڀليون، جهيڙيون ۽ ٻيون ڪجهه ڪجهه رهيون

● ادب کي انقلابي سياست جو ذريعو نه بڻايو. ادب پنهنجيءَ جاءِ تي انقلاب آهي.

● هٿلر ته مري سگهي ٿو، پر گوئٽلز ۽ گوئرنگ نه مري ٿا.

● ڪنهن هل کان بچيو اٿي ته ڇيڙن ۾ ڪيترو مزد آهي؟

● شينهن پنهنجو حصو کڻندو، پوءِ شينهن آمر هجي يا جمهوري نمائندو.

● تون بازن جا پر ته ڪٽيندو رهيو آهين پر پنهنجين اکين جو خير ڪڏهن نه سوچيو آهي!

● دوستيءَ جو پڪي فقط هڪ پر تي اڏامندو آهي، ٻي پر جو فقط ڏسندڙ کي گمان هوندو آهي.

● آخر ۾ انسان کي، جي هو خوشنصيب آهي. فقط پنهنجو خاندان ڪم ٿو اچي.

● تون پٽر آهين، ڪاٺ آهين، تجربتي ڪار آهين. نه تو ۾ جذبو، نه احساس، نه دل آهي. سياست ۾ ڇو نه ٿو وڃين؟

● ڇا چتو ڪتو چوڪيداري ڪري سگهندو آهي؟ هو ته پنهنجي پراڻي کي کائيندو آهي؟

● ان کان ڪوئي وڏو گناهه نه آهي ته ڪنهن جي اعتماد کي ضرب پهچائي وڃي.

● اي سنڌ! تون منهنجا محاورا ڪڏهن سمجهيندين؟ يا تون اهو نه ٿي سمجهين ته مون کي ڪوئي پيغام به آهي!

● پُٺ کان پُٺي ڏسندين ته اڳتي کان اڳتي ويندين.

● جوڊاس! مان توکي تنهنجي نرم گفتگوءَ مان سڃاتان، مان ڄاڻان

ٿو ته تون جاسوس آهين پر مون توکي چيڪ ڇڏي ڏنو آهي، ڇو ته مان ڄاڻان ٿو ته صليب کانسواءِ منهنجي تقدير جي تڪميل ناممڪن آهي.

● جي نوح جي ٻيڙي ۾ ڪوئي عرب هجي ها ته تلور جو نسل نه بچي ها!

● ڪتو مري ويو ۽ ڇيڙ هن کان ڪن ۾ ٻڄي رهيو آهي. "مون کي

ڪنهن جي آسري ٿو ڇڏي وڃين؟"

- ڇيڙا ٻليءَ جا خواب لهي رهيا آهن!
- مون هن کي ڏسي چيو، ”تون ايڏو اکين ٻوٽ آهين، جو ڪنهن وقت تنهنجون ٻي جان اکيون پٽيل رهجي وينديون!“
- ڇا توکي موت کان پوءِ معاف ڪريان
- چو نه؟ منهنجو جهيڙو تنهنجي جيءَ سان هو، تنهنجي لاش سان ته نه آهي.

- هن ساري زندگي اهو سوچيو ته هن سان هيئن ۽ هن سان هونءَ پلٽ ڪندس. هن اهو ڪڏهن نه سوچيو ته موت سان پلٽ ڪيئن ڪندس!
- تو سڄي عمر سازش ۾ گذاري آهي، ميڪاولي به ايڏي سازش ڪري ٿڪجي پوي ها. ڇو ته هو تو وانگر دهريلو نه هو.
- گوٽلبرگ يا هيءَ اخبار تنهنجي منهن ۾ بڻجو نه ڏئي رهي آهي؟
- چون ٿا ته جهنگ سيال ۾ رانجهو هير کي ڇڏي وڃي ها ته ٻجي وڃي ها پر ڇا رانجهوءَ جي اهڙيءَ زندگيءَ کي ڪا معنيٰ ٿي سگهي ها؟ اها زندگي ته خودڪشيءَ کان به بُري هجي ها! ها، پر تون رانجهو نه آهين!!
- نون انقلابي آهين؟ تو پنهنجي طبيعت ۾ ڪهڙو انقلاب آندو آهي؟ تون جو پنهنجي آيڊ-سوارٽ، ڪڏاڻيءَ ۽ نيچ پاڻيءَ مان آجڪاڻي نه پاڻي سگهيو آهين؟ تون جو اهو هر ڪوڙ اختيار ڪرين تو جو تنهنجي فرضي سچ جو ذريعو ٿي سگهي. جيتوڻيڪ اهو ڪوڙ توکي توڙ تائين نه ٿو پهچائي، رڳو توکي منهن ۾ چاڻي ٿو وڃي. جڏهن جمهوريت پسند اليگزينڊر هرزن جو تو پاري انقلابيءَ سان اختلاف ٿيو ته هن توکي انقلابي شهوت جو بادفرنگ ڪوٺيو هو. هرزن جا اهي همعصر جن کي پوءِ بالشيڪ سڏيو ويو، اهو به وساري ويا ها ته جمهوريت پسنديءَ سبب، هرزن کي زار ڊيس بدر ڪيو هو. تون انقلاب جي ڪفن جو ڪپڙو آهين، تون جو پاڻ کي جديد دنيا ۽ ان جي فڪر جو نمائندو سڏي رهيو آهين، رڳو اهو شيشي جو پُڙ آهين جو اڃا تائين لينن جي لاش تي رکيو آهي، جنهن کي ڪنهن وقت ڪريملن مان ڪڍي فني ڪندا؟ ڇا تون جيفرسن جي آزاديءَ جي پڌرنامي جي حمايت ڪرين تو ۽ والٿ وٽمن جي شاعري اُتر سمجهين ٿو؟ نه، تون در پردي اڃا ڪميونسٽ پڌرنامي جو حمايتي آهي، جنهن تي تون پٽائيءَ جو شعر ڪمبي

جي غلاف وانگر اوڙهي، سنڌ جي عوام کي بيوقوف بڻائي رهيو آھين ۽ جو تنهنجي ترقي پسنديءَ (جنهن کان وڌيڪ جديد دنيا ۾ ڪاٺي دقيانوسي ڳالهه نه آهي) جي چار ۾ نه ٿو ڦاسي، مون کي اناپرست ڪوٺين ٿو ۽ ايئن ئي سمجهين ته تنهنجو انڌو وشواس جڳ لاءِ ڪوئي فائوس آهي. انڌو وشواس انقلابي جهڙو خطرناڪ جيوڙو پيو ڪوبه ناهي. تنهنجو ساٿ ڪوڙهڻي جو ساٿ آهي ۽ جي مان تنهنجي ڪوڙهڻي هٿ سان پنهنجو هٿ ملائڻ نه ٿو چاهيان ته تون ان کي ڪپڻ نه چاهين، جڏهن اهو قلم کي نه جهلي سگهي. تون معاشيات جا به اکر پڙهي، پاڻ کي جديد علم جو ڄاڻو ٿو سمجهين ۽ ڪميونزم جي باسي بڪواس دسترخوان ۾ ڍڪي پيش ڪري رهيو آھين. نه. مون تنهنجي انقلاب کي واري جڏيو آهي، اهو گتر جو فلسفو آهي گتر جو هاڻي فقط گندي نالي وڃي رهي آهي، پر ڇا ڪجي، هڪ ڪافر جو تعصب مومن جي تعصب کان به وڌيڪ پائدار ٿيندو آهي ۽ ڪافران جي بچاءَ ۾ مومن کان به وڌيڪ محنت ڪندو آهي. دراصل تو ۾ انا آهي، جنهن تي سماجي ڍاڪڻون رکيو آهي.

مان ته سينٽ جا پرسي (St. John Perse) وانگر جوان ٿو:

and it is enough for poet to be the guilty conscience of his time."

ترجمو: اهو شاعر لاءِ ڪافي آهي ته پنهنجي دؤر جو مجرم

ضمير ٿئي).

● سياستدان، جي دانشور به آهي ته هن جي دنيا ڪجهه ماضيءَ جي تاريخ آهي ڪجهه حال ۾ هل ۾ هڪڙو آهي ۽ ڪجهه پنهنجيءَ يا اداري عينيءَ مان مستقبل جو ديدار آهي، جنهن ۾ هن جي نظر جو فريب ڪيترو شاهه آهي، اهو مستقبل ئي ٻڌائي سگهي ٿو. شاعر جي اڳيان ازل کان ابد تائين وسيع ميدان ڦهليل آهي ۽ هن جي اکين کي ڪنهن به عينيڪ جي ضرورت نه آهي. هن جي ديد جڏي آهي ته هو دؤر دؤر تائين ڏسي سگهي ٿو. فقط عيس جا انڌا سياستدان هن کي نابين سمجهن ٿا ۽ پنهنجيءَ بينائيءَ تي تڏهن ٿا، سر جڏهن کان هنن جي عينيڪ ڀڄي پئي آهي تڏهن کان اهڙا معذور ترين شخص مون پيا نه ڏٺا آهن.

● اي سنڌيو! ڇا اوهان ڄاڻو ٿا ته غلام قادر روهيلو ڪير هو؟ -

اوهان اهو ڄاڻو ٿا ته هن جڏهن خنجر جي نوڪ سان شاهه عالم جون اکيون
ڪڍيون هيون ۽ حرر جون نازنينون بي عزت ڪيون هيون تڏهن مستقبل
آڏواڻيءَ ۽ هن جي بي بي جي انتظار ۾ هو؟

● شاهجهان چرچي ۾ چوندو هو ته:

”پوريو شيراز-مملڪت ماست؟“

شاهجهان کي اها خبر نه هئي ته پوريو سنڌيءَ ۾ ڇاڪي چئبو آهي ۽
نه وري، شيخ مجيب کي اها خبر هئي!

● ڪسيءَ جا ڪيڙا! تون ته ڪاريهر جي ڏک ڏئي رهيو آهين؟
ضامن ٿو جهڙو ڦري ۽ تون گهر ۾ وهي وڃين؟

● تون پاڻ کي ڀلي سقراط چئ، پر آءٌ ڇو هيملڪ توتي آڃائي
وڃايان! آءٌ اهڙو اڃا ٿو نه آهيان!

● سنڌي ماڻهو جو وڏي ۾ وڏو مرض ڪچهري آهي جو سندس
سٺ سڪائي ٿو وجهي.

● سچ نئينگ تي اڀري رهيو آهي. دادوءَ جا شهر! تون ڪڏهن
پنهجي آرس مان ڄاڳندين!

● ڇا ساڳيو ديس بلهي شاهه ۽ جنرل ضياءَ الحق کي پيدا ڪري
سگهندو آهي؟

● هن ڳالهه ته جمهوريت جي ٿي ڪئي پر صحيح فقط پاڻ کي

پڻي سمجهيو

● تو دوستو وسڪيءَ جو اهو ڪردار پڙهيو آهي جيڪو ساڻن هٿان
سارو شهر تباھ ڪرائي پاڻ، ريل تي چڙهي، ڪلندو هليو ويو هو. سازشي! ڇا
تون سمجهين ٿو ته مان توکي نه ٿو سڃاڻان!

● هو ڪهڙو بادشاهه/راجا هو، جنهن مهمان لاءِ وڏو محل ٺهرائي،
ن جي بنياد ۾ لوڻ وجهايو هو ۽ جڏهن هن جو مهمان اتي اچي ٽڪيو هو،
تڏهن پاڻي هارائي هن لوڻ وارا بنياد ڳرائي وڌا ها ۽ محل اچي پٽ تي ڪريو
هو ۽ مهمان ڊهجي ويو هو. اي هندستان جا ڪميونسٽ! ڇا تون پنهنجيءَ
تاريخ مان سبق نه سکيو آهين.

● سڪندر موتي ويو، ڪانءُ اڃا آبِ حيات تي ويٺو آهي.

- ڇا آزاديءَ لاءِ خوني انقلاب ضروري آهي؟
- لومڙ بگهڙ کان خراب ٿيندو آهي. بگهڙ سڌو حملو ته ڪندو آهي!
- ڇتي ڪٿي جي گگ ڏسي عرفي جي غلطيءَ جو احساس ٿو ٿئي.
- ڇا آمريڪا ايتري خراب آهي؟

آمريڪا ايمرسن، ٿارو، والٽ وٽمن پيدا ڪيا ۽ دنيا کي نازي جرمنيءَ، فاشي اٽليءَ ۽ هيرو هٿو جي جاپان مان جند ڇڏائي! ڇا اها روس کان به خراب آهي، جنهن ۾ سوين اديب ماري ويا. گدام آرٽسٽن جي شهڪارن سان ڀريا ويا ۽ جو ڪنهن وقت زار جي امپيرئلزم جو نئون روپ هو. پر هاڻي ٿئي، آمريڪا جي پيرن ۾ ڪريو آهي ۽ ليلز اٽيون ڪري بيڪ مڱي رهيو آهي؟

اي پاڪستان جا جملي ترقي پسندو! اوهان کي آمريڪا جي نفرت تي پاليو ويو آهي ۽ اها نفرت ائين آهي، جيئن وش ڪنيا ۾ زهر هوندي هئي.

- توکي ڏسي مون کي آواگون ۾ اعتبار اچي ويو آهي، ڇو ته تون اسان جي روپ ۾ نانگ آهين.

- تنهنجي ساري رفاقت انهيءَ گهاٽي گاهه وانگر هئي، جنهن ۾ نانگ لڪو ويٺو هو ۽ جڏهن ان تي منهنجي لت آئي ته ڪڪيائين.

- تون مذهب، رنگ، نسل، آزاديءَ، انقلاب، مطلب ته جنهن نالي ۾ ٻي انسان جو خون وهائين، تون خوني آهين. ڪنهن جي، ڪهڙي به نالي ۾ رتوڇاڻ ڪرڻ ليڪ آهي. انسان جي خون کان مقدس ڪا شيءَ نه آهي، جي ائين نه هجي ها ته سڀ انسان آدمخور هجن ها. مان ته چوان ٿو ته ساري زندگي مقدس آهي، پوءِ اها انسان جي هجي يا ٻي جاندار جي. تتر جي گلي تي به چري نه وهاءِ! مون کي ائين ٿو لڳي ته تون ڪائنات کي تڪبير ڏئي رهيو آهين. ان جون ٻولڙيون ٻڌي فرشتا حيرت ۾ اچي ويندا هوندا ۽ سوچيندا هوندا ته ڌرتيءَ جا فرشتا ڪيترا نه پيارا آهن، اسان کي خدا بهشت ۾ قيد ڇو ڪيو آهي!

- گاڙهو ريت جو رنگ آهي؟ خوني! ڇا ان ڪري توکي اهو پسند آهي يا ان ڪري جو اهو باڪ جو رنگ آهي؟ ڇا ڪوئي خوني به باڪ جو ڳولائو هوندو آهي؟ هو ته رات جي انڌيري ۾ لڪندو آهي ۽ چنڊ جي فانوس

تي به ڪاوڙيو آهي.

● سائنس تباهي آهي، جي ان ۾ انسانيت نه آهي، گلف واري جنگ ان جو ثبوت آهي. اڄڪلهه ڏاڍو گايو نه آهي، ڏاڍو ڏاند آهي، جنهن جا سنگ استنگر ميزائيل آهن.

● اسرافيل پنهنجي صور ٽوڪي رهيو آهي جا رڳو مان ۽ ڪارونجهر ٻڌي رهيو آهيان!

● دودا، تون اڃا نه ٿو جاڳين؟ قيامت جو سج نيزي جي نوڪ تي پهچي چڪو آهي.

● مينهن جا ماندڻ ڪر، ساري گهر کي باهه لڳي آهي.

● اي ويهين صديءَ تو ۾ نوانوي فيصد جانور ميا ۽ هڪ فيصد انسان هيا، پر مان ڀاتيان ٿو ته اهو چئي مان انسان ذات جي خوشامد ڪري رهيو آهيان!

● ٻڌ! ٻڌ! ڪارونجهر مان آواز اچي رهيا آهن، جي اهو ڦاٽو ته تون ساري جو سارو جلي ويندين!

● تون شڪارپور ۾ منهنجو گهر ڳولي رهيو آهين! هي ساري سنڌ منهنجو گهر آهي، جتي صديون منهنجي جتيءَ جو آواز گونجندو رهندو.

● آدرش واديءَ ۾ تنهنجي وادي ڪنهن اونهيءَ ڪڏ ۾ آهي، جتي توکي تنهنجو آدرش ڪيرائي مارائيندو؟

● مون پوني کان ڪجهه ميل پري پهاريءَ تي شيوا- جيءَ جو ڪوٽ ڏٺو ته مون کي ائين لڳو جڻ ان جي هر سر ڪاٺي ست ستي رهي آهي.

● مون گوا ۾ هڪ پورچوگيز گورنر کي اکين ۾ گهوري ڏٺو ۽ سوچيو ته ڇا بُت تراش انهن ۾ اهي ڪونڪني ڇيائي سگهيو آهي جي هن ماراياها؟

● سسي ڦس! هتي وڃ! پٿر پاڻ ئي چاڙهيءَ تي مٿي ڌڪجي رهيو آهي.

● هن گهڙيءَ سان ته نيا! تون ويلو صدين جو سوچين!

● ”بروتس! مون کي توتي غصو نه آهي“ سيزر چيو، ”تون منهنجي ڇاتي ۾ گهاءَ ڏنو آهي جو ڦلوطره ڪيو آهي؟ تون ته مٿي کي تو مارين!“

- منهنجا سياسي آدرش! مون تنهنجو ايترو انتظار ڪيو آهي، جيترو جيڪڏهن خدا جو ڪيان ها ته ڪيئي ملڪ فلڪ پلتي ڇڏي وڃان ها! تون ڪڏهن ايندين؟
- ڇا تون وڃ جو ڪانتو آهين جو ڦري ساڳي جاءِ تي ايندين؟ زندگي ته قطب نما جو ڪانتو آهي جو توکي پنهنجي توڙ تي رسائيندو.
- تاريخ جي مهڪ به مقناطيس وانگر ٺيندي آهي. جا رڳو انهن کي ڇڪيندي آهي جن کي لوه لڳن ۾ هوندو آهي.
- ميان تون آهين ته ڀلو ڀر وريءَ ۾ چار ڀلا ڀائي پاڻ کي شينهن جو پٽ سمجهي رهيو آهين.
- هر ڪوئي ڪرسيءَ تي ڊنوسار (Dinossaur) لڳندو آهي.
- هن اخبار جي ڪالمر ۾ ڪٿي جي گڱ وهي رهي آهي؟ ڇا هي ڪٿو چتو ٿي پيو آهي؟ هي مون کي چڪ به نه ٿو پائي، رڳو هوا جي جهوٽي تي پونڪي رهيو آهي، ڄڻ چئي رهيو آهي، ”تو ايڏي سرهاڻ ڇو ڪئي آهي جا منهنجي مٿي ۾ سور وجهي رهي آهي؟“
- منهنجي توسان دل ايئن ٿي وئي آهي جيئن بڙ جون ٻه وليون هڪ ٻئي مٿان وري. ڳنڍجي وينديون آهن ۽ انهن مان ڳوٺج ڦٽي نڪرندا آهن.
- تون وار ڪارا ڇو ٿي ڪرين؟ تنهنجا اڃا وار مون کي ياد ڏياريندا آهن ته اسان زندگي گذاري آهي.
- اهي ڪارا وار توکي اوڀرو بڻائي ٿا ڇڏن.
- وڃ ڪڏهن ٿي ڪري ان جي اکيري کي خبر نه هوندي آهي.
- توکي ان مارڪسي-لينني ٻوليءَ کانسواءِ ٻي ٻولي اچي ته ان ۾ لکين! مون کي ته ان مان مثل مڇيءَ جي ڌڀ اچي رهي آهي.
- ڪجهه ڪٿن جي پونڪ ٻڌي، عرفي پنهنجو رستو ڇڏي ويندو ڇا؟
- ڪنهن چيو ته: ”تنهنجا دوست توتي ڪاوڙيا آهن.“
- مون جواب ڏنو: ”هو ڪاوڙيا ته پنهنجي غلطيءَ تي آهن، رڳو مان ان جي نساندهي ڪيان ٿو ته هو مون تي ڪاوڙ ڇڏن ٿا.“
- احمقن جي ساٿ کان اڪيلائي هزار بار بهتر آهي.
- مون ناسڪ ۾ روهڙيءَ وانگر چُر ڏٺي، جنهن مان حلالتي نڪري

ٿي ويو ۽ حرامي ڦاسي ٿي پيو. سرحد جي ٻنهي طرفن مونکي اهڙا ماڻهو مليا آهن جن جو تعداد ۽ طبيعتون ساڳيون آهن.

● سڪندر اعظم! مان به تو وانگر ذوالقرنين آهيان ۽ مون به پنهنجي مٿي جي ٻنهي پاسي بار کنيو آهي. ڪنهن وقت مون کي به تو وانگر اعظم جو خطاب ملندو.

● احمد شاه ابداليءَ سنڌ ۾ مدد خان کي موڪليو. دراصل هتي جيڪو به حملو آور آيو آهي، مدد لاءِ آيو آهي.

● ائين چو آهي ته هر ٻڌائيءَ جو پيش ور قاضي ڦاڙن ٿيندو آهي؟

● اقتصاديات جو شخصيات تي ايترو اثر نه آهي، جيترو شخصيات جو اقتصاديات تي آهي.

● مونکي جنوبي آفريڪا جي ڪميونسٽ ليڊر ڪرس هائي جي قتل تي ڏاڍو افسوس آهي. جي ائين آهي ته اوهان ڪميونسٽ حڪومتن کان نفرت ڇو ٿا ڪيو جي ڪميونسٽ مخالفن کي مارائينديون هيون؟

● علامه اقبال نيل جي ساحل کان ڪاشغر جي خاڪ تائين ڇا ڏسي رهيو آهي؟ مون کي ته هڪ ويران رستي تي لٽيل قافلو نظر اچي رهيو آهي، جنهن جا قافلا سالار سڀ مري چڪا آهن.

● وڃ، وڃ حسني مبارڪ وٽ وڃ! هو توکي هر فرعون جي قبر ڏيکاريندو. تون به پنهنجي لاءِ مخروطي منارو پسند ڪر ۽ مون وٽ هي به جوتا زائد آهن، اهي به اتي رکي آءُ! مٿان تنهنجي موت کان پوءِ ماڻهو آهي توکي هٿن!

اي اصحاب ڪُھ! مان ته ڪيترو وقت اڳي جاڳيو آهيان. اوهان هائي آيا آهيو. جڏهن دنيا بدلجي وئي آهي!

● اي گهوڙي سوار! خيال ڪجانءِ ته گهوڙي جي تنڪ ٿڙي، تنهنجي گردن نه ٽوڙي وجهي!

● ڏاهپ ڪيترا ڏنپ ڏياري ٿي، ڏنپ ڪيتري ڏاهپ ڏين ٿا!

● تو اهڙا شهيد ڏنا آهن، جي بغير حيات هوندا آهن.

● اي شيطان صفت انسان! تون انسان صفت انسان مان ڇا ڄاڻين!

● مراد کي احمد نگر جي جيل ۾ آفيم ڏئي مارڻ وارا اورنگزيب!

تو کي قدرت ڪهڻي وڻي ڏني هئي!

● جي تنهنجو مڪافات عمل ۾ اعتبار نه آهي ته تنهنجو ٻي ڪهڙيءَ ڳالهه ۾ اعتبار ٿي سگهي ٿو؟

● رڃ ۽ ڪتي جي ويڙهه ۾ شريڪ نه ٿي، تماشاڻي ٿي ره!

● اوهان جو دماغ ايترو ڌوڻي صاف ڪيو ويو آهي جو اهو لاندري ٿي

پيو آهي!

● ويهين صديءَ ۾ ڊارون، فرائڊ ۽ مارڪس جي تعليم ٻي هر تعليم

کان وڌيڪ اضطراب جو باعث هئي.

● عشق ۾ 'سسي نيزي پاند، اچل ته به اڌ ٿئي'، ان کي ته ڪا معنيٰ آهي، سياست ۾ اها سٺ مون کي ته بنهه بي معنيٰ ٿي لڳي.

● مارئي ٿين سولو آهي، ڪوه تان گهڙا ڀرڻ ڏکيو آهي.

● ٻاٻيهي کي تون چو ٿو مارين! جي اڄ نه مري ته سانوڻ ڇا جي

لاءِ وسندو!

● تنهنجو نانءُ ياد اچي ٿو ته وات ۾ سان ڀرجي ٿو وڃي، تون جو

ڪالھ امرت کان مٺو هئين!

● ڪهڙي ڄڻ سان ٿو ڳالهائين؟ دفعي ڪريس! هي سياسي

هيروئي آهي.

● ڪيڏو ساڙ رکيو اٿئي؟ منهنجي دوزخ جي باهه ۾ ته اڳيئي ٿو

ڀڄين! مان پنهنجون ٻه ڪالون ان ۾ ڇا لاءِ وجهان؟

● حيرت آهي ته شاهه لطيف ٻڃي ويو هو ۽ هن کي ڪنهن سنڌيءَ

شهيد نه ڪيو هو!

● تون ٻوڙو آهين، گونگو ناهين، اسرافيل جي صور اچي رهي آهي پر

تون ائين نعرا هڻي رهيو آهين ڄڻ اڳينءَ فلسطين ۾ رهيو پيو آهين!

● ڪيرتر تان گڊ چلانگ ڏيندو آهي ته به سامهون واري چپ ڪي

ڌيان ۾ رکي ڏيندو آهي. تون ته خلا ۾ چلانگ ڏئي رهيو آهين!

● جيئن انسان پيريءَ ۾ اچن ٿا، هنن جي اندر جو ابلير اڪيون مهتي

جاڳي اٿي ٿو، هوس اڃڪر جيان وات پئي ٿو ۽ هو سمجهن ٿا ته سندن موت

اڃا پري آهي، جيتوڻيڪ سندن موت کين ڏسي واپڳ ڊڙي ٽڪري ٿو، جيتوڻيڪ

ڪين پاڻ ڏانهن ڇڪي هڏن سوڌو رڙڪي ٿو ڇڏي! ڪيڏا نه اياڻا آهن جي باڻ
 ڪي گهڻو سياڻو سمجهن ٿا ۽ زندگيءَ جي نالي ۾ موت کي وساري ڇڏن ٿا!
 جي اوهان کي پيريءَ ۾ اهڙا انسان نظر اچن ته اهي ناليءَ جا ڪيڙا سمجهو
 توڙي اهي ڏک فرشتي جي ڏيندا هجن! هو برابر فرشتا آهن، پر جهنم جا.

● ٻيڙيءَ جي رسي نه ڇوڙ، اڳتي اوڙاهه آهي!

● سنڌ! مان ئي ته تنهنجي سرحد آهيان، مون کي ڪوئي اورانگهي نه

ٿو سگهي.

● بال ٺاڪري! هي ڇرو تو مون کي ڇو هنيو؟ ٻاهر ته مون کان بچار

سو سال اڳي هتي آيو هو؟

● ڇا سنڌ جي ڪاٺي تاريخ آهي؟ ڇا سنڌ جي ڪاٺي جاگرافي آهي؟

نه، سنڌ ائون آهيان. جيستائين منهنجي شاعري زندهه آهي تيستائين سنڌ کي
 ڪوئي مٽائي نه ٿو سگهي.

● هر آمريت آمريءَ ۾ دفن ٿي ويندي. سنڌ جي تاريخ زندهه

جاويد آهي.

● سج ڪيئي ڀيرا گهڙي وانگر درياھ ۾ غرق ٿي چڪو آهي، پوءِ به

تار ترڻ وارا رات لٽي کان اڳ ڪنڌيءَ تي پهچي وڃن ٿا.

● ڇا ميهار کي ملڻ لاءِ ٻڌڻ اوس آهي؟

● امرتا پريتم! ڇا تنهنجو وارث شاهه اڃا قبر وچان ٻولي رهيو آهي؟

مون کي ته ڪجهه ٻڌڻ به نه ٿو اچي!

● هنگلاج ۽ لاموت جو سفر سڻو آهي. مون سان ادبي دوستي نڀائڻ

ڏکي آهي.

● هر ڪوئي موت جي ڪن ۾ ڦيرائين ڪاٺي ٻڌي وڃي ٿو، ڪوئي

اورار برسان، ڪوئي سرازير برسان، ڪوئي وچ سيار، ڪاٺي ڪشتي ڪٽي

ٻڌي، ان تي سوچ ٻڌائي آهي، ان جي ڪري ڪهڙو فرق پوي ٿو؟

● ڪيبرائي ڪنهن جو راڳ ڳوٺجي رهيو آهي، جنهن سان ننڍي

ڪتب جي ڪتب گراج پري رهي آهي؟

● ڇا سوچو ته سرڪاري آهي جو سرڪاري آهي؟

● ڪٿا ڏوندي ٿي وڙهي رهيا آهن. ٻلهي شاهه! تون ته پاسي ٿي بيهه!
ڏوندي جي ڌڻ ساڙي رهي آهي.

● هڏا به وڌي ويا آهن، ڪٿا به وڌي ويا آهن. ماڻهو دروازا بند
ڪري کليل درين مان باهوڙ ٻڌي رهيا آهن. ڳجهون اڃا ته آسمان ۾ آهن
اهي ڪڏهن ٿيون لهن، ڪيئن چئجي!

● ڪنهن جو موت ڪنهن کي سڏي رهيو آهي؟

ڪن ايترا سڙا آڻي جو آواز ٻڌي سگهين؟

اها تنبوري جي ٿڌ ٿڌ ته بند ڪرا!

● طوفان کان ڇو ٿو گهٻرائين؟ طوفان ته تنهنجو ساٿي آهي. سڏ به
آهي ته ورائي به آهي.

● اسرافيل پنهنجي صور ڦوڪي رهيو آهي پر مان ڇا ڪيان تون ته
پيدائشي ٻوڙو آهين!

● جيئن شفاف جَر ۾ پڪيءَ جو عڪس نظر ايندو آهي، ائين مٿان
منهنجين اکين ۾ تنهنجو عڪس نظر اچي! ان ڪري مان توڏانهن ڏسان نٿو.

● دل ۾ آيو ته سوٽ تي دم- عيسيٰ ڦوڪي هن کي پوپٽ بڻايان،
پر پوءِ ڪجهه وقت مون هن کي تريءَ تي کڻي آس ۾ رکيو، ٿوري دير ۾
هن ۾ کوليا ۽ مون کي ڏسڻ کان سواءِ اڏامي ويو.

● جوانيءَ جي الهڙ اکين ۾ ڪيترو نه اعتماد هوندو آهي، يقين هوندو
آهي ۽ اها غير يقيني نه ڏسي سگهنديون آهن جا تجربي ۾ هوندي آهي!

● شال توکي خدا جواني بخشي ڏي تنهنجي حسن کي ٺهند به نه
اچي! مان زندگيءَ کان پنهنجي حصي کان به گهڻو وٺي چڪو آهيان. وڌيڪ
هوس رڳو مون لاءِ شرمندگيءَ جو باعث آهي. مان توڏانهن هٿ، هٿ چراند
لاءِ نه وڌائي رهيو آهيان، دعا لاءِ وڌائي رهيو آهيان.

● هوس جو پيالو ڀرجي نه ڀريو. بس گهڻو پيتو اٿي.

هاڻي بس ڪرا!

● ڪنهن جي مٿي تي هٿ گهمائي ڏس! ساري ڪائنات تنهنجي هٿ

۾ اچي ويندي.

● منهنجي هٿ تي هٿ گهمائي ڏس! ساري ڪائنات تنهنجي هٿ

تنهنجو منهن نظر اچي رهيو آهي.

● تو اتي ٻيلائين ۾ ٻيڙ ڏنا آهن؟

سند جهڙا پيارا پڪي ڪٽي ڏنا اتي؟ تون فلوريڊا وڃي يا فيوجي ياما،
توکان سنڌو نه وسرندي.

● هن پُست جي ڏوڏيءَ جا گل ڪهڙا نه ڳاڙها ها! اهي هوا ۾ لڏي
شفق جي لالڻ سان ڇا ڳالهائي رهيا ها!

● ميان! سوچ توکي سنڌ ۾ قبر لاءِ جاءِ به ملندي يا نه؟ مان سيوهڻ
۾ ته محمد تغلق جي قبر ڪٿي ڳولي نه سگهيو هوس. چون ٿا ته اتي پوريو
ويو هو.

● اي شمس تبريزي! سج کي ايڏو به نه گهور ته پنهنجي بينائي
وڃائي ويهين!

● اي 'بیدل' اڄ ته عشق جي پوئين ڇاڙهي تي چڙهون ۽ ڏسون ته
اڳتي ڇا آهي! اکر ته پهرين ڇاڙهيءَ کان اڳتي چڙهي نه ٿا سگهن!
● اي گل! جيترو تڙندين، اوترو فنا جي وڌيڪ ويجهو ويندين.
● هي ساري ڪائنات فنا جي مٺ ۾ ئي ته آهي! تو ڪڏهن اها مٺ
کولي ڏني آهي؟

● اي ڪنو! تون مون تي ڪلي رهين آهين!
پنهنجيءَ حياتيءَ جو پتو آڻي ته ڪيتري آهي؟
● ازل به تون، ابد به تون، ڇا جيڪي وڃ تي آهي، سو به تون آهين
يا فقط منهنجيءَ نظر جو فريب آهي!

● اڃا ته موت مون سان چوپڙ ڪيڏي رهيو آهي ۽ مان 'پنءِ چڪا'
چئي هن تي ڪلي رهيو آهيان.

● مان هڪ دل مان نڪري ٻيءَ دل ۾ ڌڪ ڌڪ ڪندس، منهنجو
الڪو نه ڪر!

● ڪيترائي ماڻهو، موت جي بستري تي مٿا ڇو ٿا ڏسن؟
● جي خدا توسان گڏ آهي ته توکي ڪهڙي ڪس آهي؟
● جي تون موت کي سمجهي سگهين ته جيڪر تولاءِ ڪوئي مسئلو

نه رهي.

● پنهنجي جنت جي ڏينهن تي، پنهنجي مرڻ جو ڏينهن ملهائ، ڇو ته تنهنجي زندگيءَ مان هڪ سال ٻيو به گهڻو.

● ”تون ڪير آهين، جو منهنجي جاڳ ڪي

جهنجهوڙي رهيو آهين

۽ چئي رهيو آهين

ته توکي نيٺ ننڊ اچي ويندي،

۽ توکي وجهه نه ملندو،

وري وجهه نه ملندو.“

● جيستائين پڪي هوا ۾ پر ڦڙڪائن ٿا ۽ ماکوڙيون پنهنجي ڌر ۾

وڃن ٿيون، تيستائين تون آهين، پر جڏهن ڪجهه به نه هوندو تڏهن به تون هوندين ڇو ته تون ئي ته اها ’ڪجهه به نه‘ آهين.

● مان چوان ٿو ته ”تون آهين، تون آهين، تون آهين“، اهو منهنجو

پويون نعرو آهي ۽ منهنجي آخري آزاديءَ جي علامت آهي.

● عيسائي جا صليب تي پويان لفظ هئا ”يا خدا! تون مون کي ايترو

آزمائين ڇو ٿو؟“

مون ته توکان اهو سوال به نه پڇيو آهي، توڙي ساري عمر مان صليب

تي رهيو آهيان.

● اي خدا! تون ساري ڪائنات به آهين ۽ ٻيو ڪجهه به آهين، جنهن

لاءِ عين اليقين ضروري آهي، پر اهو هر ڪنهن جي حصي ۾ نه ٿو اچي!

● اي خدا! منهنجي دشمن کي معاف ڪر. هن کي به مون وانگر روح

آهي ۽ هو به مون وانگر امر آهي.

● اي خدا! منهنجي دشمن جي روح ۾ چڱائي وجهه، هن کي سمجهه

ڏي ۽ هن کي پنهنجي رحم کان محروم نه ڪر!

● اي خدا! مون کي ڪبوتر بڻاء. مون کي جهنگ- ٻلي جون اکيون

نه ڏي!

● اڄ ته سڄل سرمست سان واريءَ مان گهوڙا ٺاهيون!

آخر هن بي ڪنار بحر جي ڪناري تي سڀ ٻارڙا ته آهيون!

● هر دلق بوش جي سيني ۾ دل نه ٿيندي آهي.

● ننڍي! هو نه مٿو آهي، جنهن جي موت لاءِ تون ڏيندو ڏيندو
وتندو هئين! مون ته هن کي ڪلهه بازار ۾ ڏٺو هو. هو ايندڙ ويندڙ کان
ڪجهه مڱي رهيو هو.

ها، نه رڳو تون مري ويو آهين پر تنهنجو ڏيندو به ٿئي چڪو آهي.

● ميان! اڃا اورئين فلڪ تي پهتو آهين؟

اڃا گهڻا فلڪ اورانگهڻا آڻي؟ ملڪ توکي حيرت مان ڏسي رهيا آهن!

● جي تون پياسو آهيو ته شاعريءَ جهڙي گهڙامنجي ڪا به نه آهي.

● اي خدا! مون ته فقط شاعري ڪئي آهي. ماڻهن مون کي پينمبرن

واري سزا ڏني آهي؟

● اي شاعري! مون اکين جي ساري نند توکي ڏني، مون کان ٻيو ڇا

ٿي گهرين؟

● توکي منهنجيءَ زندگيءَ تي چڙ آهي، پر توکي منهنجي موت تي

وڌيڪ چڙ ايندي، ڇو ته موت مون کي اهو ڪجهه ڏيندو جو مون کي

زندگي نه ڏئي سگهي آهي ۽ جنهن جو مان حقدار آهيان.

● سسڙا اها رنگين عينڪ آهي جا پائڻ سان اسَ جو تَوَ وِتر

ود ٿيندي آهي.

● ڇا لفظ به صليب تي چڙهندا آهن؟ جي هاڻو ته پوءِ منهنجي شاعري

پڙهي ڏس!

● منهنجي هر اسلام پسند ۽ اشتراڪيت پسند نقاد کي ان تي غصو

آيو آهي ته مان هنن جي تنقيد جو جواب نه ٿو ڏيان ۽ ان ڪري مون کي هو

گاريون ڏين ٿا. منهنجو جواب مستقبل جي تاريخ ڏيندي.

● ڇا تون ايتري اهميت جو اهل آهين ته مان توکي جواب ڏيان؟ مون

هڪ نئون ڪتاب لکيو آهي پر ان جي هڪ سٽ به مون نوتي وڃائڻ نه چاهي

آهي. اهو ئي منهنجو جواب آهي.

● ڀلو آهين، مان تنهنجو معصمر نه آهيان! مان ڪاليداس جو

معصمر آهيان، غالب جو معصمر آهيان، اها ٻي ڳالهه آهي ته منهنجي دؤر ۾ به

سحر ورتو شعر. گوشتي کان پڇي ڏس ته هو توکي ٻڌائيندو ته هي منهنجو

پسند وارو آهي.

- ايوريست کان اوچو ٿيڻ ڪيڏو نه خراب آهي! تون ته پڻ وٽ
بيٺو آهين، اٿنا پورنا تي به نه آهين!
- چمڙي جي اولاد! منهنجو نقاد ڪيئي صديون پوءِ پيدا ٿيندو. اڃا
تائين ته ڇاچر ۾ ڇيرون هڻڻ وارا آهن!
- نتشي! مان ٿو چوان ته موت مري ويو،
هن کي منهنجيءَ شاعريءَ آفت ماري وڌو آهي.
هاڻي شاعريءَ لاءِ ڪا به
اسرافيل جي صور نه ايندي
مون عزازيل کي به پوري ڇڏيو آهي،
هو اناڪليءَ جهڙو خوبصورت ته نه آهي
پر مون فقط عشق جي دفاع ۾
هن کي ديوار ۾ دفنايو آهي
جتان هو وري نڪري نه سگهندو
تون پلي ڏيندورو ڏي، ته
موت مري چڪو آهي!
- منهنجي هٿ ۾
ايتري تيزي ڪٿان ايندي؟
هي تون ئي ته لکي رهيو آهين
تون جو وڻ پاڙون پٽي ڇڏيندو آهين،
سمند اٿلائي وجهندو آهين
۽ ٻوڙان ٻوڙ وڌندو آهين،
تون ئي ته هي قلم تيزيءَ سان هلائي رهيو آهين!
جڏهن مون کي ننڊ جا گهيرت ٿا اچن
۽ منهنجون اکيون پٽجي، ٻوٽجي وڃن ٿيون
ها، منهنجا مونا
طور سينا وانگر جرڪي رهيا آهن
۽ تون 'رب ارني' چئي رهيو آهين!
نون ايدو انا هم سمند هوندي،

منهنجي واٽ ۾ ڪيئن وهي آيو آهين؟
آخر ڪهڙي انسان کي
سيلاب نوح کي روڪڻ جي سگهه آهي،
۽ سو به ايتري

جو بنا ڪنهن شعوري ڪوشش جي
هو اهو سڀ ڪجهه بچائي سگهي
جو بچائڻ جهڙو آهي؟

• اي خدا! تون منهنجي روح کي پڪي جي روح وانگر بڻايو آهي. مان
اهو ڏسي حيران ٿي وڃان ٿو ته اهو ڪيستائين پروار ڪري ٿو سگهي!
• اي خدا! ايتري روشني به نه ڪر جو منهنجون اکيون جهانورائي
وجھين!

• اي خدا! تون منهنجون اکيون آهين! تو سان مان اهي ڳالهيون ڏسي
سگهان ٿو جي ٻيا انسان ڏسي نه ٿا سگهن. مان تو سان اهي ڳالهيون ٻڌي
سگهان ٿو جي ٻيا انسان ٻڌي نه ٿا سگهن. توڻي ته مون کي قلم گهڙڻ
سيکاريو آهي ۽ منهنجي هر تحرير مان ليئو پائي ان کي ڏسي رهيو آهين ۽
پنهنجي حقير شاگرد جي مٿي تي هٿ ڦيري رهيو آهين.

• اي خدا! ڇا مان توکان ڪنهن به گناه لاءِ معافي وٺان؟ ڇا تون ان
تي قادر نه هئين ته مون کي گناه کان روڪي سگهين ها!

• سعديا شيرازيا! ڀل صراط ايتري تڪي به نه آهي، جيتري ماڻهو
چون ٿا! تون ۽ مان آسانيءَ سان ٽپي وينداسين!

• زمهرير لاءِ ڪهڙي پشمني مان لباس سبايا آئي؟

• توکي ان جو ڪوئي پڙ نه آهي؟ دوزخ جي آگ مان توکي فقط حقي
لاءِ ٿانڊو گهرجي؟

• ڀڙيد! دليل ته تو وٽ به آهن پر حُسينيت لاءِ دليل ڪافي نه آهي.

• اڄ به شام لهرن ۾ ائين ئي لڙهي رهي آهي جيئن دجله ۽ فرات ۾
لڙهندي هئي؟ ڇا وري ڪوئي شهيد ٿي رهيو آهي؟ سج جا ڪرڻا قطرا قطرا ٿي
جو وهي رهيا آهن؟

• ڇا خدا کان وڏو ڪوئي مُوذن آهي، جنهن جو آواز تو ۾ هر هر

وقت هري رهيو آهي.

● ڪوھ طور يڪ لخت پاره پاره ٿي پيو آهي ۽ ستون پٺي تي پٿرن وانگر اڏامي رهيون آهن. ڇا ڪوئي ’رب ارني‘ چئي رهيو آهي؟

● عشاءَ جو وقت آهي. خدائي خاموش ٿي ويئي آهي. مون ههڙي بانگ ته اڳ ڪڏهن نه ٻڌي آهي!

● خدا جي سامهون سر بسجود ٿي ۽ انهيءَ هر پل کي نيڪالي ڏي جو تو دنيا سان گڏ گذاريو آهي.

● هر پل جو تو دنيا سان گذاريو آهي، توکي قبر ۾ ڪيڙي وانگر چرندو نظر ايندو.

● تون پل دڳ تي گهمندو ڦرندو وٽ، توکي ڪاٺي جهل نه آهي پر ’موتو قبل از موتو‘ دل ۾ سانڍي!

● يا خدا! مون کي ٻيهر جواني نه ڏجانءِ.
مٿان هيءَ پياري پيري مون کان ڪسي وٺي!

● ”خدا آهي!“ مون اهو چئي ڌرتيءَ تي ائين لت هنئي ڄڻ سڀني دهرين جي قبر تي لت هنيو.

● هُن جي خدا سان ايتري دشمني ئي خدا جي وجود جي ثابتي آهي. ڀلا جي خدا ڪونه آهي ته ايتري دشمني ڇا لاءِ؟

● مون جيڪي اشراقي ۽ عالم ۽ فاضل پڙهيا آهن يا جيڪي مسيحي وحدت الوجودي صوفي پڙهيا آهن، جن مقدس انجيل ۽ جديد عهدنامي جي تفسير نَو فلاطوني طرز تي ڪئي آهي، انهن اسان جي صوفيانه فڪر تي مسيحي اشراقيت جو اثر ڇڏيو آهي ۽ ان اسلام کي متاثر ڪيو آهي. فلاطينوس جو ته زياده اثر آهي. جنيد بخداريءَ اندر به اشراقيت جا لهر ها. ڪجهه مثال آهن: ”ڇاڪاڻ جو انسان جو روح هُن جي جسماني زندگيءَ کان اول موجود هو ۽ ان ۾ پوءِ به موجود رهي ٿو، ان ڪري پنهنجي ماخذ ۽ منب ڏانهن موٽڻ جي کيس تانگهه رهي ٿي.“

”پنهنجي اڀاڻهار کان ماتهوءَ جي پهرين وڇوڙي جي نوعيت ڪهڙي هئي ۽ انهيءَ صوفيانه وصل (ميلاپ) کان پوءِ، ٻي وڇوڙي جي نوعيت ڪهڙي آهي؟“ جوهر، صفات ۽ حقيقت جي مسئلي جي تحقيق تي به يوناني اثر آهي.

مثلاً: ”اهو ويساهه ته الله تعاليٰ ئي واحد حقيقت آهي، اسان (يعني مخلوق) رڳو مظاهر (ڏيک) آهيون ۽ اهو به ته انساني صفات - صفتون) رڳو هڪ نقش بي ثابت (پاڻيءَ ۾)، آهن، جن ۾ ان خدائي صفات جو هڪ ميرانجهڙو پاڇو نظر اچي ٿو ۽ جوابدي ۽ دائمي آهي...“

اهي اشرافي خيال ۽ تصور بغداد ۾ ڏاڍو ڦهليا ۽ اسلامي فلسفي جي رنگ روپ ۾ هنن جو وڏو هٿ آهي.

ڊاڪٽر علي حسن جي ڪتاب تان ورتل)

● اي خدا! مون کي منهنجي دريده ذهني معاف ڪر!

مون کي اها هستي به ته تو ڏني آهي، اهو آواز به ته تو ڏنو آهي جو آسمان کان بلند تر آهي!

● مون ايران جي شهر ڦر ۾ هڪ ايرانيءَ کي ڏٺو، جنهن گذري سان ماني کائي خدا جو شڪر ڪيو. مون اها ماني هتان جي ست رڇيءَ کان بهتر سمجهي.

● جي تون شاعريءَ جيتري عبادت ڪرين ها ته الائي ڪهڙي ولايت تي هجين ها؟

● ڇا تون منهنجو رب آهين؟ پر تون منهنجي در تي ڪيتري ئي وقت کان سڏي رهيو هئين! رڳو مون نه سڃاتو.

● ڇا ڪوئي انسان هڪ تر جيترو جيت به خلقي سگهيو آهي؟ ڇا هڪ تر جيترو جيت ڄاڻي سگهي ٿو ته آڪاس، جنهن ۾ اڪٽ ستارا آهن، ڪٿي ٿو ڪٿي؟ مان مڃان ٿو ته اهو جيت پيل جي چوٽيءَ تي پهچي سگهي ٿو پر ان جي حقيقت ئي ڪهڙي آهي؟ ڇا انهيءَ ستاري جهڙي آهي جو هن آڪاس جي اتاهين وٺ ۾ پوئين پن جيان آهي. ڇا ان جيت جي انا کي ان مان تسلي ملندي ته هو پيل جي پوئين پن تي پهچي چڪو آهي؟ ڇا ان کان اهو ڪيڙو ماکوڙو چڱو نه آهي جو انهيءَ جي جڙ تائين پهتو آهي ۽ پاڻ کي هر واچوڙي کان محفوظ سمجهي ٿو؟

اي تر جيترا جيت! تون هن ڪائنات جي حقيقت کي ڇو ٿو سمجهڻ چاهين؟ ائين نه ٿئي ته واءُ جو جهوٽو توکي بولاتيون ڪارائيندو اڏائي وڃي! انهيءَ تي قانع ٿي ته تون وٺ جي چوٽيءَ تي پهچي چڪو آهين. ان کان مٿي

جو وڻ آهي، تنهن ۾ ڪٿين جون تاريخون ڏسي، پنهنجي وٽ کان وڌيڪ ٿپو نه ڏي! حيرت تي قناعت ڪر! اهو اسرار جو نه کلي سگهي. ان تي حيرت کان سواءِ ٻيو چارو ڪهڙو آهي!

● رب! تون رحيم ۽ غفور آهين پر جي مان ايترا گناهه نه ڪيان ها ته ڇا تون مون کي ڳولي لهين ها!

● جنيد بغدادِي، جنهن وقت ڪجهه سالن جو هو، ان وقت ڪجهه ماڻهو هن جي مامي سقطيءَ سان 'شڪر' تي بحث ڪري رهيا هئا. اوچتو سقطي جنيد کان پڇيو: "پٽ! شڪر ڇا آهي؟" جنيد جواب ۾ چيو: "شڪر اهو آهي ته انسان خدا جي نافرمانِي نه ڪري جو انسان کي ايترا عطيا (سوڪڙيون) ڏئي ٿو."

سقطيءَ چيو: "ممڪن آهي ته خدا جو توکي عطيو ڏنو آهي، اهو تنهنجي زبان هجي."

(ڊاڪٽر علي حسن، شعبه دينيات الازهر يونيورسٽي مصر)

جي سقطي منهنجو مامو هجي ها ۽ اسان جو سوال جواب ساڳيو هجي ها ته سقطي فقط لفظ 'زبان' بدران، لفظ 'شاعري' ڪم آڻي ها، جو مون لاءِ خدا جو عطيو آهي.

● قراة العين حيدر! فقط انءُ تنهنجو آڱ جو درياهه تري ٻي ڪنڌيءَ تي پهتو آهيان پر اتي ته ڪجهه به نظر نه ٿو اچي! يا مون ۾ بينائي نه رهي آهي!

● ڇا آسان ٻئي ايملي برانت جي ناول 'وڌرنگه هائيٽس' (WUTHERING HEIGHTS) مان ٻه ڪردار هئاسين؟ ڇا ڪتاب کان ٻاهر به

زندگي ائين گذري سگهندي آهي، جيئن اسان گذاري هئي؟

● گوشت جي ٻوڙ سنگهي، هزارين هاتار مڙي ويندا آهن. محبت ڪندي اسان اهو ڇو نه سوچيو هو؟

● گهر کي دڻت نجد بڻاءِ! ليلي پاڻ ئي پيهي ايندي!

● هاڻي پٿر ڇو ٿا هڻو؟ هاڻي ته نه مان مجنون آهيان ۽ نه منهنجي ڪاڻي ليلي آهي؟ يا اهو محمل جو بظاهر خالي لڳي ٿو. دراصل خالي نه آهي؟

● سڄي دنيا ٻئي پاسي آهي، منهنجي پاسي تون آهين، ڇا اهو ڪافي

نه آهي؟

- تون مون کي روح آڇيو،
مون توکي فقط جسرو آڇيو،
تارازيءَ جي پڙ ۾ تون ڪيڏي نه
ڳوري ٿي لڳين!
- آه! جڏهن هو تنهنجي ڳلا ڪن ٿا
تڏهن منهنجن ڪنن ۾ ٻرندڙ شيهو وجهن ٿا.
- مٿان پاڻ کي اڪيلي سمجهين! تون جتي آهين، جنهن جاءِ تي آهين،
جنهن به رفاقت تي مجبور آهين يا پاڻ کي تنهنجا محسوس ڪري رهي آهين،
مان توهان آهيان.
- نيٺ ته پنهنجي پنهنجي لوڙهي جو ٻنڌو هٽائي، ڊڪندا اچي هڪ
ٻئي جي پاڪر ۾ پونداسين ۽ چنڊ اسان کي ڏسندو رهندو!
- نفرت ڪر!
- انهن کان جي نفرت ڪن ٿا
۽ نفرت ڪرڻ سڀڪارن ٿا،
انهن کان نفرت ڪر جن جي روح تي
توهان جا ڪندا آهن،
۽ جن تي برساتن جي ڦڙي نه پئي آهي،
۽ ان جي ڪري هو نادان
آسمان کي گاريون ڏئي رهيا آهن،
۽ جن کي خبر نه آهي
ته اهو جڏهن وسڻ تي ايندو آهي
ته ٻٽا ٻوڙ وسندو آهي،
ايترو جو ان جي ريلي ۾
درياهه اٿلي پوندا آهن!
نفرت ڪر!
نفرت ڪرڻ وارن کان نفرت ڪر!
جي پنهنجي دشمن کي

ان ڪري انسان نه ٿا سمجهن
چو ته هو هنن جو دشمن آهي،
۽ اهو وساري ٿا ڇڏن
ته هن کي به ٻار ٻچا آهن،
جي به جلي مرن ٿا
جڏهن هن جي جهڳي کي باهه ڏني وڃي ٿي.
نفرت ڪر!

ريلون اڏائڻ وارن سان
۽ هوائي جهاز اغوا ڪرڻ وارن سان،
جي اهو وساري ٿا ڇڏن
ته انهن ٻه ٻار به آهن،
اهي مرد ۽ زالون به آهن
جن هنن جو ڪوئي ڏوهه نه ڪيو آهي!
نفرت ڪر!

● تون سگار جو وزر
پورو نه هتي سگهندين.
ته منهنجو نظر
پورو ٿي ويو هوندو.
اڃا تو وقت جي گهوڙي تي،
هنو به نه رکيو هوندو
ته ان جي آخري سٿ لکجي چڪي هوندي،
۽ جڏهن تون

رڪاب ٻه ٻيهر رکندين
ته ٻئي نظر جي
قافبي ۽ رديف جون
واٻون

منهنجي وس هنديون.
مان ڄاڻان ٿو

ته هيءَ عمر تيز رفتار آهي
 پر منهنجي شاعري
 اُن کان به وڌيڪ
 تيز رفتار آهي
 ۽ ڪنهن به وقت
 منهنجو قلم
 اڙيءَ جو انتظار نه ڪندو آهي
 اي موت!
 جيستائين تون اچين
 مان ايترا فاصلا طءُ ڪري ويندس
 جو توکي
 مون تائين پهچڻ ۾
 ڪافي صديون لڳنديون.
 اهو به ممڪن آهي
 ته تنهنجو گهوڙو
 ٽڪجي پوي
 ۽ مان
 توکي
 پُٺ تي ڇڏي وڃان!
 ● هڪ ڏينهن ايندو جڏهن
 مون ۾ چُرپُر نه هوندي،
 سج ۽ چنڊ لڪي ويندا
 ۽ ڪڪر ڪارونپار ڪري،
 منهنجي جنازي نماز تي ايندا،
 ۽ موت کي اجازت نه هوندي
 ته هو ڪنهن صف ۾ بيهي سگهي.
 ان ڏينهن شاعري
 روئيندي اڪيون مهئيندي.

۽ ان جا لڙڪ
 گل مهر جي گلن کان وڌيڪ ڳاڙها هوندا،
 ۽ املتاس زرد ٿي ويندا،
 ۽ سرءُ جي سرد هوا
 واريءَ تي هر وٿاڻ ۾ مون کي ڳوليندي،
 ۽ هر نئين ڄاول ٻار کي
 ڄاڇي ڏسندي
 ته ان کي مون جهڙا روش ته نه آهن
 ان جا سوسات
 سرنهن جي تارين سان ڳلي ملي پڇندا
 ته هو وري ڪڏهن ايندو،
 جنهن جا راڳ
 ڌرتيءَ ۽ آسمان ۾
 ايئن گونجندا هئا،
 جيئن واءُ
 گهاٽي ٻن ۾
 گونجندو آهي،
 ۽ ان جا گيت ٻڌي
 سارا وڻ تازيون وڄائيندا آهن،
 ۽ پن ايئن ڪرندا آهن
 ڄڻ ان تي سڪا گهورَ ٿي رهيا آهن.
 اهڙا راڳي
 واري واري سان ته نه ايندا،
 پر اسان کي پڪ آهي
 ته هو موٽي ايندو،
 ۽ پُرانا ٻُڙ
 ان ڳالهه جي گواهي ڏئي سگهندا.
 • اي توهن جا گل! ڪنڊا ته توکي به ٿين ٿا، پر تو ۾ گلاب جي

خوشبو ڪٿي؟

● بگهڙ مرندي دم تائين بگهڙ رهندو، هن کي سهي وانگر ساڻو بڻائي نه ٿو سگهجي.

● جڏهن عڪس ٺٽي ويو، تڏهن مون آئينو ڦٽي ڪري ڇڏيو، جي آئينو ڳنڍي عڪس کي ڏسبو ته وڌيڪ ڪري ايندي آهي.

● هر دؤر ۾ ڀلي پٽ جا ڄامڙا ٻڌل گليور کي سئون ڇڻائيندا رهندا.

● ڪوھ - بي ستون کوٽيندي جو فرهاد جي هٿن مان رب وهي رهيو

آهي، سوئي شيرين جي لڙڪن مان وهي رهيو آهي.

● نظام الدين اولياءَ جي درگاه تي مون کي هڪ ديوانو مليو، جنهن چيو ته، ”مان امير خسرو آهيان.“ مون هن کي جواب ڏنو، ”پر امير خسروءَ کي ته ڪپئي سال مئي ٿيا آهن!“ هن ٽهڪ ڏئي چيو، ”مومن مري سگهندا آهن، ڪافر نه مرندا آهن بشرطيڪ آهي عشق جا ڪافر هجن.“

● ڇا تو دل ۾ ڪيو آهي؟ گيلور کي ڄامڙن جون ڇهنڊڙيون ڪا نئين ڳالهه ته نه آهي، پر اهي ڇهنڊڙيون ڪهڙي طرح به هن کي پائڻ، ڪهڙي دؤر به هن کي پائڻ!

● شبليءَ منصور تي گل ڦٽي ڪري گل کان معافي ورتي ته مان توکي گناهه ۾ شريڪ ڪري رهيو آهيان.

● نور محمد ڪلهوڙي کي به ايترو شرم هيو جو پٺاڻيءَ کي زهر مٺائيءَ ۾ موڪليو هياڻين. توکي ته اهو شرم به نه آهي!

● ڇا منهنجي شاعري زيب النساءِ مخفيءَ جي رات وانگر تنها آهي؟

● مون آگري کان ڪجهه ميل پري فتح پور سڪريءَ ۾ اها جاءِ ڏئي هئي، جنهن ۾ چوڪڙي ٺهيل هئي، جنهن تي ويهي تانسين ۽ بيجو باورا مقابلو ڪندا ها.

● ماڌو لال حسين! تنهنجي يڪتاري جي تڻ تڻ ابدي آهي. هي بندوق جي تڙ تڙ، ٿورو وقت هلي سگهندي!

● اي ڪبير! تون اڃا تائين منهنجي ڀرسان چرخو ڪٽي رهيو آهين ۽ مان تنهنجو الجھيل سٺ سڄاهايان پيو؟

● منهنجي ’ڪُن فيڪون‘ جو ڇا ڪوئي حد حساب آهي؟ منهنجو

● مان نٿو چاهيان ته مان پتو پتو ٿي چٽان ۽ مٽي ۽ بر ملي وڃان. مون کي تيسٽائين پٽي وٺ جيستائين مون ۾ سگهڻڌ آهي ۽ مان انهيءَ جي لائق آهيان ته ڪنهن جي جوڙي ۾ ڪم اچي سگهان!

● موت ئي هڪ اٽل حقيقت آهي، اها حقيقت نڪاريءَ جو حصو ڇو نه ٿي سگهي ٿي پر ڇا حقيقت نڪاري ان کي سمجهاڻي سگهي ٿي؟
● ’ڪليات فيضي‘ جا ورق ورايم، 173 صفحا ته رڳو قصيدا هيا ۽ ٻيا غزل هيا.

● هتي نه ڪوئي ڊيڪال آهي ۽ نه ڪنهن آندري مالرو جي حڪومت جي سربراه سان دوستي ٿي سگهي ٿي.

● اوشوءَ جو ڪيسيت ٻڌي رهيو آهيان. مٺي ننڊ اچي رهي آهي.
● گرهڻ به هر ڪنهن کي ته نه ٿيندو آهي. چنڊ کي ٿيندو آهي يا سج کي.

● اڄڪلهه پارسي گهٽ ٿي پڙهي وڃي، ان ڪري مان هنن کي پنهنجي اڻڄاڻائيءَ تي مهڻو نه ٿو ڏيان ته هو لاهور ۾ ميان مير تي حاضري ته ڀرن ٿا پر اهو به نه ٿا ڄاڻن ته داراشڪوه جيڪو ميان مير جو نهايت عقيدتمند مريد هو، فارسيءَ جو هڪ بلند پايه شاعر به هو ۽ ڪابل ڏانهن جنگ تي ويندي هن جتي جتي به دابو ڪيو هو اتي هن ويد فارسيءَ ۾ ترجمو ڪيا ها.

● توتي مان ڪاوڙ ڪيان، توتي؟
ها... ها... توکي اها خوش فهمي ڪيئن ٿي؟
● سولزي نٿس، تون سورنهن آنا صحيح هئين. مان پنهنجي غلطي مڃان ٿو.

● غالب تو زندگيءَ کي قيد - حيات ۽ بندغمر سمجهو هو. زندگي ته ماڪ به آهي، پڪين جي آڌار به آهي ۽ ڪڏهن تندو تيز ۽ ڪڏهن هوريان وهندڙ نديءَ جو پاڻي به آهي. تون قيد - حيات بندغمر ۾ رهي به اهي چوندي سگهين ٿو!

● مان ’پٺاڻي جو رسالو‘ ڪجهه اڳتي لکي رهيو آهيان. تون مون کي نه تو سمجهي سگهين، اها ٻي ڳالهه آهي.

● منهنجو سروسامان ڪهڙو آهي؟ ڪجهه ڪتاب، ڪجهه تصويرون. جي به مون کي هٿ ٿي ڇڏيون آهن. مون ۾ فرعونيت به نه آهي پر اي سنڌ! جي تون مون تي مخروطي منارو ٺهرائيندين، ته ڪنهن جو

ڪنهن تي احسان ٿيندو، اهو مستقبل ئي ٻڌائيندو.

● هي منهنجا شعر آهن يا ننڊ جون وليون پڪڙجي ويون آهن ۽ انهن ۾ ڪيئي گل نڪتا آهن؟

● ڇا منهنجي شاعري نيٺ ايئن ڪناري لڳندي جيئن نوح جي ٻيڙي ڪوہ - اراراط سان لڳي هئي؟

● پويان ترورا ڏسي مان سوچان ٿو ته منزل ڪيڏي نه ڏور آهي. جڏهن سج نصف النهار تي هو ته منهنجو گهوڙو سج تي نرا کڻي رهيو هو ۽ مون ڀانيو ٿي ته پنڌ پورو ٿي ويو آهي.

● منهنجا خدا! مون کي معاف ڪجاء. منهنجي عبادت رکو منهنجي شاعريءَ ۾ ئي آهي. منهنجي شاعري انهيءَ ٻڪرار جي گفتگو وانگر آهي، جنهن کي موسيٰ عليه السلام جي موجودگيءَ جو احساس نه هو.

● اي خدا! تون منهنجيءَ شاعريءَ کي طور وارو جلوه پڻائيندين، تڏهن به اها راضي نه ٿيندي.

● شام ٿي وئي آهي. چراغ جلائي اوندھ جي فريب ۾ نه آئي اوندھ ته ڪيئي شمس تبريزي واري ڇڏيا.

● اي خدا! مان چاهيان ٿو ته مان پاڻ سان به - تي گل کٽان جي ابد تائين تازا رهن. ڇا منهنجي شاعري ٽوڪريءَ جو ڪم ڏئي سگهندي؟
● تون ڪارونجهر جي چوٽيءَ تي پهچندين ته ازخود مور وانگر ٽھوڪا ڪندين.

● ڇا ڪنهن خوبصورت گل تي نظم 'ادب براءِ ادب' آهي يا 'ادب براءِ زندگي' آهي؟ ڇا گل زندگيءَ جو حصو نه آهن! مان ته توکي رڳو چوان ٿو ته ادب ڪنهن سياسي پارٽيءَ جو ڪارائو ڪمدار نه آهي! اديب ان ٻارتيءَ سان متفق ته ٿي سگهي ٿو پر هو ان جو نعري بازي يا اشتهار بردار نه آهي. ڇا شفق ۾ هر - هاري زندگيءَ جو حصو نه آهن يا هي شاعر جو ميز تي ڪنڌ جهڪائي صبح کان شام تائين لکي رهيو آهي ۽ جنهن کي نه پنهنجي بک جو احساس رهيو آهي. نه اڃ جو، ڇا ان جي دل ۽ دماغ زندگيءَ جو حصو نه آهن؟

تو زندگيءَ کي سمجهيوئي ڪيترو آهي جو تون 'ادب براءِ زندگي' پيدا ڪرڻ ٿو چاهين؟ ڇا موت کي سمجهڻ کان سواءِ، زندگيءَ کي سمجهڻ

ممڪن آهي؟ ڇا شاهه جو رسالو فقط اها ست آهي:
 ”سائين سدائين ڪرين مٿي سنڌ سڪار.“

۽ انهيءَ سبب ۾ اهو ’سائين‘ ڪير آهي؟ ڇا اهو ’سائين‘ جو ذڪر ادب
 براءِ ادب آهي يا ادب براءِ زندگي آهي؟ ڇا پٽائيءَ جي ڌٻڻ جي تلاش ۽ ان سائينءَ
 جي تلاش بکي پيٽ تي نه ٿي سگهندي آهي؟ دراصل اها ٿي ٿي تن کي تسلا ڏئي
 سگهندي آهي. ڇا اها تلاش زندگيءَ جو حصو نه آهي؟ ان تي غور ۽ فڪر
 جڏهن ادب ۾ اچي ٿو ته اهو ’ادب براءِ ادب‘ آهي يا ’ادب براءِ زندگي‘ آهي؟
 ڇا تون ڊگهو آهين جو اها پاڇاري ڪنيو ٿو وٺين جا تولاءِ اٿويهين
 صديءَ ۾ سياست ناهي هئي؟ ادب زندگيءَ جو حصو آهي ۽ زندگي ادب جو
 حصو آهي ۽ روح جي بک جسم جي بک کان وڌيڪ بامعنيٰ آهي ۽ اها بک
 جيڪو ادب تخليق ڪري ٿي، تون ان کي ڪهڙي زمري ۾ رکندي؟ ۽ محبت
 ڇا آهي؟ ڇا اها زندگي ناهي؟ هر محبت جو گيت ’ادب براءِ ادب‘ هوندي
 ’ادب براءِ زندگي‘ آهي. توکي سياسي شعبه باز ڊگهو لفظن جي چار ۾ ڦاسائڻ
 ٿا؟ ماني ٽڪر ته ڪتي کي به ملندو آهي. ڇا تون ڪتو آهين ته ان لاءِ
 پوکندو وٺين؟ اها ’هڏي مٿان هڏي‘ سياست لاءِ آهي پر ان لاءِ سياست ڪافي
 نه آهي ڇا؟ تون مصوري ۾ اهي هٿڀان به ڏيکاري سگهندو آهين، جي بکي
 پيٽ ۾ آهن پر هي هٿوريءَ جون ٿاريون ۽ سرنگهوءَ جا گل جڏهن ڦٽي پون
 ٿا ۽ تون انهن جا گيت ڳائين ٿو ته ڇا اهو ’ادب براءِ ادب‘ آهي يا ’ادب براءِ
 زندگي‘ آهي؟ ڇا اهو مينهن تون ٿو وسائين جنهن ۾ اهي ڦٽي پوان ٿا؟ ۽ تون
 ڍو ۾ ڏلهو ٿي انهن هيٺان ننڊ ڪرين ته ان کي زندگي چوان پر جي اجهندي
 ۾ انهن جي سونهن ڏسان ته ان کي ڇا چوان؟

ادب فقط ادب آهي. ان کي سياست جي ڪشڪول ۾ وجهين ته تون ’وس
 وارو‘ آهين، پر اهو ڄاڻي ڇڏ ته ادب فقط پيئو جي پائند لاءِ نه آهي. ادب
 ذريعو نه آهي. ادب مقصد آهي. ايئن جيئن خدا ذريعو نه آهي پر مقصد آهي، خدا
 کان تون ’سنڌ سڪار‘ جي دعا گهرين ته مون کي اعتراض نه آهي پر جنهن
 کان اها دعا گهري رهيو آهين، اهو ادب جو موضوع نه آهي ڇا؟ نظريا زندان
 نه بڻاءِ! انهن مان نڪري آءُ! ٻاهر کليل هوا آهي ۽ آسمان ۾ چنڊ وڃي رهيو آهي.

پير فيلڊس طرفان شيخ اياز جو جڳ نئون ايندڙ ڪتاب

ڪٿي نه پيڇو ٿڪ مسافر (آتم ڪھاڻي)

ٽيون فيلڊس جو شايد ٽيل پهرين نمبر ڪتاب

غراب خوشبو چوڪري ليکڪ: ڪتاب محبوب

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لُڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻَ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

آنتي ماءُ جڙيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا بوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرنڊڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙ، پاڙي، ڪاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آس رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پڻ) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پڻ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وٽن جا پَن ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پَن به مختلف آهن ۽ هوندا. اهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَن کا خصوصي ۽ تالي لڳل ڪلب Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پَن جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پَن پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پَن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پَن کي کليل اڪرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَس پٽاندڙ وڌ کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليکڪن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي همٿائين. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رڪاوٽ کي نه مڃن.

شيخ اياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٽ، پُڪار سان
تشبيه ڏيندي انهن سڀني کي بمن، گولين ۽ بارود جي مد مقابل بيهاريو
آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيت به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

... ..

ڄڻ ڄڻ جاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇڏن ٿا؛
ريٽيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهچڻ ٿا؛

... ..

ڪالهه هيا جي سُرخ گلن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
گيت به ڄڻ گوريلا آهن.....

... ..

هي بيت اٿي، هي بم-گولو،

جيڪي به کڻين، جيڪي به کڻين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فرق نه آ، هي بيت به بم جو ساٿي آ،
جنهن رڻ ۾ رات ڪيا رڙا، تنهن هڏ ۽ چم جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته ”هاڻي ويڙهه ۽
عمل جو دور آهي، ان ڪري پڙهڻ تي وقت نه وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني
آهي.

پڻ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رڳو نصابي ڪتابن تائين
محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج
۽ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي
پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پڻ نصابي ڪتابن
سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پڻ سڀني کي چو، چالاءِ ۽ ڪينئن جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پڻ پڻ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)